

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

KATEDRA NAUK SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

ASG WP wewn. 4211/89

Do użytku wewnętrznego

Egz. nr 2

Zdzisław ULIASZ
Józef FEDORUK
Tadeusz MATEUSZCZYK

**WYBRANE PROBLEMY
ORGANIZACJI I KIEROWANIA
PRACĄ PARTYJNO-POLITYCZNA
PRZEZ DOWÓDCÓW W CZASIE POKOJU
PODREČZNIK**

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/1083

05-001380-002-0

WARSZAWA

1989

12781

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

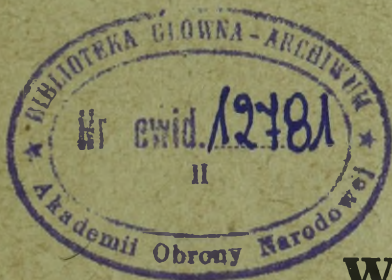
KATEDRA NAUK SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

ASG WP wewn. 4211/89

Do użytku wewnętrznego

Egz. nr.....

2

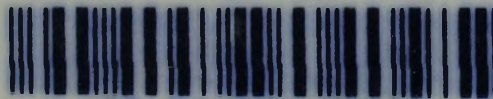
Zdzisław ULIASZ
Józef FEDORUK
Tadeusz MATEUSZCZYK

WYBRANE PROBLEMY ORGANIZACJI I KIEROWANIA PRACĄ PARTYJNO-POLITYCZNA PRZEZ DOWÓDCÓW W CZASIE POKOJU

PODRECZNIK

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/1083

05-001380-002-0

WARSZAWA

1989

12781

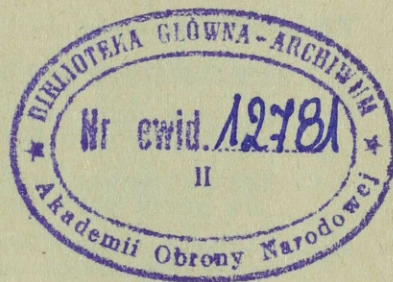
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

KATEDRA NAUK SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

ASG WP wewn. 4211/89

Do użytku wewnętrznego

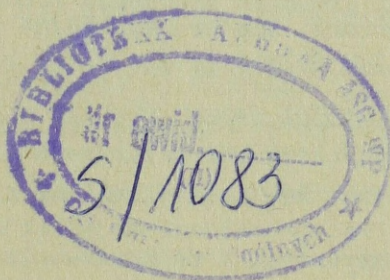
Egz. nr ... 7

Zdzisław ULIASZ
Józef FEDORUK
Tadeusz MATEUSZCZYK

WYBRANE PROBLEMY ORGANIZACJI I KIEROWANIA PRACĄ PARTYJNO-POLITYCZNA
PRZEZ DOWÓDCÓW W CZASIE POKOJU

PODRĘCZNIK

SPIS TREŚCI

	Str.
WSTĘP	4
I. CELE I MIEJSCE PRACY PARTYJNO-POLITYCZNEJ W SYSTEMIE WYCHOWANIA /Z.ULIASZ/	6
1.1. Pojęcie i istota pracy partyjno-politycznej w wojsku	6
1.2. Cel pracy partyjno-politycznej oraz jej miejsce w społecznym systemie wychowania	8
1.3. Kierowanie pracą partyjno-polityczną	13
1.4. Dowództwo i sztab a organizacja i prowadzenie pracy partyjno-politycznej	19
BIBLIOGRAFIA	24
II. KSZTAŁTOWANIE WARTOŚCI IDEOWO-POLITYCZNYCH /J.FEDORUK/	25
2.1. Miejsce wartości ideowo-politycznych w strukturze stanu moralno-politycznego	27
2.2. Kształtowanie wartości ideowo-politycznych jako jeden z celów pracy partyjno-politycznej	28
2.3. Zadania szczegółowe w zakresie kształtowania wartości ideowo-politycznych	29
2.4. Miejsce i rola dowódcy w tworzeniu wartości ideowo-politycznych żołnierzy	31
2.5. Zakres i płaszczyzny współpracy dowódcy i zastępcy ds. politycznych /szefa organu partyjno-politycznego/ w sferze wartości ideowo-politycznych	33
2.6. Praca instancji i organizacji partyjnych PZPR oraz zarządów i kół ZSMP	36
2.7. Kształtowanie wartości ideowo-politycznych żołnierzy w ramach działalności szkoleniowo-propagandowej i agitacyjnej ..	39
2.8. Wpływ realizacji głównych kierunków rozwoju kultury w Siłach Zbrojnych na wartości ideowo-polityczne żołnierzy	43
BIBLIOGRAFIA	44
III. KSZTAŁTOWANIE WARTOŚCI SPOŁECZNYCH /Z.ULIASZ/	45
3.1. Kształtowanie patriotyzmu i internacjonalizmu	46
3.2. Kształtowanie stosunków międzyludzkich i koleżeństwa żołnierskiego	49
3.3. Kształtowanie aktywności i zaangażowania społecznego żołnierzy	56
3.4. Umiejętności dowódców wykorzystywania sił integracyjnych i dezintegracyjnych w pododdziałach i oddziałach	59
BIBLIOGRAFIA	65
IV. KSZTAŁTOWANIE WARTOŚCI ZDISCYPLINOWANIA /T.MATEUSZCZYK/	66
4.1. Problemy kształtowania wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowania	66
4.2. Działania oficerów politycznych w zakresie kształtowania wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowania	69

4.3. Działalność partyjna w kształtowaniu wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowanych	74
4.4. Działalność ogniw społecznych w kształtowaniu wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowanych	75
4.5. Integracyjna rola dowódców w kształtowaniu wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowanych	82
4.6. Analiza dyscypliny i wykorzystanie wniosków do dalszej działalności w tym zakresie	85
BIBLIOGRAFIA	
V. KSZTAŁTOWANIE WARTOŚCI MORALNO-BOJOWYCH /J.FEDORUK/	90
5.1. Ogólna charakterystyka współczesnej wojny	90
5.2. Kształtowanie wiedzy i nawyków żołnierzy w świetle wymagań współczesnego pola walki i założeń doktrynalnych	95
5.3. Kształtowanie odporności psychicznej żołnierzy na negatywne czynniki i zjawiska współczesnego pola walki	99
5.4. Reguły moralno-psychologicznego przygotowania żołnierzy do działań na współczesnym polu walki	103
BIBLIOGRAFIA	106
VI. KSZTAŁTOWANIE NASTROJÓW I ICH WPŁYW NA STAN MORALNO-POLITYCZNY /Z.ULIASZ/	107
6.1. Istota nastrojów	108
6.2. Poznawanie nastrojów	114
6.3. Analiza, ocena i kształtowanie nastrojów	116
6.4. Meldowanie o nastrojach	122
6.5. Zadania dowódców i oficerów sztabu w zakresie kształtowania nastrojów	123
BIBLIOGRAFIA	125
VII. SZKOLENIE DOSKONALĄCE KADRY SIŁ ZBROJNYCH PRL W ZAKRESIE WIEDZY SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ /J.FEDORUK/	126
7.1. Jakość kadry zawodowej sił zbrojnych podstawą skuteczności procesu kształtowania wartości stanu moralno-politycznego ...	126
7.2. Organizacja szkolenia politycznego żołnierzy zawodowych	127
7.3. Szkolenie partyjne - formą doskonalenia wiedzy społeczno-politycznej kadry	130
7.4. Doskonalenie kadry w ramach funkcjonującego w siłach zbrojnych obiegu informacji	134
BIBLIOGRAFIA	136
ZAKOŃCZENIE	137

W S T Ę P

Studium o pracy partyjno-politycznej w czasie pokoju stanowi opracowanie ramowe prezentujące główną problematykę zawierającą się w pojęciu: "praca partyjno-polityczna".

Rozumiejąc istotę pracy partyjno-politycznej jako działalność wychowawczą, jej podstawowe problemy traktowano z punktu widzenia organizacji i funkcjonowania wojskowego systemu wychowania.

Ze względu na to, że funkcjonowanie jakiegokolwiek organizacji możliwe jest w warunkach precyzyjnego określenia celu działań, rozpatrywanie tematyki pracy partyjno-politycznej w warunkach pokoju podjęto z tego punktu widzenia.

Przyjmując zaś, iż głównym celem wychowania wojskowego - pracy partyjno-politycznej, jest możliwie wysoki stan m o r a l n o - p o l i t y c z n y zawierający wartości: ideowo-polityczne, społeczne zdyscyplinowanie i moralno-bojowe w opracowaniu skoncentrowano się na tych czterech głównych zagadnieniach ukazując potrzebę i sposoby ich kształtowania.

Kształtowanie wybranych i wyodrębnionych w opracowaniu /studium/ wartości stanu moralno-politycznego odbywa się różnymi metodami wychowawczymi, znanymi i uznanymi przez naukę pedagogiki oraz sposobami wypracowanymi w warunkach wojska przez dowódców i oficerów politycznych w ramach działalności organizacyjnej, propagandowo-agitacyjnej i kulturalno-oświatowej.

Przedstawiona w studium problematyka kształtowania wartości stanu moralno-politycznego nie pretenduje do wyczerpania tematu i to zarówno w sferze wyodrębnionych wartości, jak i w zakresie metod ich kształtowania.

Wyodrębnienie wszystkich wartości w poszczególnych ich grupach wyróżnionych w pojęciu stanu moralno-politycznego jest praktycznie niemożliwe gdyż obejmowałoby zbyt długą listę. W związku z tym uwzględniano tylko te, które uznano za najbardziej znaczące i charakterystyczne dla poszczególnych grup.

Również uwzględnienie wszystkich metod kształtowania wyodrębnionych wartości uznano za niecelowe w związku z tym, że istnieje bogata literatura pedagogiczna i podręcznikowa oraz przyczynkarska z zakresu pracy partyjno-politycznej, wystarczająco szczegółowo charakteryzująca metody wychowania i działalności partyjno-organizators-

kiej, propagandowo-agitacyjnej i kulturalno-oświatowej.

Stosownie do przyjętych założeń główny wątek rozważań studium skupia się wokół problemów kształtowania wartości ideowo-politycznych, społecznych, zdyscyplinowania i moralno-bojowych.

Wojskowy system wychowania, którego głównymi elementami są: dowódcy, oficerowie polityczni, środowisko, organizacje społeczno-polityczne, środki masowego przekazu i aktyw społeczny kształtuje stan moralno-polityczny stosując właściwe sobie metody. W studium podjęto próbę charakterystyki i przybliżenia wybranych metod kształtowania poszczególnych wartości zwracając szczególną uwagę na te z nich, które mogą i powinni stosować dowódcy i oficerowie sztabów.

Oddając do rąk czytelników studium o pracy partyjno-politycznej w czasie pokoju wyrażam nadzieję, że przybliży ono omawiany temat tym wszystkim, którzy przygotowują się lub pełnią trudną rolę dowódców i oficerów sztabów oraz zachęci do głębszego studiowania podeta-
wowych nauk związanych z wychowaniem wojskowym.

Autorzy

R O Z D Z I A ł I

CEL I MIEJSCE PRACY PARTYJNO-POLITYCZNEJ W SYSTEMIE WYCHOWANIA

Nowoczesne ujęcia systemowe różnorodnej problematyki inspirują do podjęcia próby takiegoż rozpatrywania procesu wychowawczego. W tym kontekście, praca partyjno-polityczna - w swej istocie działalność wychowawcza wielu funkcjonujących podmiotów - rozpatrywana być może jako podsystem w społecznym systemie wychowania, lub jako układ względnie odosobniony /system sam w sobie/ działający w otoczeniu.

Próba zaprezentowania działalności partyjno-politycznej w szerokim tle wychowania społecznego pozwoli wnikliwiej spojrzeć na omawianą problematykę oraz jej uwarunkowania.

Z punktu widzenia realizacji celu działania w procesie wychowania ważna jest jednolitość systemu, oznacza to, by wszystkie jego elementy /podsystemy/ działały zgodnie z kierunkiem i celem całości i w miarę możliwości były odporne na zakłócenia zewnętrzne. Tymczasem problem ujednoczenia oddziaływań wychowawczych jest niezwykle trudny, stosunkowo łatwo - ze względu na konieczność elastyczności - poddaje się zakłóceniom zewnętrznym, jak również - ze względu na różnorodność podmiotów oddziałujących - nie funkcjonuje zbyt jednolicie. Nieco lepiej ta sprawa - jak się wydaje - przedstawia się w wojskowym systemie wychowania.

1.1. Pojęcie i istota pracy partyjno-politycznej w wojsku

Praca partyjno-polityczna w ludowym Wojsku Polskim stanowi część składową całokształtu działalności teoretycznej, partyjno-organizatorskiej i ideowo-wychowawczej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz systemu wychowawczego społeczeństwa.

Pojęcie "praca partyjno-polityczna" w wojsku ma trzy zasadnicze zakresy znaczeniowe.

Po pierwsze, oznacza praktykę działalności organów partyjno-politycznych, oficerów politycznych, instancji i organizacji partyjnych, instancji i organizacji młodzieżowych, działalność polityczno-wychowawczą dowódców różnych szczebli, działalność zinstytucjonalizowanych ogniw organizacji społecznych oraz szeroko rozumianego aktywu społecznego i środków masowego przekazu.

Po drugie, pojęcie "praca partyjno-polityczna" odnosi się do przedmiotu dydaktycznego, wykładanego w akademiach wojskowych, wyższych szkołach oficerskich i innych. Treść programu tego przedmiotu dotyczy organizacji i prowadzenia pracy partyjno-politycznej w oddziałach i pododdziałach. W zależności od potrzeb i poziomu kształcenia programy te mają zróżnicowany charakter.

Po trzecie, pojęcie "praca partyjno-polityczna" oznacza dyscyplinę naukową, czyli teorię działalności partyjno-politycznej w siłach zbrojnych. Dyscyplina ta jest jeszcze "in statu nascendi" / w trakcie powstawania/. Przedmiotem jej badań są rozległe procesy i zjawiska związane z organizacją i kierowaniem pracą partyjno-polityczną w wojsku, praktyką działalności ideowo-wychowawczej i kulturalno-oświatowej. Zajmuje się ona badaniem funkcjonowania organów partyjno-politycznych, oficerów politycznych, instancji i organizacji partyjnych i młodzieżowych, organizacji społecznych, środków masowego przekazu, środowiska itp. Przedmiotem jej zainteresowania jest również /podsystem/ system propagandy i agitacji, cele, zasady, formy i metody pracy partyjno-politycznej w wojsku w warunkach pokoju i w czasie działań bojowych.

Zakres analizowanego pojęcia jest zatem wyjątkowo rozległy. Zakres ten rozszerza się jeszcze bardziej, kiedy włączymy do niego zadania oraz treści działania ideowo-wychowawczego.

Najogólniej ujmując problem stwierdzić można, iż praca partyjno-polityczna w wojsku łączy teorię z praktyką działalności partyjno-organizatorskiej, ideowo-wychowawczej i kulturalno-oświatowej.

Przedmiotem zainteresowań teorii działalności partyjno-politycznej w wojsku są trzy zasadnicze problemy:

- organizacja i kierowanie pracą partyjno-polityczną na różnych szczeblach dowodzenia;

- teoria i praktyka propagandy /propaganda socjalistyczna/, propaganda burżuazyjna, propaganda specjalna/;

- teoria i metodyka działalności kulturalno-oświatowej^{1/}.

Spośród wszystkich wymienionych wyżej zakresów znaczeniowych pojęcia "praca partyjno-polityczna" na szczególne wyróżnienie z punktu widzenia rozważanej problematyki zasługuje pierwszy zakres znaczeniowy, poszerzony o cele i zadania pracy partyjno-politycznej oraz problemy organizacji i kierowania tą działalnością w czasie pokojowego szkolenia wojsk.

1/ Praca partyjno-polityczna w ludowym Wojsku Polskim. Podstawowe zagadnienia pod red. J. Mazurka WAP, Warszawa 1980, s.11.

1.2. Cel pracy partyjno-politycznej oraz jej miejsce w społecznym systemie wychowania

Organizacja jakiegokolwiek złożonej całości - w tym także organizacja pracy partyjno-politycznej w jednostce wojskowej - zależy jest od celu dla którego ten proces przebiega.

Sformułowanie i konkretyzacja celu pracy partyjno-politycznej w Siłach Zbrojnych jest sprawą dość skomplikowaną. Praca partyjno-polityczna realizuje zarówno cele ogólne wychowania socjalistycznego, jak i cele szczegółowe - wychowania wojskowego skonkretyzowane w pojęciu stanu moralno-politycznego.

Spełnienie postulatów wychowania socjalistycznego żołnierzy oznacza przede wszystkim realizację głównego celu pedagogiki socjalistycznej, to jest zmierzanie do wszechstronnego rozwoju osobowości wychowanka, cel ten spełnia się przez:

- wychowanie umysłowe;
- wychowanie moralne;
- wychowanie estetyczne;
- wychowanie fizyczne.

Cele wychowania socjalistycznego nie mogą być jednak ograniczone do pożądaných zmian osobowości ludzi " w marksistowskiej teleologii pedagogicznej traktujemy więc ideał wychowania nie jako pewien zbiór luźnych cech osobowościowych, z których każde wymaga oddzielnego uzasadnienia i analizy. Ideał wychowania wyprowadzamy, uzasadniamy i przyjmujemy jako całość stanowiącą konsekwencję przyjętej uprzednio aksjologicznej koncepcji człowieka oraz koncepcji jego roli w życiu społeczeństwa. W ten sposób sprawdzianem integralności struktury ideału wychowania staje się społeczna praktyka ludzi ... . Przyjęcie takiego punktu widzenia wymaga uwzględnienia w określeniu ideału socjalistycznego wychowania społeczno-politycznych wymogów czasów, w jakich żyjemy i żyć będziemy. Trzeba więc umiejscowić ideał socjalistycznego wychowania w konkretnej rzeczywistości społecznej, a jednocześnie uwzględnić w nim rolę, jaką wyznaczy jednostce ludzkiej społeczeństwo przyszłości ... . Mówiąc o społecznych zadaniach wychowania, mamy właśnie na myśli te zadania, do których pełnienia muszą być przygotowani współcześnie członkowie młodego pokolenia. Najlepszym sposobem dokonania takiej właśnie uogólnionej charakterystyki głównych rodzajów życiowych zadań człowieka, do których

podjęcia ma go przygotować wychowanie, jest ujęcie ich w kategoriach ról społecznych"^{2/}.

Rozumując rolę społeczną jako ogół pewnych zachowań, które są oczekiwane od każdej jednostki zajmującej określoną pozycję w organizacji życia społecznego pedagogika socjalistyczna prezentuje następującą listę tych ról:

- społeczna rola obywatela;
- społeczna rola człowieka pracy;
- społeczna rola racjonalnego konsumenta;
- rola czynnego uczestnika życia ideowo-politycznego;
- społeczna rola współtwórcy kultury;
- społeczna rola członka kolektywu;
- społeczna rola członka rodziny;

w warunkach wychowania wojskowego wszystkie te role społeczne skonkretyzować się powinny w społecznej roli żołnierza.

Dodać należy, że przygotowanie jednostki ludzkiej do pełnienia tych ról można uznać za w pełni wartościowe dopiero wtedy, kiedy będzie ono polegało na jednoczesnym ukształtowaniu odpowiednich przekonań i postaw niezbędnych do tego, aby role te pełnione były w sensie odpowiednich zachowań w sposób wysoce twórczy i ideowy. Chodzi zarazem o to, aby w przypadku konfliktu wyżej wymienionych ról, człowiek potrafił preferować te role, które są społecznie najbardziej doniosłe.

Realizując postulaty wychowania socjalistycznego w praktyce pracy partyjno-politycznej sprowadza się je do celów skonkretyzowanych i ukierunkowanych przede wszystkim na kształtowanie tych postaw i zachowań, które będą żołnierzowi niezbędnie przydatne w życiu i na polu walki.

Konkretyzacja szczegółowych celów wychowania wojskowego - przygotowania człowieka do pełnienia społecznej roli żołnierza - sprowadza się do zadania kształtowania możliwie wysokiego stanu moralno-politycznego. Przy czym w strukturze celów pracy partyjno-politycznej cel ten uznany jest jako cel najwyższego rzędu kumulujący w sobie wszystkie pozostałe cele.

2/ Pedagogika - Podręcznik akademicki PWN, Warszawa 1974, s. 241.

Przez stan moralno-polityczny armii socjalistycznej rozumie się "określany poziom wartości ideowo-politycznych, społecznych i moralno-bojowych oraz zdyscyplinowania żołnierzy, odnoszący się do wymagań wynikających z ideologii partii marksistowsko-leninowskiej i polityki państwa socjalistycznego oraz warunków współczesnego pola walki. Wykładnikiem stanu moralno-politycznego są postawy i zachowania żołnierzy"^{3/}.

Jeżeli przyjąć takie rozumienie stanu moralno-politycznego, którego zasadniczymi składnikami są:

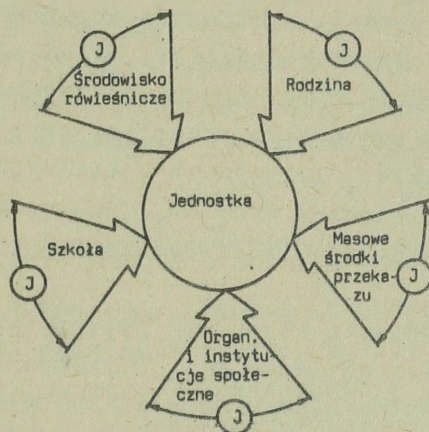
- wartości ideowo-polityczne rozumiane jako wysoka świadomość socjalistyczna oraz znajomość i akceptacja ideałów socjalizmu, poparcie wysiłków partii i rządu w zakresie realizacji poszczególnych etapów budownictwa socjalistycznego, światopogląd materialistyczny i akceptacja celów wojny;

- wartości społeczne, a przede wszystkim patriotyzm socjalistyczny, internacjonalizm, koleżeństwo, poczucie odpowiedzialności oraz zdolność i umiejętność pełnienia ról społecznych, w tym społecznej roli żołnierza - obrońcy ojczyzny i socjalistycznych ideałów;

- wartości zdyscyplinowania pojmowanych jako świadome narzucanie sobie pewnych rygorów i postawy gotowości realizacji postawionych zadań ;

- wartości moralno-bojowe rozumiane jako ukształtowane predyspozycje psychiczne /np. spostrzegawczość, podzielność uwagi, umiejętność koncentracji / i cechy charakterologiczne / odwaga, wytrwałość, odporność itp. / a przede wszystkim umiejętność i chęć walki/; to nie ulega wątpliwości, że jego kształtowanie jest procesem długotrwałym, uwarunkowanym głównie przez proces dydaktyczno-wychowawczy, przez proces zdobywania wiedzy, kształtowania umiejętności, przekonań i postaw. Nie ulega także wątpliwości fakt, że zasadnicze działania wychowawcze zmierzające do osiągnięcia tych wartości wykonane być muszą w toku społecznego procesu wychowania. Proces ten schematycznie przedstawiony jest na rys. nr 1.

3/ Z.Krajewski - "O większą precyzję i kompleksowość oceny stanu moralno-politycznego wojska, Zagadnienia i materiały do pracy partyjno-politycznej w wojsku nr 4/76, GZP WP.

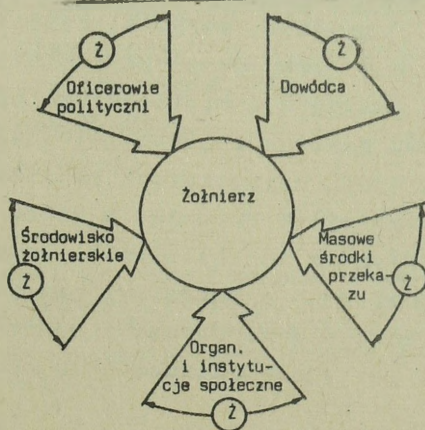

Rys.nr 1 . System wychowania społecznego.

W procesie tym na jednostkę ludzką oddziałuje rodzina i środowisko jako wychowawcy naturalni oraz szkoła, organizacje i instytucje społeczne i masowe środki przekazu jako wychowawcy zinstytucjonalizowani; przy czym jednostka nie jest biernym przedmiotem oddziaływań, lecz podmiotem czynnym w procesie wychowania oddziaływującym w równym stopniu na instytucje wychowawcze jak one na nią.

Organizowana i prowadzona w wojsku praca partyjno-polityczna może w tym kontakcie, tylko pogłębiać lub nieznacznie korygować uzyskane przez społeczny system wychowawczy rezultaty. Dodać należy również, że proces pogłębiania rezultatów wychowania społecznego odbywa się w wojsku przede wszystkim w okresie pokojowym.

Działalność partyjno-polityczna w siłach zbrojnych jako system oddziaływań wychowawczych mających na celu kształtowanie wysokiego stanu moralno-politycznego i przygotowanie żołnierza do życia i działań bojowych schematycznie można przedstawić następująco:

Rys.nr2 . System wychowania wojskowego.

W tak przedstawionym systemie wychowania wojskowego na żołnierza oddziałają: dowódcy wszystkich szczebli, oficerowie polityczni, szeroko rozumiane środowisko / w tym także żołnierskie/, organizacje i instytucje społeczne - w tym przede wszystkim organizacje partyjne, młodzieżowe, sądy koleżeńskie, /ale także kościół/, a także masowe środki przekazu / w tym również wrogie/. Analogicznie jak w społecznym systemie wychowawczym i tu żołnierz jest aktywnym podmiotem wychowania.

Rozpatrując oba /społeczny i wojskowy/ systemy wychowawcze trudno powiedzieć o nich, że są one jednolite. Wychowanek poddany jest tak różnorodnym oddziaływaniom zinstytucjonalizowanym i naturalnym, o skrytalizowanym obliczu ideowo-socjalistycznym jak i przeciwnym, że wypadkowa tych oddziaływań jest trudna z góry do przewidzenia. Dlatego też nacisk położyć należy na ujednoczenie tych oddziaływań, które posiadają charakter zinstytucjonalizowany i które takiemu ujednoczeniu poddają się. Problem polega bowiem na tym, że w przypadku braku jednolitości oddziaływań wychowawczych najgorzej zawsze wychodzi wychowanek. On w konsekwencji ponosi tego skutki.

Funkcjonujący system wychowania wojskowego realizować powinien główny cel pracy partyjno-politycznej, zmierzać do osiągnięcia możliwie wysokiego stanu moralno-politycznego.

W praktyce działalności wychowawczej w wojsku oprócz celu głównego realizowane są także cele niższego rzędu, których osiągnięcie powinno wszakże przyczynić się zawsze do urzeczywistnienia celu zasadniczego.

Do celów tych zaliczyć należy przede wszystkim wyróżnione wartości ideowo-polityczne, społeczne, zdyscyplinowanie i moralno-bojowe, cele szczegółowe zawarte w ideale wychowania i wszechstronnie rozwiniętej osobowości /umysłowe, moralne, estetyczne i fizyczne/ oraz cele wynikające z procesu uspołecznienia jednostki.

Cele te artykułowane w rocznych i miesięcznych planach pracy partyjno-politycznej wynikać powinny z głębokiej analizy stanu moralno-politycznego i nastrojów, osiągniętych rezultatów w procesie wychowawczym oraz posiadanych sił i środków, a także realnych możliwości czasowych. Istotny wpływ na ich ustalanie wywiera również aktualna sytuacja polityczno-militarna w świecie i społeczno-polityczna w kraju / w tym uchwały, decyzje i zarządzenia władz politycznych oraz sytuacje i stan pracy partyjno-politycznej w oddziałach.

Sposób precyzacji celów szczegółowych /na rok, miesiąc/ nie jest więc dziełem przypadku czy też prostym wymysłem, lecz sprawą solidnej analizy i fotografii istniejącego stanu rzeczy. Bardziej szczegółowo proces podejmowania decyzji w tym zakresie zostanie omówiony w dalszych rozdziałach, a szczególnie w rozdziale szóstym.

1.3. Kierowanie pracą partyjno-polityczną

Omawiając problematykę kierowania pracą partyjno-polityczną stwierdzić przede wszystkim należy, że kierują nią zgodnie z Instrucją KC PZPR⁴ o zadaniach, kompetencjach i strukturze organów partyjno-politycznych oraz organizacji partyjnych sił zbrojnych PRL⁵, właściwi zastępcy dowódców do spraw politycznych, dowódcy zaś wraz ze swoimi zastępcami do spraw politycznych ponoszą pełną odpowiedzialność za stan wyszkolenia i wychowania podległych żołnierzy. Dowódcy posiadają także "prawo i obowiązek określać zadania do pracy polityczno-wychowawczej w dowodzonych przez siebie jednostkach, /instytucjach/ wojskowych⁴".

Proces kierowania pracą partyjno-polityczną spełnia się poprzez ciągłe podejmowanie decyzji w odniesieniu do realizowanych funkcji kierowniczych.

Podejmowanie decyzji kierowniczej polega na akcie świadomego wyboru jednego z rozpoznanych i dostępnych wariantów działania, może ono mieć za przedmiot albo cele działania zespołowego, albo sposoby zorganizowania zespołowego działania, to znaczy dobór części organizacyjnych /ludzi, przedmiotów, urządzeń/ połączenie ich ze sobą i utrzymanie ich jako całości organizacyjnej działania⁵.

W toku kierowania pracą partyjno-polityczną dadzą się łatwo wyróżnić cztery podstawowe funkcje właściwe każdemu kierowaniu:

1. Funkcja planowania.
2. Funkcja organizowania.
3. Funkcja pobudzania.
4. Funkcja kontroli.

4/ Por. Instrukcja KC PZPR " O zadaniach, kompetencjach i strukturze organów partyjno-politycznych oraz organizacji partyjnych Sił Zbrojnych PRL" s. 18, Warszawa 1982.

5/ J. Kurnal - zarys teorii organizacji i zarządzania, PWE, Warszawa 1970, s. 369-370

Realizując funkcję planowania zastępcy dowódców do spraw politycznych i organa partyjno-polityczne wszystkich szczebli wykonują w zasadzie plan roczny i miesięczny plany pracy partyjno-politycznej.

Plan pracy partyjno-politycznej powinien charakteryzować się pewnymi, ściśle określonymi walorami. T. Kotarbiński w swej pracy "Sprawność i błąd" formułuje w odniesieniu do wszelkich planów konkretne postulaty i zalecenia, podając między innymi dwanaście cech dobrego planu. Modyfikując je nieco można wskazać na sześć istotnych właściwości planu pracy partyjno-politycznej. Tak więc dobry plan powinien być:

1. celowy
2. wykonalny
3. szczegółowy
4. racjonalny
5. komunikatywny
6. długofalowy.

Celowość planu oznacza to, że powinien on ujmować cele główne i dodatkowe na dany etap, wytyczać zasadnicze kierunki pracy z uwzględnieniem odpowiednio dobranych części, sił, środków i sposobów realizacji.

Wykonalność planu ma związek z jego elastycznością i wewnętrzną jego zgodnością. Oznacza to, że poszczególne elementy planu muszą ułatwiać wykonanie przedsięwzięć cząstkowych decydujących o realizacji całości. Zgodność wewnętrzna oznacza także logiczne ułożenie i operatywne zestawienie zamierzeń ukierunkowanych na realizację podstawowych celów działań.

Szczegółowość planu zależna jest od warunków, czasokresu jego realizacji. Im bardziej jest on długofalowy tym mniej może być szczegółowy. Wymagana jest jednak jego przejrzystość.

Na komunikatywność składa się czytelność planu, jego treściowa uchwytność z punktu widzenia wszystkich adresatów korzystających z informacji zawartych w planie.

Ponadto plan powinien być racjonalny oparty na zasadach dobrej roboty, na pełnej znajomości faktów, zjawisk i zależności między nimi. Z tych względów winien być opracowany w oparciu o wiedzę i doświadczenie zespołu, przy wykorzystaniu możliwie wielu źródeł informacji.

W organizowaniu chodzi głównie o stworzenie całości organizacyjnej służącej realizacji celów i zadań. Tworzenie owych całości organizacyjnych polega na połączeniu ludzi jako podmiotów z rzeczowymi środkami działania i zapewnienie warunków umożliwiających wykonanie zadań. Połączenie to zaś, czyli powiązanie poszczególnych części w jedną wyodrębnioną całość organizacyjną polega przede wszystkim na ustaleniu powiązań międzyludzkich, które można nazwać organizacyjnymi stosunkami międzyludzkimi.

W zakresie pracy partyjno-politycznej częściami całości organizacyjnej są wyodrębnione zespoły organu partyjno-politycznego /organizacyjny, propagandy i kultury, propagandy specjalnej/, dowódcy i organizacje społeczno-polityczne oraz aktyw społeczny. Obiektem na który działanie jest skierowane są żołnierze stanowiący podmiot pracy ideowo-wychowawczej.

Zasadnicze więzi, zasady interakcji i organizacyjnych stosunków międzyludzkich w zorganizowanych całościach organizacyjnych określają przepisy organizacyjne i działalność kierowników. W odniesieniu do pracy partyjno-politycznej rolę tę spełniają regulaminy wojskowe, instrukcje, wytyczne, zarządzenia i inne dokumenty normatywne Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego, a przede wszystkim - cytowana już - Instrukcja Komitetu Centralnego PZPR "O Zadaniach, kompetencjach i strukturze organów partyjno-politycznych oraz organizacji partyjnych Sił Zbrojnych PRL" oraz kierownicza działalność szefów organów partyjno-politycznych - zastępców dowódców do spraw politycznych.

W organizowaniu funkcjonowania całości organizacyjnych na czoło wybija się ujęcie współdziałania poszczególnych członków zespołów w określone ramy przepisu organizacyjnego sprzyjające osiągnięciu zamierzonych celów. Organizowanie działalności zespołów oznacza koordynowanie pracy ludzi i stosunków między ludźmi, stwarzanie moralnych i materialnych warunków zapewniających wykonanie zadań ciężących na zespołach.

Sprawne funkcjonowanie całości organizacyjnej możliwe jest w warunkach spełniania funkcji pobudzania do działania. Kierownictwo uruchamia całości organizacyjne stosując odpowiednie bodźce zgodnie z preferowanym stylem i technikami kierowania.

Praca partyjno-polityczna jest takim rodzajem działalności, który niezbyt poddaje się kierowaniu autokratycznemu, wymaga wielu

swobody i stosowania raczej technik integratywnych. Integratywne techniki kierowania zawierają wiele różnorodnych bodźców. Aby uruchomić te bodźce kierownictwo organizacji musi również posiadać dość dużą swobodę ich doboru i zastosowania we właściwym miejscu, czasie i w odniesieniu do właściwych ludzi. Wymaga to dużego zakresu samodzielności, szczególnie w podejmowaniu decyzji kierowniczych oraz posiadania odpowiedniej wiedzy, znajomości pracowników, ich psychiki i wrażliwości na określone bodźce. Wiedza ta dotyczyć winna także problemów sytuacji zawodowej i życiowej podwładnych oraz narzędzi kierowniczego działania ze szczególnym uwzględnieniem ich skuteczności w określonych przypadkach.

Pobudzając podwładnych do działania w dziedzinie pracy partyjno-politycznej należy brać pod uwagę przede wszystkim możliwości kierowania przez cele i zadania. Wytwarza się w tym przypadku niepowtarzalne sytuacje, kiedy podwładni uznają cel działalności za własny i sami dążą do jego realizacji. Taka internalizacja celu nie występuje jednak automatycznie. Wymaga ona określonej taktyki działania przełożonego.

Zmierzając do internalizacji celu przełożony winien stawiać zadania na górnej granicy możliwości podwładnego. Sytuacja taka prowadzi do pełnego spożytkowania kwalifikacji, doświadczenia i umiejętności, eliminuje niezadowolenie z wykonywanych zadań, chęć zmiany pracy, lekceważenie obowiązków itp. Unikać należy jednocześnie sytuacji gdzie zadanie są ponad siły i możliwości podwładnego lub znacznie poniżej jego możliwości.

W działalności partyjno-politycznej niezwykle cenną zasadą, zwyczajem i zaleceniem jest zasada przekonywania i dyskusji. Polega ona na wspólnym z podwładnymi zastanowieniu się nad najlepszymi sposobami realizacji postawionego celu. Podwładni zazwyczaj prezentują własną koncepcję rozwiązań, które w toku dyskusji można korygować i doskonalić. Wypracowana w ten sposób metoda działania posiada ogromny walor motywacyjny.

Kontrolowanie jako funkcja kierowania stanowi przede wszystkim proces porównywania efektów działania z zamiarami. J. Zieleniewski pojęcie kontroli formułuje następująco: "Cykl działania zorganizowanego obejmuje wreszcie, jako konieczne zamknięcie etap końcowy... Jest to kontrola realizacji polegająca na porównaniu realizacji z odpowiednim wzorem i wyciągnięciu z tego porównania wniosków

na przyszłość. Z reguły wzorem przyjętym dla porównania jest zamiar lub plan działania. Niekiedy jednak dokonujemy kontroli porównując nie działanie z zamiarem /planem/ lecz dzieło z zamierzeniem /skutek działania z jego celem/"^{6/}.

Z tego punktu widzenia możemy mieć do czynienia z dwoma rodzajami kontroli: kontrolą końcową - po zakończeniu fazy realizacyjnej, której zadaniem jest właściwe porównanie wyników z zamiarem i kontrolą bieżącą - w toku działania, zmierzająca do stwierdzenia stopnia realizacji celów pośrednich działania.

Jak z tego wynika mamy tu do czynienia głównie z kontrolą "wewnętrzną" czyli samokontrolą działającego, oceniającego treść i skutki własnego działania .

W zakresie pracy partyjno-politycznej samokontrola stanowi najcenniejszy instrument regulacyjny działania.

Obok kontroli "wewnętrznej", czy samokontroli występować może kontrola "zewnętrzna" dokonywana przez czynniki zwierzchnie. W kontroli takiej przełożony, kontrolując wielu wykonawców ma szansę porównania wyników pracy i dróg do nich prowadzących i dokonania uogólnień celem upowszechnienia tak rezultatów działania jak i sposobów ich osiągnięcia.

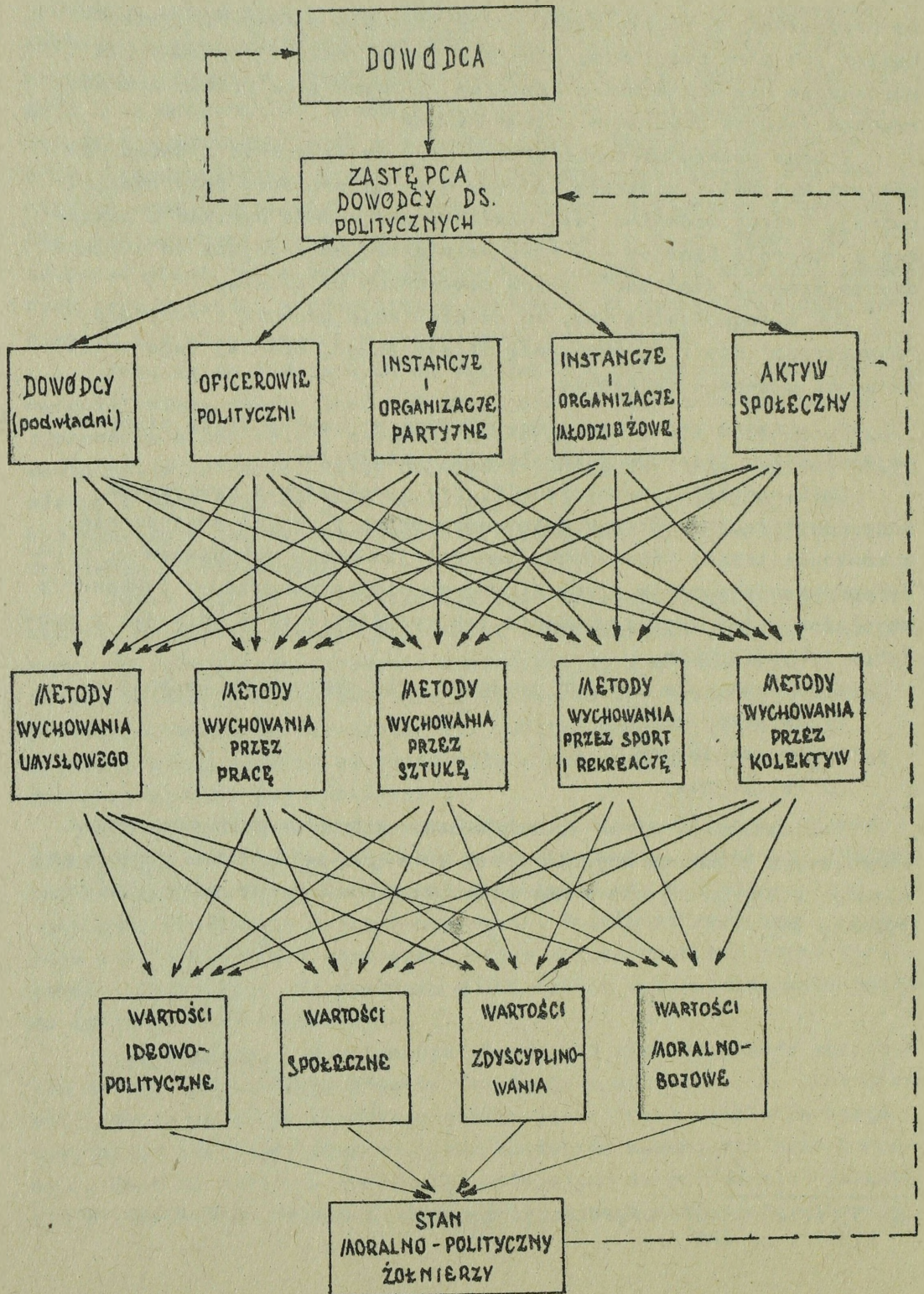
Każda kontrola powinna spełniać trzy podstawowe zadania

- 1/ informacyjne
- 2/ usprawniające
- 3/ regulujące.

Przedstawiony w ten sposób system oddziaływań wychowawczych wchodzących w zakres pojęcia praca partyjno-polityczna; jego organizację i strukturę kierownia przedstawić można obrazowo jak na rysunku 3 .

6/ J. Zieleniewski. Organizacja zespołów ludzkich. PWN, Warszawa 1967r. s. 325

Rys. nr 3

Dowódca ponosząc odpowiedzialność za stan moralno-polityczny inspirowuje do działania swojego zastępcę do spraw politycznych. Zastępca dowódcy do spraw politycznych kieruje działaniami podległych dowódców, oficerów politycznych, instancji i organizacji partyjnych, instancji i organizacji młodzieżowych oraz aktywu społecznego. Wyróżnione podmioty wychowujące stosując znane w pedagogice socjalistycznej i dostępne metody wychowania umysłowego, metody wychowania przez pracę, sztukę, przez sport i rekreację oraz wychowanie przez kolektyw kształtują u żołnierzy wartości ideowo-polityczne, społeczne, zdyscyplinowania i wartości moralno-bojowe jako czynniki stanu moralno-politycznego. Informacje o poziomie stanu moralno politycznego stymuluje dalsze działania kierownicze zastępcy dowódcy do spraw politycznych zmierzające do takich modyfikacji działań, które zapewnią osiągnięcie jak najwyższego poziomu stanu moralno-politycznego jako istotnego czynnika gotowości bojowej.

Przedstawiony w ten sposób dynamiczny obraz zorganizowania i kierowania działalnością partyjno-polityczną implikuje wniosek o konieczności precyzyjnego planowania tej pracy, zorganizowania i kontrolowania działań tak, by poszczególni wykonawcy nie przeszkadzali sobie wzajemnie, by działania ich zmierzały w sposób jednolity do realizacji postawionego celu.

Omawiając problematykę stanu moralno-politycznego jako głównego celu działalności partyjno-politycznej stwierdzić należy iż wiąże się ona nierozdzielnie z nastrojami, które na jego poziom wywierają istotny wpływ nadając mu określone zabarwienie emocjonalne, dynamizując, wzmacniając poszczególne jego wartości lub okresowo je obniżając, w przypadku negatywnego kierunku i dużej siły występowania. Problematyka ta zostanie rozpatrzona oddzielnie.

1.4. Dowództwo i sztab a organizacja i prowadzenie pracy partyjno-politycznej

Jak powiedziano wyżej bezpośrednie kierownictwo pracą partyjno polityczną w oddziale, związku taktycznym, związku operacyjnym sprawują zastępcy dowódców do spraw politycznych, którzy posiadają pełnię władzy organizacyjnej w stosunku do

wszystkich elementów systemu wychowania /pracy partyjno-politycznej/, w tym także w stosunku do ogniw społeczno-politycznych.

Dowódcy wszystkich szczebli / w tym dowódcy służb i rodzajów wojsk/ będąc jednoosobowymi kierownikami nie posiadają władzy organizacyjnej nad organizacjami społeczno-politycznymi funkcjonującymi w dowodzonych / kierowanych/ przez nich oddziałach /pododdziałkach/. Odnosi się to szczególnie do organizacji partyjnych i młodzieżowych. Z tego względu można mówić o pełni praw kierowniczych w odniesieniu do pracy polityczno-wychowawczej i pewnej ograniczonej w stosunku do pracy partyjno-politycznej. Stopień tego ograniczenia związany jest z autonomią organizacji społeczno-politycznych i zależy od charakteru wzajemnych stosunków między dowódcą a zastępcą do spraw politycznych. Im bardziej partnerska i ścisła jest współpraca dowódcy z zastępcą do spraw politycznych tym lepsze jest kierowanie zarówno pracą polityczno-wychowawczą jak i partyjno-polityczną.

Zastępca dowódcy do spraw politycznych podlegając bezpośrednio dowódcy realizuje jego polecenia i rozkazy. Tym niemniej subtelność stosunków wewnątrz organizacyjnych szczególnie w organizacji partyjnej, której obaj są członkami wymaga by i procesy kierowania opierać na innych zasadach jak rozkaz i polecenie.

Organizacje partyjne i inne organizacje społeczne kierują się w swojej działalności statutami, są w pełni autonomiczne i pod względem organizacyjnym podlegają w jednostkach wojskowych /instytucjach/ tylko zastępcom dowódców do spraw politycznych. Kwestię tę w sposób precyzyjny wyjaśnia Instrukcja Komitetu Centralnego PZPR "O zadaniach, kompetencjach i strukturze organów partyjno-politycznych oraz organizacji partyjnych Sił Zbrojnych".

"Dowódcy mają prawo i obowiązek określać zadania do pracy polityczno-wychowawczej w dowodzonych przez siebie jednostkach /instytucjach/ wojskowych.

Dowódcy i inne osoby pełniące kierownicze funkcje w jednostkach /sztabach, instytucjach/ wojskowych mają prawo uczestniczyć w działalności partyjno-politycznej, łączyć wysiłki ogniw służbowych z pracą organizacji i instancji partyjnych, aktywnie uczestniczyć w wypracowaniu i realizowaniu uchwał partyjnych oraz systematycznie informować podstawowe organizacje partyjne o

zadaniach stojących przed pododdziałem, oddziałem, jednostką /sztabem, instytucją/ wojskową, a także o realizacji wniosków zgłoszonych na forum partyjnym pod adresem ogniw służbowych.

Zastępcy dowódców do spraw politycznych i szefowie wydziałów politycznych IC MON precyzują kierunki, zadania i metody działalności partyjno-politycznej podległych sobie ogniw oraz analizują jej rezultaty^{7/}.

Pozostali członkowie dowództw i sztabów prowadzą pracę polityczno-wychowawczą oraz w swoim zakresie kierują nią w wybranych problemach zgodnie ze swoimi kompetencjami uczestniczą także w pracy partyjno-politycznej w zależności od swojej przynależności organizacyjnej i partyjnej.

Stosownie do tego, szef sztabu, ponosząc pełną odpowiedzialność za gotowość bojową z konieczności interesować się musi wszystkimi jej składnikami. Wiadomo zaś, że podstawowym składnikiem gotowości bojowej jest stan moralno-polityczny żołnierzy, pododdziałów, oddziałów itd., byłoby rzeczą dziwną gdyby nie przejawiał troski o jego poziom, a więc nie partycypował w pracy partyjno-politycznej. Szefowi sztabu podlegają bezpośrednio pododdziały /oddziały/ łączności, rozpoznania i ochrony spełnia więc wobec nich rolę wyższego dowódcy i z tej racji spoczywają na nim obowiązki precyzowania zadań i kierunków pracy polityczno-wychowawczej, a w pewnym sensie także partyjno-politycznej. Jednym z jego obowiązków jest organizowanie procesu szkolenia. W procesie tym - jak wiadomo- realizowane są, obok celów dydaktycznych, także cele wychowawcze; implikuje to więc odpowiedzialność tej osoby funkcyjnej za stopień i poziom ich osiągnięcia. Analogicznie, obowiązek kierowania działalnością związaną z uzyskiwaniem i podwyższaniem przez żołnierzy klas i specjalności kwalifikacyjnych jest bezpośrednim działaniem w sferze wartości moralno-bojowych stanu moralno-politycznego, podobnie sprawa się ma z obowiązkami współzawodnictwa w procesie analizy dyscypliny i innych. Szef sztabu, jako jedyna osoba uprawniona do wydawania zarządzeń i rozkazów w imieniu dowódcy, winien możliwie najściślej współpracować z zastępcą do spraw politycznych - podobnie jak dowódca - w sferze działalności partyjno-politycznej skierowanej na osiągnięcie możliwie wysokiego stanu moralno-politycznego.

7/ Instrukcja KC PZPR "O zadaniach ..." op.cit. s.18-19

Zastępca dowódcy do spraw liniowych ponosi główną odpowiedzialność za planowanie i realizację procesu szkolenia. Kieruje więc całym systemem wychowania umysłowego. Wynikające stąd implikacje w odniesieniu do kształtowania wyróżnianych wartości stanu moralno-politycznego, współpracy z zastępcą dowódcy do spraw politycznych, współuczestnictwa w pracy partyjno-politycznej są niedwuznaczne. Analogiczne implikacje wpływają z jego obowiązków w zakresie porządku wojskowego i dyscypliny.

Szef służb technicznych - zastępca dowódcy odpowiada za kierowanie całokształtem działalności podległych mu służb: czołgowo-samochodowej, uzbrojenia i elektroniki, pododdziału /oddziału/ remontowego. Posiada liczne obowiązki w zakresie: gotowości bojowej, eksploatacji oraz remontu uzbrojenia i sprzętu technicznego, szkolenia i innych. Analiza odpowiedzialności i obowiązków tego zastępcy dowódcy wskazuje na to, iż występuje on w stosunku do podległych pododdziałów /oddziałów/ i służb w roli wyższego przełożonego, na którym spoczywają obowiązki kierownicze, w tym także w zakresie pracy polityczno-wychowawczej /a w części również pracy partyjno-politycznej/ i odpowiedzialność za stan moralno-polityczny podległych żołnierzy. Realizując zaś bezpośrednio poszczególne czynności musi brać także czynny udział w organizacji i prowadzeniu pracy polityczno-wychowawczej i partyjno-politycznej.

Kwatermistrz - zastępca dowódcy odpowiada za kierowanie całokształtem działalności podległych mu służb: zdrowia, żywnościowej, mundurowej, MPS pododdziału /oddziału/ zaopatrzenia i medycznego. Posiada także liczne obowiązki w zakresie: gotowości bojowej, zaopatrzenia materiałowego, działalności gospodarczej, szkolenia i spraw kadrowych. Z tej racji wywiera bezpośredni wpływ na stan nastrojów, a pośrednio także na stan moralno-polityczny. Jako przełożony wyższego szczebla winien on organizować, kierować i prowadzić pracę polityczno-wychowawczą oraz uczestniczyć w pracy partyjno-politycznej współdziałając w tym względzie z zastępcą dowódcy do spraw politycznych.

Dokładna analiza zakresów obowiązków dowódców oraz osób zajmujących kierownicze stanowiska w sztabach pozwala na stwierdzenie, że w wielu przypadkach dokumenty normatywne^{8/} precyzują bezpośrednio zadania w zakresie pracy partyjno-politycznej, wychowawczej i współ-

^{8/} Por. Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w dywizji, MON, Warszawa 1979r., oraz Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w pułku, MON, Warszawa 1979 r.

udział w pracy partyjno-politycznej / np. obowiązki : analizy dyscypliny, szkolenie, rozwijania przodownictwa i współzawodnictwa, kierowania działalnością związaną z uzyskaniem i podwyższaniem przez żołnierzy klas i specjalności itp./; kiedy indziej zaś zadania te wynikają pośrednio z obowiązków pozornie nie mających z tym nic wspólnego/ np. zaopatrywanie, planowanie, opracowanie ćwiczeń, tajne dowodzenie itp./.

B I B L I O G R A F I A

1. Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w dywizji. MON, Warszawa 1979 r.
2. Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w pułku. MON, Warszawa 1979 r.
3. Z. Mysiakowski, Wychowanie człowieka w zmiennej społeczności. KiW, Warszawa 1964 r.
4. Instrukcje KC PZPR. "O zadaniach, kompetencjach i strukturze organów partyjno-politycznych oraz organizacji partyjnych Sił Zbrojnych PRL. MON, Warszawa 1982 r.
5. Z. Krajewski, "O większą precyzję i kompleksowość oceny stanu moralno-politycznego wjska./w/ Zagadnienia i materiały do pracy partyjno-politycznej w wojsku. Nr 4/76 GZP WP, Warszawa 1976 r.
6. J.Kurnal, Zarys teorii organizacji i zarządzania. PWE, Warszawa 1970 r.
7. Pedagogika, podręcznik akademicki, PWN, Warszawa 1974 r.
8. Praca partyjno-polityczna w ludowym Wojsku Polskim, podstawowe zagadnienia pod red. J.Mazureka, WAP, Warszawa 1980 r.
9. Suchodolski B. O pedagogikę na miarę naszych czasów. KiW, Warszawa 1958 r.
10. Suchodolski B. Wychowanie dla przyszłości. PWN, Warszawa 1968 r.
11. Sośnicki K. Istota i cele wychowania. Nasza Księgarnia, Warszawa 1964 r.
12. Zieleniewski J. Organizacja zespołów ludzkich, PWN, Warszawa 1967 r.

ROZDZIAŁ II

KSZTAŁTOWANIE WARTOŚCI IDEOWO-POLITYCZNYCH

Świadomość mas żołnierskich jest jednym z czynników siły armii nowego typu. Teza ta, przyjmowana jako pewnik we wszystkich praktycznie współczesnych państwach, odnosi się zatem do każdej armii socjalistycznej. Uniwersalność tej prawdy zweryfikowana została wielokrotnie w czasach najnowszych - w latach II wojny światowej w okresie konfliktu koreańskiego i podczas agresji USA w Wietnamie. Potwierdziły ją również nasze polskie doświadczenia. Zarówno narodowe jak i koalicyjne.

Nie wydaje się, żeby w najbliższym czasie, mimo dokonywania przez nowoczesne armie istotnych zmian jakościowych w posiadanych uzbrojeniu konwencjonalnym, a zwłaszcza wprowadzania do własnych arsenałów broni masowego rażenia, niejako automatycznie miało dojść do zdeprecjonowania znaczenia świadomości żołnierskiej na współczesnym polu walki, do minimalizacji roli człowieka w warunkach wojny. ^{1/}

Wprost przeciwnie. Ewentualna walka zbrojna prowadzona za pomocą owych broni zwiększy wymagania w zakresie wartości ideowo-politycznych, moralno-bojowych i psychicznych wojak. Prawdopodobnie skala tych wymagań będzie wprost proporcjonalna do intensywności i czasu trwania czynników stresujących współczesnego pola działań bojowych ^{2/}, do wielkości obciążeń psychofizycznych żołnierzy jako następstwa wykonywania zadań bojowych w stanach maksymalnego napięcia emocjonalnego i fizycznego wysiłku, w warunkach możliwego deficytu potrzeb biologicznych, skrajnego wyczerpania, ciągłego oddziaływania propagandowego nieprzyjaciela siłami i środkami wojny psychologicznej itp.

Jeżeli zatem przedstawioną wizję wojny przyjmiemy za pewnik, to w jej świetle sprawa ideowo-politycznego/obok moralno-bojowego i psychicznego/ przygotowania żołnierzy do ewentualnej wojny, utrzymania ukształtowanych wcześniej wartości i umiejętnego wykorzystania rezultatów przygotowań nabiera szczególnego znaczenia.

1/ Zob.: K. Nożko, Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej, Warszawa 1973r., s. 68.

2/ Stres - swoisty, skrajnie silny rodzaj przeżyć i doznań psychicznych występujących w walce zbrojnej.

W Wojsku Polskim problemy te rozstrzygnięto stosunkowo dawno i jednoznacznie, zaś oficjalna formuła wartościująca czynnik ludzki zawarta została w podstawowym dokumencie normatywnym traktującym o ogólnych podstawach prowadzenia działań wojennych jakim jest Regulamin Walki wojsk Lądowych Sił Zbrojnych PRL. Czytamy w nim mianowicie, iż "... Powodzenie we współczesnej walce i ostateczny jej wynik w decydującym stopniu zależą od ludzi - ich świadomości politycznej i hartu, niezłomnego przekonania o słuszności sprawy, której bronią, ich ofiarności i poświęcenia, zdyscyplinowania i odporności psychicznej, poziomu wyszkolenia bojowego oraz opanowania i umiętnego wykorzystania uzbrojenia i sprzętu..."^{3/} Podobne zapisy znajdują się w dokumentach normatywnych GZP WP ustalających podstawowe zasady organizacji i prowadzenia pracy partyjno-politycznej w warunkach bojowych na szczeblu taktycznym i operacyjnym. Stwierdza się w nich m.in., że "... Coraz większego znaczenia nabiera problem odpowiedniego kształtowania stanu moralno-politycznego i odporności psychicznej wojsk w procesie przygotowania ich do działań na współczesnym polu walki ..." ^{4/} oraz że "... Ewentualna wojna będzie starciem /.../ racji ideowo-politycznych i moralnych walczących wojsk ..." ^{5/}

W następstwie takich oficjalnych ocen czynnika ludzkiego, dowódców wszystkich szczebli /równorzędnych/ wraz z zastępcami ds. politycznych obarczono osobistą, służbową odpowiedzialnością za poziom wartości stanu moralno-politycznego : ideowo-politycznych społecznych, zdyscyplinowania i moralno-bojowych i za bezpośrednie odzwierciedlenie tych wartości - postawy i zachowania żołnierzy w codziennej służbie w czasie pokoju, natomiast na polu walki w warunkach ewentualnej wojny. Jest to także jeden z najważniejszych obowiązków statutowych organizacji partyjnych i młodzieżowych działających w wojsku.

Regulaminowe i instrukcyjne ustalenia w tym względzie wykluczają dowolność. Przeciwnie, obowiązki odnoszące się do tej sfery działalności dowódców oraz korpusu oficerów politycznych są jednoznaczne i precyzyjne, przy czym są to obowiązki odpowiedzialne.

3/ Regulamin Walki Wojsk Lądowych Sił Zbrojnych PRL.Cz.I/dywizja, pułk/, Warszawa 1986 r., s.66.

4/ Zasady organizacji i prowadzenia pracy partyjno-politycznej na szczeblu taktycznym w warunkach bojowych.Wyd.GZP WP,Warszawa 1976 r., s.4.

5/ Tymczasowe zasady organizacji i prowadzenia pracy partyjno-politycznej na szczeblu operacyjnym w warunkach bojowych.Wyd.GZP WP Warszawa 1987r.,s.5.

Ich realizacja wymaga przede wszystkim pełnej znajomości procesów kształtowania się stanu moralno-politycznego i systematycznego analizowania jego elementów składowych w kontekście formułowanych celów, prognozowania zjawisk ideowo-moralnych w odniesieniu do różnych sytuacji czasu pokoju i warunków wojny, przeciwdziałania tendencjom negatywnym z punktu widzenia zadań pracy partyjno-politycznej.

2.1. Miejsce wartości ideowo-politycznych w strukturze stanu moralno-politycznego

Czynnik świadomości ideowo-politycznej włączony został do struktury stanu moralno-politycznego, przy czym w porównaniu do pozostałych części struktury zaliczany jest do składników najważniejszych. Wynika to z treści oficjalnej, obowiązującej w Siłach Zbrojnych PRL definicji stanu moralno-politycznego, zwłaszcza zaś z tego jej członu, w którym znajduje się formuła o hierarchicznym zbiorze poszczególnych wartości tworzących stan moralno-polityczny.

Przesłanką takiego nadrzędnego uytuowania wartości ideowo-politycznych jest niewątpliwie założenie, słusznie zresztą, że jeżeli uzyska się tu odpowiednio wysoką jakość, to niejako pochodną tego stanu będą relatywnie wysokie rezultaty w innych składnikach stanu moralno-politycznego. Innymi słowy przyjmuje się, że wysoki poziom wyrobienia ideowo-politycznego pojedynczych żołnierzy, pododdziałów czy oddziałów powinien stanowić istotny, bezpośredni impuls wywołujący ich aktywność społeczną, być stymulatorem wzorowego dyscyplinowania, inspirować ofiarność i inicjatywę w służbie. Zachodzą tu zresztą i relacje odwrotne. Jest bowiem oczywiste, iż wzorowa realizacja procesu szkolenia bojowego żołnierzy, umacnianie dyscypliny wojskowej we wszystkich jej obszarach czy skuteczne propagowanie w szeregach wojska idei aktywności społecznej może wpływać korzystnie na wartości ideowo-polityczne, utrwalać je.

W armii socjalistycznej wartości ideowo-polityczne są przede wszystkim funkcją obiektywnych i subiektywnych czynników warunkujących ich kształtowanie. Do czynników obiektywnych występujących niezależnie od woli osób służbowo oraz organizacyjnie odpowiedzialnych za stan moralno-polityczny należy zaliczyć: stan stosunków politycznych ZSRR-USA i Układ Warszawski - NATO, sytuację społeczno-polityczną w kraju, system działalności ideowo-wychowawczej funkcjonują-

cy w wojsku, bazę tej działalności, skuteczność oddziaływania ogółu państwowych środków masowej informacji, wpływ propagandy etatowych struktur wojny psychologicznej państw Europy Zachodniej i USA. Do czynników zaś subiektywnych - poziom umiejętności kadry realizującej zadania pracy partyjno-politycznej, efekty wychowawcze społecznego systemu wychowawczego /rodzin, szkół i zakładów pracy, organizacji społecznych, środowiska/, w tym stan świadomości ideowo-politycznej poborowych rozpoczynających bądź już odbywających służbę wojskową.

2.2. Kształtowanie wartości ideowo-politycznych jako jeden z celów pracy partyjno - politycznej

Krzewienie i pogłębianie socjalistycznej świadomości ogółu żołnierzy Sił Zbrojnych PRL, ich społeczno-obywatelskich postaw oraz pożądaných zachowań zaliczyć należy do podstawowych celów działalności partyjno-politycznej prowadzonej w wojsku. Cele te wynikają z konstytucyjnych funkcji sił zbrojnych, z miejsca i roli Polski we wspólnocie państw socjalistycznych oraz Wojska Polskiego w koalicyjnym systemie obronnym Układu Warszawskiego. Są one formułowane także na podstawie ocen z analiz potencjalnego przeciwnika militarnego oraz prognozowanego charakteru wojny i charakterystyki współczesnego pola walki. Określają je własne potrzeby, precyzowane w warunkach weryfikowania przez służbę wojskową procesu wychowania socjalistycznego w społeczeństwie, zwłaszcza zaś wśród młodzieży.

Ich ideową i merytoryczną przesłankę są ponadto uchwały i wytyczne Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej ustalone na zjazdach partii i plenarnych posiedzeniach KC PZPR oraz zawarte w decyzjach Biura Politycznego. Konkretyzuje się je wreszcie na podstawie dyrektyw, rozkazów, zarządzeń i wytycznych ministra Obrony Narodowej i szefa GZP WP oraz właściwych dowódców i zastępców ds. politycznych.^{7/}

Kształtowanie świadomości socjalistycznej żołnierzy, tej nadrzędnej wartości stanu moralno-politycznego to jeden z głównych obowiązków służbowych dowódców wszystkich szczebli, szefów rodzajów wojsk i służb oraz organów partyjno-politycznych. Są to także podstawowe powinności statutowe instancji i organizacji partyjnych i młodzieżowych funkcjonujących w wojsku.

---

^{7/} Zob. Instrukcja KC PZPR., op.cit., s.5.

2.3. Zadania szczegółowe w zakresie kształtowania wartości ideowo-politycznych

Doświadczenia zebrane w toku realizacji owych obowiązków i powinności dowodzą, że przy spełnieniu określonych wymagań organizacyjnych, merytorycznych, metodowych i innych, działalność w tej sferze stanu moralno-politycznego może być skuteczna. Trzeba tu wszakże wykonać szereg zadań częściowych, szczegółowych, a mianowicie:

- podnieść nieustannie poziom wiedzy społeczno-politycznej wszystkich grup osobowych wojskowego środowiska, wzbudzać ich zaufanie do bieżącej polityki PZPR i jej programu budownictwa socjalistycznego;

- upowazecznić dorobek teoretyczny klasyków marksizmu leninizmu, popularyzować ideologię socjalistyczną, uczyć klasowej oceny i interpretacji zjawisk społeczno-politycznych występujących we współczesnym świecie, wyzwalać - w kontekście kształtowanych przekonań - motywacje żołnierzy do wzorowej służby, pracy i działalności społecznej, do osiągnięcia wszędzie ponadprzeciętnych wyników;

- uczyć żołnierzy myślenia kategoriami państwa i narodu, przygotowywać ich do społecznej roli obywatela - aktywnego współtwórcy siły socjalistycznej ojczyzny, do roli żołnierza, niezawodnego jej obrońcy;

- wychowywać żołnierzy w atmosferze patriotyzmu, w klimacie dumy z wkładu Polaków w walkę narodowo-wyzwoleńczą, w rozwój cywilizacji, w tworzenie wartości ogólnoludzkich;

- uczyć szacunku dla bohaterstwa rodaków z lat wojny i z okresu pokoju;

- zaszczepiać optymizm i zaufanie do możliwości dalszego rozwoju kraju, wiarę w postęp na miarę wyzwań cywilizacyjnych przełomu XX i XXI wieku;

- uczyć rozumienia pojęcia proletariacki internacjonalizm pokazując jego praktyczne wymiary, pogłębiać więź ideową z żołnierzami sojuszniczych armii Układu Warszawskiego, szczególnie zaś z żołnierzami Armii Radzieckiej;

- przybliżać problemy pokoju światowego, wskazywać kierunki i obszary jego zagrożenia, demaskować siły próbujące zburzyć porządek światowy, zaszczepiać uczucie sympatii i szacunku dla ruchów

postępowych i demokratycznych występujących przeciwko wojnie;

- wychowywać żołnierzy w duchu nieprzejednania i wrogości wobec przeciwników socjalizmu i państwa polskiego, utrzymywać ich w stanie ciągłej czujności politycznej wobec agresywnych, zaborczych założeń doktryny wojennej USA i bloku państw NATO, minimalizować wpływ destrukcyjnych treści dywersji propagandowo-psychologicznej prowadzonej przez zachodnie ośrodki wojny psychologicznej a wymierzonej m.in. przeciwko Polsce i jej siłom zbrojnym;

- ukazywać istotę militarnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa oraz cele walki nieograniczonej imperializmu;

- kształtować - na bazie jedności celów i zadań - socjalistyczne stosunki między żołnierzami w relacjach przełożony - podwładny i starszy - młodszy, zwalczać bezwzględnie przejawy bezduśności i arogancji, tworzyć w grupach środowiskowych wojska życzliwość i tolerancję oraz szacunek dla innego żołnierza - towarzysza broni;

- utrwalać poczucie zbiorowej żołnierskiej odpowiedzialności za realizację zadań służbowych, szkoleniowych, społecznych itp.;

- upowzechniać w środowisku wojska socjalistyczną obywatelstwo;

- ugruntowywać naukowy światopogląd kadry zawodowej, popularyzować oraz rozwijać socjalistyczne postawy żołnierzy zasadniczej służby wojskowej;

- umacniać patriotyczne, obywatelskie motywacje sumiennosci i obowiązkowości w służbie, wyzwalając żołnierskie ambicje uzyskiwania ponadprzeciętnych wyników w szkoleniu bojowym i politycznym;

- pogłębiać świadomy, pozytywny stosunek do postanowień i przepisów regulaminów, do treści rozkazów i zarządzeń przełożonych oraz do innych wymagań dyscypliny wojskowej;

- kształtować poczucie współodpowiedzialności za racjonalne i oszczędne gospodarowanie mieniem wojskowym;

- zapewnić w miarę pełne identyfikowanie się ogółu żołnierzy z funkcjami Sił Zbrojnych PRL, z bieżącymi zadaniami wojska, jednostki wojskowej, pododdziału itp.^{8/}

^{8/} Por. Tamże, s. 6-14.

2.4. Miejsce i rola dowódcy w tworzeniu wartości ideowo-politycznych żołnierzy

Za rezultaty kształtowania wśród żołnierzy wartości, postaw i zachowań ideowo-politycznych odpowiadają dowódcy wraz z zastępcami ds. politycznych. Zakresy tej odpowiedzialności sprecyzowane są w obowiązkach osób funkcyjnych szczebla pułk-dywizja oraz w innych dokumentach normatywnych^{9/}. Jest to zatem ich ważna powinność służbowa, której wymiar wyznacza stanowisko zajmowane w strukturze organizacyjnej wojska. Lecz jest to również powinność moralna kadry zawodowej, jej szczególne posłanie jako wychowawców, którym naród powierzył wartość najcenniejszą, mianowicie swych synów. W czasie pokoju to młodsi towarzysze służby żołnierzy zawodowych, natomiast w warunkach wojny to towarzysze walki. Wychowywać ich krzewiąc wartości socjalistycznej ideologii, rozwijać najwyższe walory żołnierza polskiego - patriotyzm i internacjonalizm, wierność swojemu narodowi i gotowość poświęceń dla niego oraz przygotowywać podwładnych do roli ofiarnego obrońcy socjalistycznej Ojczyzny - to potrzeba chwili. Oczekiwania w tym zakresie wartości zachowują wszakże walor aktualności również w najbliższej przyszłości i dalszej perspektywie procesu wychowawczego. Wiąże się to m.in. z utrzymującym się stanem wielopłaszczyznowej konfrontacji państw o przeciwstawnych systemach społeczno-politycznych, z hegemonicznymi dążeniami państw imperialistycznych do panowania nad światem.

Dowódcy mają prawo i obowiązek określać zadania dotyczące kształtowania wartości ideowo-politycznych podległych żołnierzy i uczestniczyć w ich realizacji. Owe prawo wynika przede wszystkim z zasady jednoosobowego dowodzenia. Mieści się ono wszakże i w formule kierowania pracą partyjno-polityczną, zwłaszcza zaś w funkcji planowania pracy, funkcji pobudzania do realizacji zaplanowanych przedsięwzięć oraz funkcji kontrolowania efektów działalności ukierunkowanej na kształtowanie wartości stanu moralno-politycznego.

Stosowne dokumenty normatywne^{10/} stanowią, że plany pracy partyjno-politycznej na wszystkich szczeblach dowodzenia zatwierdzają dowódcy / komendanci, szefowie / jednostek / instytucji / wojskowych

9/ Zob. Instrukcja KC PZPR... op.cit. oraz Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych LWP, Warszawa 1983r, s. 46-63.

10/ Zob. Wytyczne Szefa GZP WP nr 7 z dnia 26.09.1978r. w sprawie zasad planowania pracy partyjno-politycznej w Siłach Zbrojnych PRL, s.4.

niezależnie od czasokresu objętego planem. Tę formułę zapisu należy rozumieć w ten sposób, że dowódca obowiązkowo uczestniczy w precyzowaniu celów ogólnych i ustalaniu przedsięwzięć szczegółowych planów, utożsamiania się z nimi i podejmuje odpowiedzialność za ich realizację. Koordynuje w tym względzie działalność partyjno-polityczną w dowodzonej przez siebie jednostce /instytucji, sztabie/ wojskowej, łączy wysiłki wychowawcze ogniw służbowych z pracą organizacji i instancji partyjnych i młodzieżowych.

Funkcję pobudzania do realizacji zadań w sferze wartości ideowo-politycznych dowódca powinien realizować przez formułowanie bieżących celów i stawianie dodatkowych zadań mieszczących się w idei zamierzeń długofalowych. Wynikać zaś one mogą m.in. ze zmian jakościowych w stanie stosunków międzynarodowych, z decyzji politycznych i ekonomiczno-społecznych partii i rządu, z innych istotnych wydarzeń w kraju. Mogą też mieć odniesienie do sytuacji w Siłach Zbrojnych bądź w jednostce wojskowej, a w uzasadnionych przypadkach nawet w grupie środowiskowej tej jednostki^{11/}.

Owe bieżące cele i dodatkowe zadania mogą - jako bodźce - być artykułowane przez dowódcę przy różnych okolicznościach. Podczas np. odpraw służbowych, w toku tematycznych narad partyjno-służbowych, w czasie okresowych analiz dyscypliny czy ocen innych wartości stanu moralno-politycznego. Dowódca może je także przekazywać - w formie postulatów lub intencji - na posiedzeniach instancji partyjnych oraz zebraniach organizacji podstawowych PZPR i organizacji młodzieżowych, przez włączanie się do realizacji wybranych form działalności szkoleniowo-propagandowej i agitacyjnej /prowadzenie niektórych zajęć w ramach szkolenia politycznego czy wygłaszania informacji politycznych dla poszczególnych grup środowiskowych/, w toku innych form działalności partyjno-politycznej /np. akademie i okolicznościowe uroczystości rocznicowe o aspektach politycznych/ i w ramach bezpośredniej pracy z ludźmi /podwładnymi/.

Jak napisano w rozdziale I, kontrolowanie w ramach funkcji kierowania pracą partyjno-polityczną służy przede wszystkim ocenie efektów realizacji zadań bieżących rozpatrywanych na tle zamierzeń i celów końcowych. Tę wskazówkę metodologiczną odnieść można także do stanu moralno-politycznego, którego wartości, kształtowane i umacniane w procesie służby wojskowej, powinny być poddawane doraźnym,

11/ Por.: Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w pułku. Warszawa 1979 r., s.12-13.

okresowym weryfikacjom. Dowódca takie sukcesywne porównania rezultatów z zapiarami może prowadzić osobiście, bądź przez upoważnione osoby. Także w sferze wartości ideowo-politycznych, których miernikiem są - o czym wspomniano wcześniej - postawy, a zwłaszcza zachowania żołnierzy.

Przedmiotem szczególnej troski dowódców powinny być zawsze nastroje podwładnych kształtujące się na tle wydarzeń międzynarodowych i sytuacji w kraju. Dynamizm nastrojów, ich kierunek i siła to stały impuls i podstawa uszczegółowienia pracy partyjno-politycznej i ideowo-wychowawczej, przy czym zadania w tym zakresie, precyzowane z udziałem zastępcy ds. politycznych /szefa organu partyjno-politycznego/ i sekretarza komitetu partyjnego PZPR orientuje się z reguły na bieżące efekty ; są to zadania krótkoterminowe. Jest to prawidłowość jeśli się uwzględni zależności między nastrojami w przedstawionych obszarach a postawami ideowo-politycznymi.

Na rezultaty kształtowania wartości ideowo-politycznych żołnierskiego środowiska wyraźny wpływ wywiera zawsze postępowanie dowódcy. Niezależnie bowiem od warunków i okoliczności w jakich odbywa się tu proces, istotna jest - jako przykład - wzorowa służba dowódców i ich manifestowana gotowość do poświęceń dla dobra kraju, ideowość i zaangażowanie społeczne, ofiarność¹aktywność przejawiane w toku służby, sumiennosc w wypełnianiu własnych obowiązków.

2.5. Zakres i płaszczyzny współpracy dowódcy i zastępcy ds. politycznych /szefa organu partyjno-politycznego/ w sferze wartości ideowo-politycznych

Ustalenia dokumentów normatywnych w sprawie wspólnej odpowiedzialności dowódców i zastępców ds. politycznych za stan moralno-polityczny zawierają niewątpliwie obiektywny wymóg wzajemnej współpracy. Jej model, obejmujący zresztą wszystkie sfery życia jednostki /sztabu, instytucji/ wojskowej, powinien wynikać zawięze z uświadamianej potrzeby wspólnych działań dobrych jakościowo, a także z konieczności umiejętnego, skutecznego koordynowania przedsięwzięć służbowych, partyjnych i społecznych podporządkowanych celom nadrzędnym.

Postulat ten odnieść można również do sfery wartości ideowo-politycznych. Walor praktycznej użyteczności mieć tu może zwłaszcza właściwe ukierunkowanie działalności dowódców wszystkich szczebli,

oficerów politycznych, organizacji i instancji partyjnych oraz organizacji młodzieżowych. Ważne znaczenie przypisać należy także umiejętności operatywnego sterowania przez zastępcę ds. politycznych procesem tworzenia pożądaných postaw i zachowań ideowo-politycznych. Przejawem takiego działania będzie m.in. przygotowywanie dla dowódcy, bądź wspólne z nim prowadzenie sukcesywnych, szczególnie-wych analiz oraz ocen poziomu i efektywności podejmowanych przedsięwzięć, weryfikowanie skuteczności zastosowanych sił, środków i metod pracy a także formułowanie kolejnych zadań z zakresu wartości ideowo-politycznych.

Stałym obowiązkiem zastępcy ds. politycznych /szefa organu partyjno-politycznego/ jest proponowanie dowódcy form i sposobów wykonania zadań otrzymanych ze szczebla nadrzędnego. W ramach kompetencji właśnie on sprecyzuje każdorazowo zarządzenie i wytyczne dotyczące działalności partyjno-politycznej, określi w tym względzie zadania, wyznaczy wykonawców, poda terminy realizacyjne, ustali tryb meldowania przez ogniwa podległe rezultatów pracy.

W obszarze ciągłego zasadniczego zainteresowania służbowego zastępcy ds. politycznych /szefa organu partyjno-politycznego/ powinny się znaleźć problemy międzynarodowe i wydarzenia w kraju, jako ważne przesłanki skutecznych / w zamierzeniu/ działań w sferze wartości ideowo-politycznych. Zatem znać owe problemy i wydarzenia, zaproponować do nich właściwą ocenę i interpretację, stosować ponadto - w miarę możliwości - odpowiedni komentarz wyprzedzający w odniesieniu do zjawisk i faktów - to ważne zadanie zastępcy ds. politycznych rozpatrywane w aspekcie kształtowania nastrojów i stanu moralno-politycznego.^{12/}

Jego działania w tym względzie powinny być realizowane przy udziale szerokiego, zintegrowanego frontu. Będzie to zaś możliwe do osiągnięcia tylko przez systematyczną inspirację uczestników tego frontu do działania aktywnego i zaangażowanego. Podstawowym przy tym warunkiem efektywnego kształtowania przez nich wartości ideowo-politycznych drogą poznawania i budowania nastrojów stanie się bezpośredni, bliski i nie tylko formalny kontakt z ogółem żołnierzy, ze wszystkimi grupami środowiskowymi, tworzenie atmosfery dla swobodnego wyrażania opinii i poglądów na tematy nurtujące ludzi.

^{12/} Zob. Instrukcja KC PZPR ..., op.cit., s.18-19.

Istotne znaczenie w pracy zastępcy ds. politycznych nad kształtowaniem wartości ideowo-politycznych ma organizacja systemu informowania o nastrojach. Współcześnie, kiedy wiadomości o sytuacji międzynarodowej i wydarzeniach w kraju napływają niejako lawinowo powodując intelektualny i emocjonalny stosunek do nich ogółu żołnierzy nieodzowna staje się pełna informacja na tym tle. Po to przede wszystkim, by podjąć stosowne, optymalne rozwiązanie organizacyjne i uruchomić działania służące skutecznemu kształtowaniu pozytywnych zachowań ludzkich, zapewniające pozyskiwanie ich dla decyzji politycznych i społeczno-gospodarczych władz szczebla centralnego podejmowanych na gruncie narodowym czy w wymiarze koalicyjnym. Po to także, by od pierwotnych źródeł informacji sytuacyjnej, przez kolejne ogniwa systemu informowania o nastrojach, dane o werbalnych bądź praktycznych reakcjach żołnierzy na wydarzenia mające związek z wartościami ideowo-politycznymi docierały - w ramach meldunków sytuacyjnych - do wyższych struktur organizacyjnych wojska.

Dążeniem zastępcy ds. politycznych /szefa organu partyjno-politycznego/ w każdych warunkach powinno być zapewnienie szczególnego zainteresowania się procesem umacniania wartości ideowo-politycznych wszystkich osób funkcyjnych uczestniczących w tym procesie m.in. przez poznawanie i kształtowanie nastrojów. Ten zaś służbowy /partyjny, społeczny, organizacyjny/ obowiązek będzie mógł być tym lepiej przez nich wykonywany, kiedy - niezależnie od własnych działań - otrzymają uogólnione w tym zakresie cele i zadania oraz decyzje służbowe dowódcy i zastępcy ds. politycznych, kiedy z ich realizacji zostaną konsekwentnie rozliczeni.

Ważnym kierunkiem pracy w sferze wartości ideowo-politycznych może być rozszerzenie, pogłębianie i umacnianie więzi wojska ze społeczeństwem. Z różnych powodów szerokie kręgi ludności miast i wsi interesują się problematyką polityczno-militarną. Dla kadry zawodowej naszego wojska, dla żołnierzy zasadniczej służby wojskowej nie jest z kolei obojętne, jaki jest stosunek społeczeństwa do Sił Zbrojnych, do zadań jakie wykonują i do jakich się przyspasabiają. Z tych obiektywnych przesłanek wyłaniać się powinny, jako potencjalne możliwości, płaszczyzny współpracy danej jednostki wojskowej /instytucji/ z terenowymi instancjami partyjnymi, władzami administracji państwowej, organizacjami społecznymi i młodzieżowymi, zakładami pracy. Formy współpracy mogą być różnorodne, dostosowane do obopólnych możliwości organizacyjnych i zainteresowań konkretną problema-

tyką oraz z innych uwarunkowań /czas, hierarchia zadań i ich priorytetowość itp./^{13/}

Można przyjąć, że działalność w tym obszarze pracy ideowo-politycznej, koordynowana na określonym szczeblu organizacyjnym wojska, właśnie zastępcy ds. politycznych stworzy szczególne pole dla wyzwolenia inwencji i wykazania inicjatywy. W odniesieniu do środowiska wojskowego może to być przykładowo obszar kształtowania motywacji żołnierzy do wzorowego pełnienia służby wojskowej. Na gruncie zaś pozawojskowym - m.in. zagadnienie popularyzacji i uzasadnienia tezy o potrzebie stałego umacniania obronności kraju.

2.6. Praca instancji i organizacji partyjnych PZPR oraz zarządów i kół ZSMP

Dokumenty normatywne obowiązujące w Siłach Zbrojnych PRL stanowią, iż w kształtowaniu wartości ideowo-politycznych członków partii, w tworzeniu atmosfery sprzyjającej stawianiu wysokich wymagań przy formułowaniu zadań i rzetelnemu ich wykonywaniu ważne miejsce zajmują organizacje partyjne^{14/}. Są to oczekiwania czytelne, konkretne i oczywiste, przez to wszakże bardzo trudne, z uwagi na uzasadnioną uniwersalność i ramowość zapisu dokumentów. Skala tej trudności może być różna w różnych warunkach społeczno-politycznych i zmieniającej się sytuacji międzynarodowej.

Jak się wydaje, do katalogu spraw zasadniczych, rzutujących na skuteczność działania organizacji partyjnych, zaliczyć należy umiejętność podejmowania i rozwiązywania bieżących problemów ideologicznych, politycznych, społecznych czy organizacyjnych przy zachowaniu celów nadrzędnych. Innymi słowy idzie głównie o uczestniczenie organizacji partyjnych w umacnianiu wszystkich wartości stanu moralno-politycznego, w tym wartości ideowo-politycznych, poprzez kojarzenie sytuacji międzynarodowej i wydarzeń w kraju z codziennymi zadaniami wojska, poprzez pobudzenie członków i kandydatów partii do aktywnej realizacji obowiązków służbowych i działalności społecznej, do przodowania w tych ważnych dziedzinach życia wojska.

13/ Zob. Wytyczne Szefa GZP WP w sprawie rozszerzenia, pogłębienia i umacniania więzi LWP ze społeczeństwem, Warszawa 1973r.

14/ Zob. Poradnik I Sekretarza POP, Warszawa 1985, s.6.

Przedstawiona formuła może być traktowana jako jeden z istotnych postulatów warunkujących funkcjonalność i użyteczność pracy instancji i organizacji partyjnych. W konkretnych wszakże warunkach i okolicznościach mogą być preferowane i inne rozwiązania konkretyzujące działalność partyjną. Wartość uniwersalną zachowa przede wszystkim postulat podejmowania przez ogniwa organizacyjne PZPR / z własnej inicjatywy, z inspiracji dowódcy, zastępcy ds. politycznych i instancji nadrzędnych/ działań umacniających wśród żołnierzy poczucie współodpowiedzialności za losy socjalistycznej ojczyzny oraz pozyskujących ogół żołnierzy i pracowników wojska dla programu reform i bieżącej polityki partii we wszystkich najważniejszych obszarach. Taką kategorię klasyfikacyjną można będzie także zastosować do przedsięwzięć mających na celu zwalczanie - w ramach w nich intelektualno-organizacyjnych możliwości - antysocjalistycznej ideologii, przeciwdziałanie treściom dywersyjnej propagandy imperialistycznej oraz zwalczanie poglądów i działań wrogich socjalizmowi. Wciąż aktualna będzie wreszcie kwestia umiejętności wyprzedzającego podejmowania w toku pracy partyjnej faktów i wydarzeń w świecie i kraju a nie tylko ich interpretowanie i komentowanie.

Socjalistyczny charakter naszych sił zbrojnych rodzi stałą potrzebę rozwoju i doskonalenia procesów demokratyzacji życia wojskowego. Możliwości w tym zakresie mają wszakże obiektywne ograniczenia, których ramy z jednej strony wyznacza obowiązująca zasada jednoosobowego dowodzenia, z drugiej zaś - precyzyjnie określona struktura organizacyjna wojska. Zatem w tych warunkach hierarchia służbowa nie może być naruszana, nie da się także podważyć i ograniczyć zasady jednoosobowego podejmowania decyzji i indywidualnej, imiennej odpowiedzialności za ich realizację^{15/}.

Zasada jednoosobowego dowodzenia realizowana jest pod kierownictwem i kontrolą partii, zatem instancje i organizacje partyjne mają obowiązek ją umacniać. Proces ten odbywa się na ogół bezkonfliktowo, według następującej formuły: kadra zawodowa /zwłaszcza oficerowie/ zajmująca wyższe stanowiska służbowe, charakteryzująca się głęboką partyjnością, wywiera generalnie istotny wpływ na działalność organizacji partyjnych, w których pełni niejednokrotnie odpowiedzialne funkcje partyjne. Z kolei organizacje podstawowe PZPR stawiają wobec kierowniczej kadry wojska wyższe wymagania.

15/ Tamże, s.11.

W pojęciu "kadra kierownicza" mieści się zawsze dowódca jednostki /równorzędny/ szczebla oddział - związek taktyczno-operacyjny. Nie ulega przy tym wątpliwości fakt, że postawa partyjna dowódcy wywiera zawsze istotny wpływ na proces wychowania i szkolenia żołnierzy, zatem także na efekty kształtowania ich wartości ideowo-politycznych. Rzecz w tym, żeby stosunek dowódcy do pracy organizacji partyjnej nie był formalny, żeby swoją osobowością współtworzył on dobry klimat dla tej pracy, żeby zaliczał się do aktywnych członków partii.

Najważniejszą wszakże sprawą będzie zawsze umiejętność dowódcy kojarzenia obowiązków statutowych /partyjnych/ z powinnościami i zadaniami służbowymi oraz odpowiedzialnością za poziom wartości stanu moralno-politycznego podwładnych, tworzonych przez wszystkich odpowiedzialnych za wartości służbowo. Ścisły związek istniejący między działalnością partyjną i służbową wymaga właściwego współdziałania dowódcy z organizacją partyjną / na model tej współpracy określony wpływ powinien wywierać zastępca dowódcy ds. politycznych/ oraz zapewnienia, by w ramach pracy organizacji partyjnych obowiązywała zasada równości praw i obowiązków wszystkich członków partii /także dowódcy/ bez względu na hierarchie stopni i stanowisk służbowych .

Dowódca-członek PZPR - może korzystać z wielu form współpracy z organizacją partyjną i angażowania się w jej działalność. Ma możliwość uczestniczenia w określaniu przez nią celów, kierunków i zadań działalności partyjnej, uczestniczyć w realizacji uchwał, formułować własne oczekiwania w różnych sferach życia jednostki /oddziału/, wyrażać opinie i oceny partyjno-służbowe, zgłaszać różne postulaty i propozycje. Formą współpracy jest także wysłuchiwanie przez dowódcę głosów organizacji partyjnej dotyczących wielu aspektów funkcjonowania organizmu wojskowego, korzystanie z mądrości ludzi - członków partii. Niebagatelną sprawą będzie obopólne znawstwo metod oddziaływania partyjnego na masy żołnierskie, zwłaszcza maksymalizowanie wpływu na ludzi w sytuacjach trudnych politycznie, w celu zapewnienia przodującej roli członków i kandydatów partii we wszystkich płaszczyznach odniesień służbowych i społecznych.

Jednym z ważnych zadań instancji i organizacji partyjnych jest zapewnienie przywództwa nad działalnością Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w strukturach organizacyjnych wojska, opartego

o ideową jedność oraz identyczność celów i zadań.

Jak się wydaje, problemem zasadniczym może tu być przede wszystkim utrzymanie trwałych więzi ideowych - intelektualnych i emocjonalnych - organizacji partyjnych z młodzieżą wojskową, pogłębianie ich. Tylko bowiem w takiej atmosferze pożytkować będzie można aprobatę ogółu żołnierzy zrzeszonych w organizacji młodzieżowej dla decyzji polityczno-militarnych i społeczno-gospodarczych w kraju, kształtować ideowe i patriotyczne motywacje dążeń do uzyskiwania ponadprzeciętnych wyników w szkoleniu, wzorowych postaw w służbie. Do tego w zasadzie prowadzą się statutowe obowiązki ZSMP, główne cele działalności związku.^{16/}

Posiłkując się wypróbowanymi, doskonalonymi formami i metodami pracy, dostosowanymi do potrzeb i specyfiki żołnierskiego środowiska, organizacja młodzieżowa jest w stanie owe cele osiągnąć. Nawet w sytuacji większego nasycenia przedsięwzięć treściami programowo ukierunkowanymi na poszczególne składniki stanu moralno-politycznego a nie na działalność typowo rozrywkową. Wymagać to będzie wszakże większej inicjatywy aktywu młodzieżowego w programowaniu i realizacji bieżących zadań, większej także pomocy kołom ZSMP i zarządom ze strony dowódców, organów partyjno-politycznych oraz organizacji partyjnych PZPR.

2.7. Kształtowanie wartości ideowo-politycznych żołnierzy w ramach działalności szkoleniowo-propagandowej i agitacyjnej

W kształtowaniu stanu moralno-politycznego, zwłaszcza zaś najważniejszego jego składnika - wartości ideowo-politycznych, szczególnie odpowiedzialne zadanie przypisuje się działalności szkoleniowo-propagandowej i agitacyjnej. W warunkach pokoju wysoka renga tych zadań wynika m.in. z ogólnych założeń, celów i kierunków pracy partyjno-politycznej i ideowo-wychowawczej określanych przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą i postanowień najwyższych władz państwowych. Implikują je także wysokie wymagania służby wojskowej, treść dyrektyw, rozkazów i zarządzeń ministra obrony narodowej i szefa GZP WP, ustalenia służbowe przeło-

^{16/} Por. Tamże, s. 70-74.

zonych wyższego szczebla dowodzenia, a także wewnętrzne potrzeby jednostek wojskowych i środowiska wojskowego wogóle. Wpływ na nie ma także sytuacja międzynarodowa i wydarzenia wewnętrzne w kraju.

Te wielostronne uwarunkowania wystarczająco uzasadniają konieczność realizacji zadań szkoleniowo-propagandowych i agitacyjnych na wysokim poziomie organizacyjnym, merytorycznym, prowadzenia działalności w tym zakresie systematycznie, ofensywnie i skutecznie. Tak sformułowaną uwagę metodyczną odnieść przy tym należy do ogółu form tej działalności i do wszystkich grup środowiskowych wojska.

W ramach funkcjonującego w siłach zbrojnych systemu organizacyjnego, najważniejsze zadania tej działalności realizowane będą poprzez formy szkolenia politycznego i skutecznie działający obieg informacji politycznej. Wszystkie przedsięwzięcia i działania w tym względzie podporządkowane zostaną osiągnięciu celu głównego, mianowicie utrwaleniu ideowo-politycznych podstaw gotowości bojowej, umacnianiu moralnej siły danego środowiska. Innymi słowy ten cel sprowadza się do kształtowania nadrzędnego składnika stanu moralno-politycznego - wartości ideowo-politycznych drogą wykonania zadań i celów szczegółowych, sprecyzowanych w stosownych dokumentach normatywnych GZP WP^{17/} i okresowych wytycznych do tej działalności.

Szkolenie polityczne realizuje się we wszystkich grupach osobowych w ramach odnośnych cykli / z reguły jest to cykl 2 letni/ i prowadzi zgodnie z blokowym programem tematycznym opracowanym każdorazowo przez GZP WP. W warunkach szczególnych, takich jak np. wzrost napięcia międzynarodowego bądź istotne zmiany jakościowe wewnątrz kraju, zaistnieje potrzeba pewnych modyfikacji tematów pod kątem preferencji dla tych wydarzeń i ich realizacji z punktu widzenia bieżących potrzeb wychowania socjalistycznego.

Hierarchizowanie tematyki szkolenia programowego, zwłaszcza w odniesieniu do kadry zawodowej, odbywać się powinno także z innego względu. Mianowicie z uwagi na potrzebę operatywnego przekazywania tej grupie osobowej wiedzy z przedstawionych dziedzin w celu jej spożytkowania w pracy nad kształtowaniem wartości ideowo-politycznych żołnierzy.

17/ Zob. Wytyczne Szefa Głównego Zarządu Politycznego WP nr 4 z dnia 24.06.1982r.

Wymóg operatywności przekazu wiadomości spełniają wszakże głównie informacje polityczne, które prowadzi się w siłach zbrojnych ze wszystkimi grupami osobowymi. Ponieważ są one podporządkowane ogólnym zadaniom kształtowania stanu moralno-politycznego, przedsięwzięcia w tym zakresie powinny być dobrze przygotowane i zorganizowane. Przekazywane natomiast w toku informacji wiadomości wymagać będą zawsze odpowiedniego komentarza i nadania im waloru wysokiej agitacyjności.

W celu realizacji zadań kształtowania wartości ideowo-politycznych, w ramach funkcjonującego w wojsku systemu obiegu informacji organizuje się m.in.:

- codzienne obowiązkowe wysłuchanie dziennika telewizyjnego lub radiowego przez żołnierzy zasadniczej służby wojskowej;
- ukierunkowane czytelnictwo prasy centralnej, regionalnej i wojskowej;
- programowe informacje polityczne /1-2-godzinne/ na określony temat dla danej grupy osobowej;
- krótkie informacje polityczne /5-10 min./ przed rozpoczęciem programowych zajęć politycznych z żołnierzami zasadniczej służby wojskowej i w miarę potrzeby - z kadrą zawodową;
- informacje polityczne na tematy międzynarodowe bądź wydarzeń w kraju w ramach służbowych odpraw i szkoleń oraz narad;
- informacje oficerów wyższego szczebla dowodzenia podczas ich pobytu w jednostkach podległych.

Podstawę informacji będą zawsze oficjalne dokumenty i materiały informacyjne wydawane przez najwyższe władze polityczne kraju i GZP WP oraz stosowne materiały pisemne bądź telegraficzne /przeważnie problemowe/ opracowywane i upowszechniane centralnie lub przez zarządy polityczne okręgów wojskowych /RSZ/, a także publikacje prasowe i serwisy informacyjne radia i telewizji.

W systemie kształtowania wartości ideowo-politycznych żołnierzy ważną funkcję spełnia działalność agitacyjna, zwłaszcza jeżeli jest skuteczna. By taką była, musi podejmować sprawy aktualne, interesujące środowisko żołnierskie w związku z ich znaczeniem dla sytuacji międzynarodowej bądź kraju, stosować celne i rzeczowe argumenty, posilkować się konkretnością w ocenach i analizach zjawisk polityczno-militarnych, silnie oddziaływać emocjonalnie na świadomość i uczucia ludzi.

Zaleca się przede wszystkim takie formy działalności agitacyjnej jak bezpośrednie rozmowy polityczne - indywidualne bądź grupowe na tematy będące przedmiotem powszechnego zainteresowania, spotkania z kompetentnymi w tych tematach ludźmi, żołnierskie wiecze lub inne podobne przedsięwzięcia o charakterze politycznym, dyskusje na temat wiodących programów publicystycznych w środkach masowej informacji itp.

Przedstawione formy działalności agitacyjnej, powinna uzupełniać atrakcyjna agitacja pogłębiona. Jej treść nawiązująca do aktualnej problematyki międzynarodowej i wydarzeń w kraju, do zadań wojska, może spełniać funkcje demaskatorskie, wyrażać aprobatę dla decyzji politycznych i społeczno-gospodarczych własnego państwa, może mobilizować żołnierzy do ofiarności w służbie, pracy i szkoleniu.

Bezpośrednią działalność agitacyjną prowadzi się z reguły w najniższych strukturach organizacyjnych wojska. Powinny to być zatem przedsięwzięcia realizowane systematycznie i w każdych warunkach służby, szkolenia i pracy żołnierzy z preferowaniem wcześniej sformułowanych celów i zadań w zakresie wartości ideowo-politycznych.

Przedstawione oceny tego ważnego obszaru działalności wojska jakim jest działalność szkoleniowo-propagandowa i agitacyjna w pełni uzasadniają konieczność zainteresowania się nią dowódców wszystkich szczebli / równorzędnych/, oficerów politycznych, instancji i organizacji partyjnych, wojskowych zarządów i kół ZSMP.

Idzie tu przede wszystkim o zapewnienie optymalnych warunków dla tej działalności, objęcie nią wszystkich żołnierzy stanowiących daną grupę osobową, wyznaczenie do realizacji zadań kadry o najwyższych walorach intelektualnych i dydaktycznych wyróżniającej się ponadto wartościami ideowo-politycznymi. Idzie też o rozbudowę i wzbogacanie bazy przeznaczonej do prowadzenia form szkolenia politycznego /świetlice, sale tradycji, gabinety metodyczne, sprzęt audiowizualny/, objęcie kadry prowadzącej zajęcia systematyczną opieką, zapewnienie jej możliwości podnoszenia kwalifikacji dydaktycznych i wzbogacania form pracy z ludźmi, wymianę doświadczeń i uogólnianie osiągnięć w pracy itp.

Tylko bowiem wówczas działalność szkoleniowo-propagandowa i agitacyjna na rzecz kształtowania i umacniania wartości ideowo-politycznych żołnierzy i pozostałych wartości stanu moralno-poli-

tycznego będzie efektywna, skuteczna, zapewniająca realizację celów i zadań.

2.8. Wpływ realizacji głównych kierunków rozwoju kultury w siłach zbrojnych na wartości ideowo-polityczne żołnierzy

Nie wymaga głębszego uzasadnienia teza o doniosłości roli kultury w wojsku. Powszecznie bowiem wiadomo, że kultura współuczestniczy w kształtowaniu socjalistycznej osobowości żołnierzy i w krzewieniu właściwych stosunków międzyludzkich, w umacnianiu dyscypliny, tworzeniu korzystnej atmosfery pracy, służby, życia. Wzrost znaczenia kultury w dobie obecnej wynika także z konsekwencji konfrontacji dwóch systemów w skali światowej, pomnażającej możliwość przeciwstawiania idei oraz politycznej i ideologicznej dywersji, bowiem kultura żywo uczestniczy w walce ideologicznej.

Nie przypadkowo zatem dyrektywne ustalenia ministra Obrony Narodowej i wytyczne szefa GZP WP nakazują traktować obecnie i w najbliższym czasie problemy kultury priorytetowo i realizować cele, kierunki oraz funkcje i zadania wynikające z "Programu rozwoju kultury w Siłach Zbrojnych PRL" oraz harmonogramu przedsięwzięć szczegółowych.

W kompleksie przedsięwzięć ideowo-wychowawczych każdej jednostki wojskowej /instytucji/ problemy szeroko rozumianej kultury muszą znaleźć poręczne miejsce, a działalność kulturalno-oświatowa powinna być traktowana jako nieodzowne ogniwo w systemie pracy partyjno-politycznej. Cele tej działalności, funkcje i zadania są - co oczywiste - różne w odniesieniu do różnych grup osobowych wojska. Ich realizacja np. wobec kadry /zwłaszcza oficerskiej/ powinna pomagać jej wykonywać funkcję działacza partyjno-państwowego i wychowawcy, przyczyniać się do wszechstronnego rozwoju osobowości, zapewnić wysoką kulturę postępowania oraz pewność siebie w kontaktach z miejscowym środowiskiem inteligencji cywilnej, podnosić kulturalny status oficerów.

W stosunku do żołnierzy zasadniczej służby wojskowej będą to głównie zadania dotyczące rozwoju umysłowego, moralnego, estetycznego, fizycznego i zdrowotnego młodych ludzi, czego skutki pozytywne oceniać należy nie tylko w wojskowym, lecz także ogólnospołecznym wymiarze.^{18/}

^{18/} Zob.: Program rozwoju kultury w Siłach Zbrojnych PRL, Warszawa 1977 r.

B I B L I O G R A F I A

1. Modelowy zakres obowiązków osób funkcyjnych w pułku, Warszawa 1979 r.
2. Instrukcja KC PZPR o zadaniach, kompetencjach i strukturze organów partyjno-politycznych oraz organizacji partyjnych SZ PRL, Warszawa, 1982 r.
3. K.Nożko, Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej, Warszawa 1973 r.
4. Poradnik I sekretarza POP, Warszawa 1985 r.
5. Program rozwoju kultury w SZ PRL, Warszawa 1977 r.
6. Regulamin Walki Wojsk Lądowych SZ PRL. Cz. I /dywizja, pułk/, Warszawa 1986 r.
7. Tymczasowe zasady organizacji i prowadzenia pracy partyjno-politycznej na szczeblu operacyjnym w warunkach bojowych, Warszawa 1987r
8. Z.Uliaz, Stan moralno-polityczny i nastroje w: Wojsko Ludowe nr 12/1986r.
9. Wytyczne Szefa GZP WP w sprawie rozszerzania i pogłębiania i umacniania więzi LWP ze społeczeństwem, Warszawa 1973 r.
10. Wytyczne Szefa GZP WP nr 7 z 1978r. w sprawie zasad planowania pracy partyjno-politycznej w SZ PRL, Warszawa 1978r.
11. Wytyczne Szefa GZP WP nr 4 z 1982 r. w sprawie działalności szkoleniowo-propagandowej i agitacyjnej w SZ PRL, Warszawa 1982r.
12. Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych LWP, Warszawa 1983 r.
13. Zasady organizacji i prowadzenia pracy partyjno-politycznej na szczeblu taktycznym w warunkach bojowych, Warszawa 1976 r.

ROZDZIAŁ III

KSZTAŁTOWANIE WARTOŚCI SPOŁECZNYCH

Najistotniejszym problemem procesu wychowania jest sprawa uspołecznienia jednostki. Można nieco przewrotnie powiedzieć, że wzytetko, na czele z głównym celem wychowania /wszechstronnie rozwiniętą osobowością/, musi zostać sprowadzone do wspólnego mianownika i podporządkowane procesowi wdrożenia człowieka do pełnienia różnorodnych ról społecznych, do przygotowania go do życia w społecznej rzeczywistości.

Uspołecznianie jednostki polega głównie na zaangażowaniu jej w tę działalność, którą prowadzi społeczeństwo w powszednim życiu dla urzeczywistnienia swych bliższych i dalszych zamierzeń. Przygotowanie takie obejmować musi bardzo różnorodne zakresy, ponieważ życie społeczne organizowane jest w różnych dziedzinach i w stosunku do różnych zadań.

Przygotowanie człowieka do życia w społeczeństwie jest sprawą odpowiedniego ukształtowania jego świadomości i postaw ponieważ życie społeczne - szczególnie społeczeństwa socjalistycznego - jest świadomym i odpowiedzialnym działaniem ludzi wyrażającym ich wspólne plany i dążenia. Przygotowanie to wymaga równocześnie wyrabiania poczucia odpowiedzialności za świat, który człowiek dzięki swojemu zaangażowaniu i działalności tworzy.

Kształtowanie wartości społecznych żołnierza jest tym zasadniczym elementem, który odróżnia proces wychowania w armii socjalistycznej od urabiania ideologicznego, w armiach imperialistycznych. Tam idzie o wychowanie janczara - wbrew głoszonej apolityczności armii - zaangażowanego antykomunisty. Tu, żołnierz ma być świadomym obrońcą swej socjalistycznej ojczyzny, aktywnym uczestnikiem życia społecznego. Wymaga to przede wszystkim poznania realiów tego społecznego świata, zapewniwde człowiekowi niezbędnej wiedzy o rzeczywistości społecznej oraz wdrażania go do działalności zmierzającej do przekształcania zastanej rzeczywistości.

Ponieważ jednak proces uspołeczniania, proces kształtowania wartości społecznych nie dokonuje się tylko w kategoriach poznania i działania, konieczne staje się równoczesne kształtowanie uczuć i wyobraźni jako dopełnienie wychowania racjonalistycznego.

Rozpatrując sprawę z tego punktu widzenia w procesie kształtowania wartości społecznych żołnierzy chodzić będzie głównie o takie z nich jak: patriotyzm, internacjonalizm, koleżeństwo żołnierskie i właściwe stosunki międzyludzkie, aktywność i zaangażowanie społeczne żołnierzy, umiejętności dowódców wykorzystywania sił integracyjnych i dezintegracyjnych w pododdziałach i oddziałach itp.

3.1. Kształtowanie patriotyzmu i internacjonalizmu.

Patriotyzm stanowi najważniejszą treść uczuciową w sferze wartości społecznych. Oznacza on głęboką miłość do ojczyzny, do jej historii, tradycji, kultury, języka oraz dorobku cywilizacyjnego, dumę z osiągnięć narodu i jego wkładu do skarbnicy kultury światowej. Oznacza on równocześnie szacunek dla innych narodów i krajów, dla ich dorobku materialnego i kulturalnego, uznanie ich odrębności językowej, obyczajowej i kulturowej.

Tak rozumiany patriotyzm daleki jest od wszelkich szowinizmów i nacjonalizmów, a w warunkach państwa socjalistycznego łączy się ściśle z pojęciem internacjonalizmu proletariackiego, co oznacza międzynarodową solidarność klasy robotniczej i aktywne popieranie wszystkich sił na świecie walczących o postęp społeczny, wolność i demokrację.

Wyraz uczuć patriotycznych jest historycznie zmienny. W zależności od zmienności losów narodowych, raz najwyższym jego wyrazem jest walka o wolność i niepodległość z poświęceniem najwyższej wartości jednostkowej - życia; w warunkach pokojowego rozwoju ojczyzny jest to zaangażowanie w służbie i pracy nad pomnożeniem jej wielostronnego dorobku i umacnianiem obronności.

Jak dowodzi doświadczenie historyczne patriotyzm miał zwykle charakter klasowy, to znaczy, że klasy rządząca nie tylko utożsamiała się z pojęciem narodu, ale także wykorzystywała uczucia patriotyczne dla swoich klasowych interesów. Dlatego dziś pojęciu patriotyzmu dodajemy zazwyczaj przymiotnik socjalistyczny. Chodzi bowiem o odróżnienie go od innych oraz o ściśle określenie w czyim interesie mają uzewnętrznić się owe uczucia, a także o podkreślenie faktu, że idzie o pracę i obronę s o c j a l i s t y c z n e j ojczyzny.

W ocenie historii najwyższe znaczenie miały te patriotyczne dążenia, które zmierzały do przewyciężenia ograniczeń stanowych i klasowych, w których patriotyzm stawał się programem przebudowy społecznej. Ta społecznie postępową treść patriotyzmu pozostała aktualna i najcenniejsza również współcześnie.

Teoretyczne założenia proletariackiego internacjonalizmu sformułowali Marks i Engels w "Manifestie komunistycznym". Myśl ich rozwinął Lenin.

Treści internacjonalizmu ulegają również historycznym zmianom, przekształceniom i rozwinięciom. Wynika to z rozwoju wspólnoty krajów socjalistycznych i światowego ruchu robotniczego. W naszych, współczesnych warunkach jego istotnym wyrazem jest sojusz, braterstwo broni i wszechstronna współpraca z państwami socjalistycznymi.

Żołnierze armii państw socjalistycznych wychowani być winni w duchu internacjonalizmu i braterstwa broni.

Podstawę wychowania patriotycznego i internacjonalistycznego jest wiedza, szczególnie zaś wiedza historyczna, dotycząca wydarzeń i losów narodu i kraju, o jego dorobku cywilizacyjnym, ekonomicznym, politycznym i kulturalnym. Znajomość historii, kultury języka, tradycji, zwyczajów i obyczajów, a także roli i zasług poszczególnych jednostek w rozwoju kraju, a w odniesieniu do międzynarodowego ruchu robotniczego wiedza o jego celach osiągnięciach i ludziach rozwijających go, przybliża wychowankowi przedmioty, z którymi połączą go więzy uczuciowe.

Wiedza, znajomość przedmiotu jest jednak tylko prapoczątkiem kultywowania uczuć patriotycznych i internacjonalistycznych. Kształtowanie tych uczuć wymaga określonych zabiegów wychowawczych zmierzających do takiego przyswojenia sobie przez wychowanków zdobywanych informacji, które doprowadzi do ukształtowania się na ich podstawie przekonań i postaw.

Do podstawowych zabiegów wychowawczych zmierzających do kształtowania uczuć patriotycznych i internacjonalistycznych zaliczyć należy: szkolenie polityczne, turystykę, organizację różnego rodzaju uroczystości i ceremonii, organizację i funkcjonowanie muzeów i sal tradycji, spotkania ze znaczącymi ludźmi, popularyzacja ludzi i ich osiągnięć, nadawanie imion i nazw oddziałom.

Szkolenie polityczne w zakresie omawianej problematyki spełnia podwójną rolę. Z jednej strony dostarcza określonej ilości informacji o ojczyźnie, historii narodu, jego osiągnięciach społeczno-gospodarczych, dorobku kulturalnym itd., a z drugiej, strony dzięki aktywizującym metodom zajęć /pogadanka/, kształtuje równocześnie określony stosunek szkolonych żołnierzy do prezentowanych informacji. Podobną rolę spełniają informacje polityczne, pogadanki, wieczornice itp.

Uprawianie turystyki jest sprawą indywidualną, a ponadto w warunkach służby wojskowej może napotykać na pewne trudności. Tym nie mniej organizowane zajęcia w polu i ćwiczenia wojskowe można łatwo wykorzystać w celach krajoznawczych, a niektórym z nich nadać charakter podróży wojskowo-historycznych. Uzyskana w ten sposób wiedza, poznanie piękna krajobrazu składać się będzie zarówno w warstwie intelektualnej jak i uczuciowej na więzi łączące człowieka z własnym krajem jego historią, współczesnością i pięknem.

Organizacja różnego rodzaju uroczystości i ceremonii /przysięga, święto jednostki, capstrzyki, apele poległych itp./ wymaga powagi, dokładności i precyzji, nie znosi zaś improwizacji. Uczestnictwo człowieka w dobrze zorganizowanej uroczystości czy ceremonii dostarcza mu podniosłych przeżyć, wiąże go z symbolami narodowymi. Podobne wzruszenie wywoływać powinny defilady, a także konkurey i wykonywanie pieśni patriotyczno-wojskowych, okazjonalne akademie itp.

Organizacja i funkcjonowanie muzeów i sal tradycji stwarza możliwości oddziaływania na sferę umysłową, moralną i estetyczną człowieka. Z tego względu wycieczki do muzeów -skarbnic narodowej tradycji i kultury, stanowi ważną metodę patriotycznego wychowania. Sale tradycji zaś spełniają podobną funkcję, a ponadto wiążą żołnierza z jednostką, w której służy, z jej przeszłością i dniem dzisiejszym. Uczucia patriotyczne bowiem bardzo często rozwijają się poczynając od "patriotyzmów lokalnych", od uczuciowych związków z domem rodzinnym, najbliższą okolicą, regionem kraju. Pamiętając o tym zakresie uczuć należy poszerzać - nic nie tracąc z ich głębi - na strony rodzinne i kraj.

Spotkania ze znaczącymi ludźmi należy rozumieć szeroko. Może to być przybliżanie w formie pogadanki, gawędy, prelekcji określonych postaci historycznych, literackich i znaczących w różnych dziedzinach życia /twórców nauki, kultury, sztuki itp./ . Mogą to być organizowane spotkania z kombatantami, ludźmi polityki, gospodarki kultury, nauki itp., w czasie których następuje wzajemne poznanie się i konfrontacja postaw własnych z postawami i osiągnięciami owych - znaczących ludzi.

Popularyzacja ludzi i ich osiągnięć wiąże się z aktywnym, praktycznym wyrazem patriotyzmu. Idzie bowiem o to, by uczucia patriotyczne manifestowały się w działaniu i konkretnych osiągnięciach ludzi. Popularyzując więc żołnierzy dobrej roboty i wzorowej służby upowszechniamy wzorce osobowe, na których powielaniu nam zależy.

Działalność ta musi jednak być bardzo wyważona. Pamiętać należy, że żołnierze zawsze znają się wzajemnie lepiej od znajomości ich przełożonych. Troszczyć należy się o to by przypadkiem nie popularyzować jednostki, której postawy, lub jakaś strona osobowości jest poważecznie niezaprobowana.

Nadawanie imion i nazw oddziałom posiada zarówno aspekt ceremoniału, jak i spotkania ze znaczącymi ludźmi. Akt nadania imienia lub nazwy jest z jednej strony faktem jednorazowym, a drugiej jednak strony działa on ciągle popularyzując określone cechy osobowości, postawy lub sposoby działania. Umiejętne wydobywanie pierwiastka narodowego, internacjonalistycznego, czynu i dzieła wielkiego imiennika działać będzie pobudzająco jako pożądany typ wzorca.

Kształtowanie patriotyzmu i internacjonalizmu jest działaniem w sferze najszybszych uczuć. Oba te uczucia stanowią dwie strony tego samego medalu. Z tego względu unikać należy jakiegokolwiek rozkładania akcentów. W jednym przypadku bowiem można doprowadzić do niekontrolowanego wybuchu nacjonalizmu, w drugim zaś do nihilizmu narodowego.

Względem na tę prawdę winien stymulować całą pracę wychowawczą, dobór przykładów, wzorców i literatury^{1/}.

3.2. Kształtowanie stosunków międzyludzkich i koleżeństwa żołnierskiego

W "Zasadach etyki żołnierzy zawodowych" czytamy "Jesteśmy żołnierską wspólnotą, a świadomość przynależności do niej spaja nas więzami wzajemnego szacunku. W równym stopniu powinni się nim darzyć przełożeni i podwładni, starsi i młodzi żołnierze. Z tego wynika regulaminowa zasada: żołnierz żołnierzowi towarzyszem broni. Każdy ma prawo do pozanowania jego godności równej godności innych żołnierzy ... Niezbymalna we współżyciu żołnierzy jest zasada koleżeństwa żołnierskiego i jego wyższej formy - przyjaźni. Żołnierz żołnierzowi powinien być przyjacielem i bratem. Każdy ma prawo oczekiwać od drugiego życzliwości, lojalności i solidarności"^{2/}.

1/ Zob. Pedagogika - podręcznik dla nauczycieli pod red. B. Suchodolekiego PAN, Warszawa 1980r., s.122-153. Wybrane problemy z podstaw wychowania i pracy partyjno-politycznej w wojsku pod red. W. Megonia MON 1984r., s.98-111.

2/ Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych LWP. MON, Warszawa 1983 r., s.58.

Stwierdzenia te dobrze wprowadzają w główny nurt szerokiej moralnej problematyki zasad współzycia ludzi i charakter stosunków zachodzących między nimi.

Wyjaśniona na wstępie problematyka uspołeczniania jednostki wynika głównie z faktu, że człowiek jako *i a t o t a* *a p o ł e c z n a* może żyć i rozwijać się tylko w społeczeństwie ludzkim. Z tezy tej wynika zaś pewna podwójna konsekwencja. Po pierwsze: żyjąc wśród ludzi człowiek staje się od nich zależny, to znaczy, że zależna jest od innych ludzi, od stosunków panujących między nimi jego psychika, osobowość, sposób myślenia, odczuwanie - wszystko co można nazwać sposobem życia. Po drugie: bytując społecznie człowiek musi przyjąć na siebie pewne zobowiązanie wobec swego środowiska społecznego.

Konsekwencje te określają główny sens stosunków międzyludzkich, który sprowadza się - lapidarnie rzecz ujmując - do owej zależności i zobowiązań.

Zależności i zobowiązania międzyludzkie spełniają się w toku osobistych kontaktów człowieka z innymi ludźmi. Są to więc stosunki, w których element subiektywny, a więc kultura osobista, świadomość moralna, świadomość uprawnień innego człowieka oraz własnych wobec niego zobowiązań odgrywa bardzo istotną rolę.

Funkcjonując społecznie jednostka ludzka wchodzi w podwójne układy. Po pierwsze: w układy osobnicze z innymi jednostkami na tym samym szczeblu hierarchii społecznej /mamy wówczas do czynienia ze stosunkami poziomymi/ ale także w konieczny układ podrzędności nadrzędności /stosunki w układzie pionowym/. Po drugie: w szersze układy i więzi grupowe, zakładowe, regionalne, klasowe, narodowe itd.

Międzyosobnicze układy pionowe mają zazwyczaj charakter sformalizowany, ujęte są w przepisy /np. zakresach obowiązków/, które określają zależności i zakres podporządkowania. Pozostałe układy, z reguły nieformalne tworzą skomplikowaną mozaikę wzajemnych uprawnień i zobowiązań międzyosobniczych, grupowych, koleżeńskich itp. Znaczenie tych układów dla człowieka, jego życia, zdrowia psychicznego, samopoczucia jest ogromne, a często niedoceniane.

Podstawą właściwych, socjalistycznych stosunków międzyludzkich jest uznanie człowieka za dobro najwyższe, za naczelną wartość moralną. Biorąc to za podstawę problemowi stosunków międzyludzkich należy nadawać charakter ludzki, co oznacza humanizowanie warunków

pracy i służby i stwarzanie warunków do rozwoju osobowości, oraz "kategoryczny nakaz obalenia wszelkich stosunków, w których człowiek jest istotą poniżoną, ujarzmioną, opuszczoną i godną pogardy"^{3/}.

Warunkiem uznania człowieka, jego osobowości za wartość najwyższą jest głęboka wiedza o nim, o jego genezie, rozwoju, sposobie życia i działania. Przyjęcie za podstawę tego iż człowiek przetwarzając zastaną rzeczywistość przystosowuje ją do własnych potrzeb, stwarza swój własny świat a w nim także samego siebie, w tym też tkwi jego wielkość i ułomność, dobro i zło, ale również jego godność i piękno.

Zrozumienie tego stanowić może podstawę właściwych stosunków międzyludzkich.

W kształtowaniu właściwych stosunków międzyludzkich spełnienie tego warunku nie osiąga się łatwo. Wymaga to wielu zabiegów wychowawczych zmierzających do ukształtowania u wychowanków pewnych cech takich jak: dobrego obywatela, patrioty zaangażowanego społecznie; dobrego pracownika /żołnierza/ rzetelnego, solidnego i zdyscyplinowanego; dobrego przyjaciela i kolegę - bezinteresownego, rzeczowego, prawdomównego, tolerancyjnego.

Organizując określone zabiegi wychowawcze w zakresie uspołeczniania jednostki a w tym także w sferze stosunków międzyludzkich zdążać należy do tego, by godzić je z celem i postulatem wszechstronnie rozwiniętej osobowości.

Idzie więc o to, by w zabiegach tych nie poprzestawać na formalnych efektach uzyskiwanych na przykład na egzaminie przygotowującym do zawodu, lecz by wartości mieszczące się w pojęciach dobrego obywatela, pracownika, kolegi stały się wewnętrzną własnością człowieka, by angażowały całą osobowość, kształtowały jego zainteresowanie i zamiłowania, jego ambicje i potrzeby, jego plany życiowe. W ten sposób przewyciężona może zostać antynomia między dobrem jednostki a dobrem zbiorowości.

Z faktu zależności losu i szczęścia jednostki ludzkiej od losu grupy społecznej i całego społeczeństwa wynikają pewne konsekwencje dotyczące sposobu jej postępowania zawarte w regułach moralnych obowiązujących /przyjętych przez /dane społeczeństwo i grupę społeczną. Konsekwencje te dotyczą kształtowania przez środowisko społeczne postaw jednostki w stosunku do owych reguł i zasad moralnych i przyjęcia przez jednostkę określonych obowiązków wobec innych jednostek, grupy społecznej i społeczeństwa, ale także uprawnień do

---

3/ K. Marks, F. Engels. Dzieła t.I, Warszawa 1961 r., s.466

zmian w zastanej rzeczywistości i wreszcie przyjęcie przez jednostkę określonych postaw odnoszących się do relacji między jej dobrem a dobrem społecznym.

Każde społeczeństwo w toku swojego historycznego rozwoju wypracowuje pewne reguły i zasady moralne. Możemy mówić o narodowych, regionalnych, grupowych czy zawodowych regułach i zasadach moralnych, które wpajane są młodemu pokoleniu jako normy, zwyczaje i obyczaje ułatwiające współzycie w społeczeństwie i grupie. Środowisko społeczne w procesie wychowania ma obowiązek nie tylko zapoznania jednostki z tymi regułami i normami moralnymi, ale także obowiązek dokonania określonych zabiegów internalizacyjnych zmierzających do tego by jednostka przyjęła te normy za własne i chciała je realizować.

Sprawa ta nabiera również szczególnego charakteru w wojsku, które pewne swoje normy i zasady obwarowuje regulaminami. Rozumując analogicznie, nie wystarczy tylko zapoznać żołnierza z obowiązującymi przepisami, należy jeszcze dokonać odpowiednich zabiegów wychowawczych i internalizacyjnych.

Zabiegi internalizacyjne winny więc doprowadzić do przyjęcia przez jednostkę określonych obowiązków wobec innych jednostek, grupy społecznej i społeczeństwa. W warunkach służby wojskowej obowiązki te skonkretyzowane są w przysiędze i regulaminach oraz w rozkazach i zarządzeniach.

Jednostce przy tym przysługuje prawo czynienia zabiegów zmierzających do zmiany zastanej rzeczywistości mając na uwadze zarówno dobro własne, jak i przede wszystkim dobro społeczne. W tym przypadku istotą sprawy jest wzajemny stosunek między zabiegami jednostki o pomyślność własną a celami i dobrem społecznym. Nie obojętną także sprawą są zastosowane środki, za pomocą których osiąga się cele osobiste.

Przyjęcie przez jednostkę określonych postaw odnoszących się do relacji między jej dobrem a dobrem społecznym może w wielu przypadkach prowadzić do konfliktu wewnętrznego, szczególnie w przypadku konieczności rezygnacji z dóbr osobistych, pewnych wyrzeczeń, a nawet poświęceń - w warunkach ekstermalnych - nawet życia. Istotą działalności wychowawczej w tym zakresie jest łagodzenie takich konfliktów oraz przekonywanie o konieczności poświęceń w imię celów nadrzędnych - dobra społecznego. Wyjaśnianie, że wolność człowieka polega między innymi na umiejętności świadomego podporządkowania regułom i normom wyrażającym potrzeby społeczne, na umiejętności współzycia z ludźmi.

Problematyka stosunków międzyludzkich w wojsku ujmowana jest w trzech płaszczyznach.

Pierwsza z nich - najszersza, to płaszczyzna ideowo-ustrojowa, w której problematyka ta uwzględniać musi ideały ustroju socjalistycznego takie jak: człowiek najwyższą wartością, ideały równości, demokracji, sprawiedliwości, wolności itd. Idzie tu o to by kształtując stosunki międzyludzkie w oddziałach, pododdziałach i grupach społecznych mieć na względzie te najwyższe wartości i ideały, a także by we wzajemnych stosunkach międzyosobniczych uznając własne prawa takie same przypisywać swoim partnerom.

Druga - to płaszczyzna spełniania się losu jednostki ludzkiej - jej rozwoju osobowości, szczęścia, godności itd. Organizacje społeczne, w tym także armię rozpatrywać można systemowo jako określoną strukturę hierarchiczną połączoną różnego rodzaju więziami /hierarchicznymi, informacyjnymi itp./. W procedurze tej z pola widzenia znika człowiek a jego miejsce zajmuje struktura organizacyjna / pododdział, oddział, związek taktyczny itp. /. Należy więc mieć ciągle na uwadze to, że te struktury organizacyjne realizujące cele wyższe składają się z ludzi z ich potrzebami i uprawnieniami, z ich doznaniami i przeżyciami. W tych właśnie strukturach spełniają się losy ludzkie i fakt ten musi być brany pod uwagę głównie przez wszystkich pełniących funkcje kierownicze /dowódcze/ w poszczególnych strukturach organizacyjnych.

Trzecia - to płaszczyzna wpływu stosunków międzyludzkich na gotowość bojową pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych i operacyjnych. Kwestia ta wiąże się z problemem harmonijnego współdziałania wszystkich ze wszystkimi w toku realizacji celów i zadań organizacji. Harmonizacja działań zależna jest od właściwego kształtu stosunków międzyludzkich od właściwego samopoczucia jednostek w zespole. Pododdział, oddział, związek taktyczny ma możliwość wykonania powierzonych zadań, w tym także bojowych, tylko wówczas gdy działania jego poszczególnych ogniw zostaną we właściwy sposób zharmonizowane, gdy poszczególne ogniwa będą wzajemnie ze sobą sprawnie współdziałać. Stąd niedostatki w sferze kształtowania właściwych stosunków międzyludzkich traktowane być muszą jako zaniedbania w zakresie gotowości bojowej.

4/ M. Michalik . Ideowo-moralne treści stosunków międzyludzkich w socjaliźmie. Ich rola i urzeczywistnienie w ludowym Wojsku Polskim. MON, Warszawa 1975 r. s.43-45.

W tym całym kontekście rozpatrywać należy problematykę koleżeństwa żołnierskiego, które rodzi się i rozkwita tylko w atmosferze właściwych stosunków międzyludzkich.

Koleżeństwo żołnierskie powstaje na tle i w wyniku realizacji wspólnych celów i zadań oraz przeżywania jednakowych radości i smutków wynikających ze wspólnej doli i trudów życia żołnierskiego.

Związki koleżeńskie nadają organizacji formalnej wymiar ludzki, choć ze swej istoty same są nieformalne. Koleżeństwo i przyjeźń powstaje na tle wzajemnej atrakcyjności partnerów i w początkowym stadium dotyczy zazwyczaj dwóch lub co najwyżej trzech osobników. Wzmacniane wspólnymi przeżyciami rozszerza się na dalsze jednostki, a zadziegnięte w początkowym okresie więzy zacieśniają się. Ostatcznym i najwyższym stadium związków koleżeńskich jest powstanie zwarłego zespołu ukształtowanego na tle i wypełniającego strukturą formalną. Ukształtowany zespół koleżeński charakteryzuje się pewnymi typowymi cechami:

- 1/ zespół posiada wspólny, uświadomiony cel i zadania;
- 2/ członkowie zespołu kontaktują się ze sobą w sposób bezpośredni i posiadają wzajemnie o sobie dość dużą wiedzę;
- 3/ zespół wytwarza opinię społeczną zgodną co do zasadniczych spraw i problemów;
- 4/ zespół wpływa wychowawczo na swoich członków;
- 5/ w zespole dominuje współdziałanie jego członków nad rywalizacją;
- 6/ działanie zespołu jest prospołeczne i akceptowane przez szersze środowisko;
- 7/ zespół jest zintegrowany wewnętrznie;
- 8/ zespół może posiadać jeden, uznany przez wszystkich i cieszący się autorytetem ogółu, ośrodek kierowniczy, przy czym najlepszym przypadkiem jest gdy formalny dowódca /kierownik/ zespołu staje się przywódcą nieformalnym. Nie rzadkim przypadkiem jest jednak sytuacja kiedy takie pokrywanie się funkcji nie występuje, a nawet fakt występowania kilku ośrodków i kilku ich kierowników na terenie więkzych organizacji formalnych /np. pluton, kompania/^{5/}.

Wymienione cechy zespołu nie wymagają komentarza i interpretacji. Wydaje się jednak konieczne zwrócenie uwagi na to, że takie zespoły ludzkie stanowią środowisko wychowawcze - element systemu wychowania;

5/ Por. Wybrane problemy z podstaw wychowania i pracy partyjno-politycznej w wojsku, MON, Warszawa 1984 r. s.88-89.

podobnie jak i przywódcy naturalni zespołów wchodzący w skład aktywu żołnierskiego. Wynika stąd, że kierując systemem wychowania należy stawiać również zadania w tym zakresie zespołom i aktywowi żołnierskiemu.

Kształtowanie koleżeństwa żołnierskiego i stosunków międzyludzkich organizowane i kierowane być musi - jak zresztą cały proces wychowania - przez dowódców i ich zastępców do spraw politycznych. Wyodrębnione elementy systemu wychowawczego wojska działać winny w tym zakresie zgodnie z właściwą im specyfiką. Dowódcy wszystkich szczebli wywierają wpływ na stosunki międzyludzkie i koleżeństwo żołnierskie głównie w sferze organizatorskiej, regulując tryb życia wojskowego, a także poprzez praktykę dyscyplinarną, opiniowanie i działalność wychowawczą wyrażoną w instruktażach, informacjach, przykład osobisty itp. Oficerowie polityczni organizują pracę wychowawczą w tym zakresie w oparciu o proces szkolenia ideowo-politycznego oddziałują na sferę umysłową żołnierzy, poprzez pracę kulturalno-oświatową działając na sferę uczuciową, a także w pracy indywidualno-wychowawczej kształtując osobowość jednostki ludzkiej. Organizacje partyjne i młodzieżowe działają w tym zakresie głównie poprzez współdziałanie w organizowaniu życia zespołów oraz indywidualną pracę wychowawczą. Aktyw żołnierski działa tu indywidualnie na zasadzie funkcjonowania środowiska równieźniczego i opinii społecznej.

W organizowaniu i prowadzeniu pracy wychowawczej, a przede wszystkim w procesie kształtowania właściwych stosunków międzyludzkich i koleżeństwa żołnierskiego szczególna rola przypada dowódcy, głównie ze względu na to, iż dowodzenie jest sztuką kierowania zespołami ludzkimi. Rola ta w warunkach wojska ulega określönemu wzmocnieniu z tej racji, że wykonywanie funkcji dowódczych / kierowniczych / wiąże się ze zwiększonymi w stosunku do innych kierowników, możliwościami dysponowania czasem i losem podwładnych, a w ekstermalnych sytuacjach nawet ich zdrowiem i życiem. Ludzi, w których rękach znajdują się tego rodzaju uprawnienia i możliwości charakteryzować musi wiele ważnych cech moralnych, wśród których na czoło wybija się poszanowanie wartości życia i godności ludzkiej oraz wewnętrzny nakaz ich poszanowania. Do innych takich cech należą: bezstronność, obiektywizm, wymagalność powiązana z serdecznością i troską o los, byt i rozwój podwładnych, ze swoistą postawą opiekuńczą.

3.3. Kształtowanie aktywności i zaangażowania społecznego żołnierzy

Bogdan Suchodolski stwierdza: "Socjalistyczna koncepcja wychowania osobowości opiera się na założeniu, że rozwój człowieka i rozwój jego świata są jaknajściślej powiązane, że obiektywny rozwój historyczny cywilizacji jest owocem działalności ludzi, a działalność ludzi jest owocem rozwoju cywilizacji, że człowiek tworzy świat, w którym żyje, a tworząc swe środowisko życia, stwarza siebie samego"^{6/}.

W tym sprzężeniu zwrotnym zawarto głęboką myśl, iż człowiek staje się człowiekiem, rozwija swoją osobowość nie tyle w toku wychowania, w procesie biernego przyjmowania i przetwarzania informacji, ile w działaniu w przetwarzaniu zastanej rzeczywistości.

To przetwarzanie zastanej rzeczywistości wiąże się z dwoma przeciwstawnymi postawami: postawą akceptacji i postawą negacji.

Postawa akceptacji odnosi się do uznania tego co w kwestii narodu i świata było elementem postępowym, wyznaczającym główny nurt rozwojowy, co tworzyło nieprzemijające wartości ogólnospołeczne i ogólnoludzkie.

Postawa negacji zaś oznacza przeciwstawianie się wszystkiemu temu co w historii i teraźniejszości jest wsteczne, niezgodne z zasadniczym trendem rozwojowym we wszystkich sferach życia i działania ludzi.

Rozwój osobowości bowiem przebiega zawsze w warunkach konkretnych i polega w gruncie rzeczy na wyborze drogi życiowej, dzięki któremu człowiek pozostaje w zgodzie z zasadniczym nurtem rozwoju cywilizacji ludzkiej nawet za cenę walki z tym co temu nurtowi przeciwy, przeciwstawia się, co go hamuje.

Rozważając zatem problematykę uspołeczniania, kształtowania postaw prospołecznych jednostki należy zdać sobie sprawę z tego, iż zasadniczym zadaniem wychowawców w tym zakresie jest wprowadzenie człowieka w uczestnictwo w takim właśnie życiu, w którym wybór drogi oscylować będzie między postawami akceptacji i negacji.

W tym znaczeniu rozumie się pojęcie zaangażowania i aktywności. Zaangażowanie oznacza więc trwanie w głównym nurcie historii i życia, ale trwanie czynne z krytycznymi odniesieniami do zdarzeń przeszłości i "faktów dokonanych" dnia dzisiejszego, a jednocześnie

---

6/ Pedagogika ... op.cit.s.145

z aktywnym, czynnym stosunkiem do tego co można i trzeba zmienić by ów główny nurt mógł swobodnie przebiegać.

Z rozumowania tego wynikają pewne dyrektywy praktyczne. Kształtowanie aktywności i zaangażowania społecznego żołnierzy opierać należy na trzech równorzędnych płaszczyznach. Po pierwsze: na płaszczyźnie wiązania wychowanków z tradycją narodową. Po drugie: na płaszczyźnie prezentowania całej złożoności sytuacji aktualnej. Po trzecie wreszcie: na płaszczyźnie uświadamiania perspektyw i prawidłowości rozwojowych.

Wiązanie wychowanków z tradycją narodową oznacza ich stopniowe wdrażanie - poczynając od lat dzieciennych i nauki języka - w tradycję i obyczaj narodowy, w legendę i historię, w kult dla symboliki narodowej, kształtowanie uczuć patriotycznych, aż do krytycznej analizy czynników sprawczych rozwoju i zahamowań i na tym tle kształtowanie poczucia wspólnoty.

Dopełnieniem tego historycznego horyzontu jest prezentowanie sytuacji aktualnej w całej jej złożoności. Przyjmując, że pełne zrozumienie aktualnej sytuacji jest możliwe tylko na tle historycznym, współczesne jej przedstawianie zmierzać powinno do wiązania wychowanka na zasadzie historycznej ciągłości ze współczesnymi zadaniami i dążeniami narodu. W ten sposób zaangażowanie narodowe - patriotyczne stawać się może zaangażowaniem w sprawę budownictwa socjalistycznego. Na zasadzie sprzężenia zwrotnego wzmacniane w ten sposób zostają wartości ideowo-polityczne: akceptacja ideałów socjalizmu i akceptacja aktualnych celów tego budownictwa.

Uświadamiając wychowankom perspektywy i prawidłowości rozwojowe dokonujemy jednoczesnego wiązania ich z tymi perspektywami. Proces zaangażowania możliwy jest bowiem tylko w odniesieniu do celów perspektywicznych i to tych, które mogą być zrealizowane za życia jednego pokolenia, inne zaś muszą być godne podejmowania ze względu na ich atrakcyjność. Określenie zamiaru oznacza bowiem dyrektywę tego, co należy robić. Dyrektywa taka określa zaś proces zaangażowania.

W stosunku do młodzieży problematykę zaangażowania można sprowadzić do kilku zakresów, w tym głównie do zaangażowania w pracę umysłową, działalność społecznie użyteczną, społeczne współdziałanie, kulturę i problematykę stosunków międzyludzkich.

Podstawowym obowiązkiem społecznym młodzieży jest nauka. W warunkach wojska oznacza to zaangażowanie w teoretyczne i praktyczne przygotowanie się żołnierza do obrony ojczyzny. Zaangażowanie w pracę umysłową - choćby jej cel był szczytny - nie powstaje samorzutnie.

Problem polega przede wszystkim na tym, by proces przekazywania wiedzy uczynić atrakcyjnym tak pod względem treści, jak i formy. Chodzi o to by młodzieży mieć coś do powiedzenia i by to zostało przekazane w tak atrakcyjnej formie, by angażowało nie tylko sferę intelektualną, ale także emocjonalną. Wiedza wojskowo-obronna posiada takie walory. Idzie więc tylko o to, by została we właściwy sposób przekazana. To też zaangażowanie żołnierzy w pracę umysłową nie może być osiągnięte przez przymus i kary, lecz przez rozbudzenie zainteresowań, stworzenie atmosfery sprzyjającej ciekawości i wysiłkowi, przez uspołecznienie nauczania.

Zaangażowanie w pracę społecznie użyteczną oznacza wdrażanie żołnierzy w obowiązki społeczne polegające głównie na pracy fizycznej na rzecz społeczeństwa i gospodarki narodowej. W czasie pokojowego szkolenia wojsk proces ten może budzić poczucie oderwania od społecznych zadań i obowiązków, poczucie braku związku zadań szkolenia wojskowego z wysiłkami społeczno-gospodarczymi. Z tego względu praca społecznie użyteczna na rzecz społeczeństwa i gospodarki narodowej realizowana w ramach i w połączeniu z ćwiczeniami wojskowymi i szkoleniem obronnym przywraca ten "utracony" związek. Ze względu zaś na to, że praca społecznie użyteczna organizowana jest w gruncie rzeczy w oparciu o wysiłek fizyczny następuje proces jego łączenia z pracą umysłową, a ponadto na tej podstawie osiąga się głębsze walory wychowawcze w postaci doświadczenia wychowanków w zakresie możliwości zmian dokonywanych "własnymi rękami" w przekształcaniu swojego środowiska.

Zaangażowanie w społeczne współdziałanie wynika ze społecznego charakteru wszelkiej działalności ludzkiej. Żołnierz przygotowywany do obrony ojczyzny zdaje sobie sprawę i musi być przekonany o tym, że w wypełnianiu swojego obowiązku nie będzie osamotniony, że na ewentualnym polu walki będzie walczył współdziałając z innymi jednostkami ludzkimi: kolegami, podwładnymi i przełożonymi. Stąd zaangażowanie w społeczne współdziałanie, kształtowanie umiejętności współpracy z innymi ludźmi jest sprawą pierwszorzędnej wagi. Cały rozwój współczesnego życia społecznego zmierza ku coraz bardziej złożonym formom współdziałania. Stąd umiejętności wspólnego planowania i wykonywania pracy, gotowość do przyjmowania konsekwencji podziału pracy zbiorowej, zdolność intensyfikacji wysiłku będącego - może nikłą - częścią całej załogi /drużyny/ stanowi wartość niezbędną nie tylko w życiu wojskowym / w czasie pokoju, a szczególnie w działaniach bojowych/, ale także w codziennej działalności społecznej.

cznej. Z tego względu wdrażanie żołnierza do takiego zaangażowania oznacza także spełnienie społecznej funkcji wychowawczej.

Zaangażowanie w kulturę sprowadza się do ukształtowania współtwórcy kultury to znaczy jej aktywnego odbiorcy wrażliwego na piękno, umiejącego krytycznie oceniać wytwory kultury, zajmującego aktywne postawy w trakcie odbioru. Oznacza to również takie ukształtowanie zainteresowań wybranymi dziedzinami kultury, że stanę się one polem aktywnej działalności człowieka. Oznacza to wreszcie ukształtowanie człowieka o takich nawykach kultury bycia, by oddziaływała ona na zachowania i sposób postępowania tak, by w stosunkach międzyludzkich uzewnętrzniały się jako pewne normy postępowania, pewne nakazy funkcjonujące nawet wówczas gdy zawiodą inne mechanizmy wpływające na kształt tych stosunków. Ukształtowanie człowieka postępującego tak a nie inaczej ze względu na nakaz - imperatyw kulturalny^{7/}.

Aktywność i zaangażowanie społeczne żołnierzy stanowi w zespole wartości społecznych stanu moralno politycznego ten element, w którym jak w zwierciadle odbijają się wszystkie wyróżnione w tym zakresie - omówione wyżej - wartości.

Z tego względu analizując postawy i zachowania społeczne odnosić je musimy do tego jaką postać przyjmują one w aktywności i zaangażowaniu społecznym i na tej podstawie oceniać cały zespół wartości.

Kształtowanie przez wojskowy system wychowawczy wartości zaangażowania społecznego i aktywności żołnierzy jest więc o tyle łatwiejsze, że ich potrzebę można wyjaśniać i odnosić do wartości najwyższych, a jednocześnie o tyle właśnie trudniejsze, że wyrazu wartości najwyższych należy poszukiwać w aktywności i zaangażowaniu społecznym

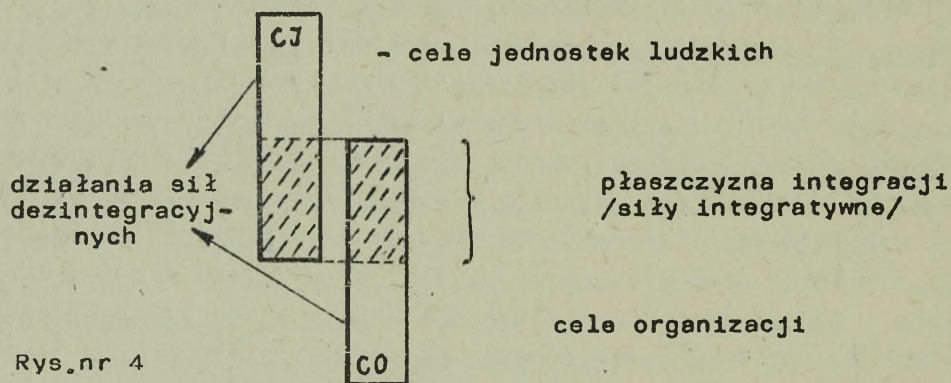
3.4. Umiejętności dowódców wykorzystywania sił integracyjnych i dezintegracyjnych w pododdziałach i oddziałach.

W funkcjonowaniu wszelkich organizacji, w tym i organizacji wojskowej - ujawnia się działanie dwojakiego rodzaju sił. Jedne z nich mają charakter dośrodkowy, wpływają na procesy zwierania się - integracji organizacji; inne zaś - odśrodkowe, dezintegrują je - osłabiają więzi wewnętrzne.

Działaniem tych sił powstaje na bazie prostego mechanizmu ściągania się celów i interesów jednostkowych, z celami i interesami organizacji /społecznymi/ .

^{7/} por. Pedagogika ... op.cit. s.149-153

Schematycznie mechanizm ten można przedstawić jak na rysunku:

Problem polega na tym, że każdy człowiek uczestniczący w organizacji posiada określone potrzeby /była o tym mowa wyżej/ i stawia przed sobą nie mniej określone i sprecyzowane cele. Każda organizacja zostaje powołana do życia ze względu na konieczność realizacji celów które stanowią sens jej istnienia i funkcjonowania. Z reguły dzieje się tak, że potrzeby i cele jednostki ludzkiej górują /przewyższają/ nad celami organizacji. Organizacja, praktycznie nigdy nie jest w stanie zabezpieczyć możliwości realizacji wszystkich potrzeb i celów jednostki ludzkiej. Człowiek zaś jest skłonny pozostawać tak długo w organizacji, jak długo ta gwarantuje realizację przynajmniej tych jego celów, które uznał za możliwe do osiągnięcia w jej ramach.

W przeciwnym przypadku opuszcza organizację co stanowi najwyższy wyraz działania sił dezintegrujących.

Działalność kierownictwa organizacji zmierzającej do utrzymania i podtrzymania funkcjonowania oraz usprawniania jej działalności, a zatem unikania tzw. fluktuacji kadr, koncentrować się powinna na zwiększaniu płaszczyzny integracji, a więc na zapewnieniu możliwie dużej zbieżności celów organizacji z celami jednostkowymi.

W praktycznej działalności kierowniczej /dowódczej/ znajomość tych mechanizmów działania sił integracyjnych i dezintegracyjnych stałe odkrywanie ich dynamiki jest niezbędne dla stabilności funkcjonowania organizacji.

W warunkach służby wojskowej gdy wielu młodych ludzi traktuje ją jak zmarnowany czas, jak "lata wykreślone z życia" problematyka ta, mimo przymusowego charakteru poboru, nabiera szczególnego znaczenia. Dzięki określonym działaniom wychowawców wojskowych te negatywne odczucia mogą zostać poważnie zniwelowane a działalność sił integracyjnych wzmocniona. Dzieje się tak wówczas gdy ukazuje się

cele funkcjonowania armii na szerokiej płaszczyźnie zadań społecznych, gdy łączy się je z patriotycznym obowiązkiem obrony ojczyzny. Dzieje się tak również wtedy, gdy wypełnianie konkretnych obowiązków żołnierskich wiąże się z doskonaleniem posiadanego przez człowieka zawodu, lub gdy żołnierz spełniając określone funkcje zdobywa nowe kwalifikacje przydatne w późniejszym życiu, w realizacji społecznych ról, gdy służba wojskowa przygotowuje go w jakimś stopniu do ich pełnienia.

Orientacja dowódców w tym mechanizmie, a także w socjologicznych procesach kształtowania się więzi społecznych /koleżeńskich/ i powstawania grup i działalności nieformalnej oraz umiejętności ich wykorzystywania w pracy wychowawczej może okazać się bardzo przydatna w tworzeniu zwartych zespołów w ramach struktur i organizacji formalnych.

3.5. Rola dowódców w kształtowaniu wartości społecznych żołnierzy

W procesie kształtowania wartości społecznych żołnierzy bierze udział cały system wychowania wojskowego. Nie ulega jednak wątpliwości, że szczególną rolę w tym procesie, ze względu na swoją pozycję społeczną, odgrywają dowódcy i oficerowie sztabów.

Realizując proces wychowania w zakresie kształtowania wartości społecznych żołnierzy dowódca dysponuje przede wszystkim zorganizowanymi dziedzinami tej działalności /wychowaniem umysłowym, moralnym, estetycznym i fizycznym/, a także wyspecyfikowanymi metodami, które można ująć w trzy grupy: metody wpływu osobistego, metody wpływu sytuacyjnego i metody organizowania środowiska społecznego.

W grupie metod wpływu osobistego można wyróżnić i w skrócie scharakteryzować takie jak:

Wysuwanie sugestii, które polega na prezentowaniu w zakresie omawianych kwestii stanowiska dowódcy i podsuwanie wychowankowi, czego się od niego oczekuje. Gdy dowódca cieszy się autorytetem u swoich podwładnych wówczas zachęta z jego strony, przestroga lub wyrażona ocena zachowań wychowanka może posiadać istotny walor wychowawczy, stanowić wskazówkę jak postępować, jak się zachować.

Persewazja metoda pokrewna sugestii polega na spowodowaniu zmian w zachowaniu wychowanka dzięki zastosowaniu odpowiednio dobranych argumentów wywołujących u niego uczucia zagrożenia, niezadowolonia lub konfliktu wewnętrznego na tle dotychczasowych zachowań lub uznawanych dotychczas sądów.

P r z y k ł a d o s o b i e t y . Osiąganie jakichkolwiek rezultatów wychowawczych możliwe jest tylko wówczas gdy zalecane przez wychowawcę postawy i zachowania on sam prezentuje w dostatecznym stopniu, gdy sam stanowi wystarczający wzorzec postępowania. Oddziaływanie przykładem osobistym nie odbywa się jednak automatycznie. Obok prezentowanych własnych postaw i zachowań niezwykle ważnym elementem są motywy postępowania i ich zgodność z motywami i doświadczeniami wychowanka.

W y r a ż a n i e a p r o b a t y i d e z a p r o b a t y . Dowódca może bardzo silnie oddziaływać wychowawczo na żołnierza jeśli ujawnia aprobujący lub dezaprobuujący stosunek do jego zachowań. W przypadku stosowania tej metody wychowawczej, znów z całą mocą podkreślić należy problem autorytetu dowódcy - wychowawcy oraz konieczność działania nieszablonowego.

W d r a ż a n i e d o s a m o w y c h o w a n i a polega na skłanianiu wychowanka do stawiania sobie samemu określonych wymagań, celów wychowawczych, akceptowania pewnych wzorów osobowych, poznawania i oceny samego siebie oraz rozwijania kontroli nad własnymi zachowaniami.

W grupie metod wpływu sytuacyjnego opartej nie tyle na autorytecie ile na władzy organizacyjnej dowódcy wymienimy:

N a g r a d z a n i e w y c h o w a w c z e jako takie działanie dowódcy - wychowawcy, dzięki któremu wywołuje on pozytywne przeżycia w następstwie określonych zachowań żołnierza-wychowanka przy pełnej jego świadomości, iż są one rezultatem działań dowódcy. W oparciu o takie działanie odpowiednio wzmacniane są motywacje zachowań żołnierza. Ostatecznie częste nagradzanie powoduje powstanie poczucia integracji i bezpieczeństwa oraz wiary w swoje możliwości. Nagradzanie wychowawcze może występować w różnej formie od wyrażenia aprobaty poprzez przydzielenie funkcji lub roli na nagrodzie rzeczowej lub pieniężnej kończąc.

K a r a n i e w y c h o w a w c z e polega na wprowadzeniu wychowanka w stan napięcia poprzez udaremnienie jakichś jego motywów lub niespełnieniu jego oczekiwań jako rezultat destruktywnych zachowań wychowanka. Karanie wychowawcze może przybierać różne formy: dezaprobaty, ostrzeżenia, nagany, pozbawienia przywilejów, funkcji, posiadanych godności, pozbawienia swobody itp. Karanie nie powinno nigdy dyskryminować i poniżać godności wychowanka.

Instruowanie jest stosowane wówczas gdy wytworzona sytuacja służy wyzwaniu pożądanej aktywności w sposób dla wychowanka korzystny, lecz on tego nie dostrzega i nie potrafi się do niej dostosować. Polega ono na nadawaniu odpowiedniego kierunku działania przez ukazanie jego części składowych oraz określenie sposobów zachowań w realizacji poszczególnych czynności. Efektywność instruowania zależy zarówno od tego jak wychowanek przeżywa określony problem wymagający rozwiązania jak i od uznania przezeń kompetencji wychowawcy do udzielenia odpowiednich wskazówek.

Organizowanie doświadczeń wychowanka polega na takiej ingerencji wychowawcy w sytuacje, w których wychowanek przejawia określoną aktywność aby działania konstruktywne wychowanek przyniosły mu w konsekwencji następstwa pozytywne, zaś działania destruktywne narażały go na następstwa sprzeczne z żywymi motywami działania. Ingerencja ta winna być ukryta, tak aby wychowanek nie łączył uzyskanych następstw swej aktywności z działalnością wychowawcy.

Wywoływanie antycypacji następstw zachowań społeczno-moralnych - polega na przedatawieniu wychowankowi takich konsekwencji jego czynów, które same w sobie posiadają walor nagrody lub kary. Jest to więc odwoływanie się do już posiadanych przekonań, postaw lub motywacji.

Przydzielanie funkcji i ról społecznych. Jeżeli żołnierz wychowanek przejawia w jakimś kierunku aktywność, głosi określone przekonania, to zlecenie mu pewnej funkcji lub roli w tej dziedzinie może dla niego okazać się atrakcyjne i prowadzi do uzewnętrznienia się pewnych postaw i wartości, aż do uznania ich przez wychowanka za własne.

Ćwiczenie polega na celowym powtarzaniu przez wychowanka określonych czynności w z góry ustalonym porządku, aż do ich opanowania i przyswojenia w formie nawyku.

Grupa metod organizowania środowiska społecznego zakłada wykorzystanie mechanizmów składających się na dynamikę funkcjonujących zespołów w celu wywołania takich układów nagród i kar w danych sytuacjach, które prowadziłyby do pożądanej modyfikacji zachowania poszczególnych jednostek. W tym względzie można stosować:

Modyfikację celów zespołu polegającą na podnoszeniu atrakcyjności życia w zespole /a więc skuteczności jego wpływu na jednostkę/ lub na wprowadzeniu nowych rodzajów aktywności zespołu.

K e z t a ł t o w a n i e n o r m p o s t ę p o w a n i a o b o w i ą z u j ą c y c h w z e s p o l e t o z n a c z y , ż e p r z y n i e z m i e n i o n y c h c e l a c h z e s p o ł u w p r o w a d z a s i ę n o w e k r y t e r i a w a r t o ś c i o - w a n i a j e g o c z ł o n k ó w , a c o z a t y m i d z i e i n n e n o r m y p o s t ę p o w a n i a .

P r z e k e z t a ł c a n i e s t r u k t u r y w e w n ę - t r z n e j z e s p o ł u o z n a c z a g ł ó w n i e u m a c n i a n i e w z e s p o l e p o z y c j i j e d n o s t e k w y w i e r a j ą c y c h w p ł y w d o d a t n i n i w e l o w a n i e w p ł y w u u j e m n e g o i n n y c h c z ł o n k ó w z e s p o ł u .

N a d a w a n i e w ł a ś c i w e g o k i e r u n k u k o n - t r o l i s p o ł e c z n e j w z e s p o l e . K a ż d y z e s p ó ł r z ą d z i s i ę w ł a s n y m i p r a w a m i , t o t e ż p r z e s t r z e g a n i e u s t a l o n y c h n o r m p r z e z p o s z c z e g ó l n y c h c z ł o n k ó w p o d l e g a k o n t r o l i s p o ł e c z n e j . D z i a ł a ł - n o ś ć w y c h o w a w c y z m i e r z a ć p o w i n n a d o w y t w o r z e n i a o p i n i i z e s p o ł u .

M o ż l i w o ś ć s t y m u l o w a n i a d z i a ł a ł n o ś c i ą z e s p o ł u z a l e ż n a j e s t o d s t y l u k i e r o w a n i a j a k i j e s t p r z y j ę t y p r z e z d o w ó d c ę . W s z e l k i e b a d a n i a w s k a z u j ą , ż e n a j w ł a ś c i w s z y m j e s t d e m o k r a t y c z n y s t y l k i e r o w a n i a .^{8/}

8/ por. Pedagogika... op.cit. s.483-195.

B I B L I O G R A F I A

1. K. Marks, F. Engels, Dzieła T.I. PIW, Warszawa 1961r.
2. M. Michalik, Ideowo-moralne treści stosunków międzyludzkich w socjaliźmie. Ich rola i urzeczywistnienie w ludowym Wojsku Polskim. MON, Warszawa 1975r.
3. Pedagogika-podręcznik dla nauczycieli pod red. B. Suchodolskiego, PWN, Warszawa 1980r.
4. K. Sośnicki, Istota i cele wychowania "Nasza Księgarnia", Warszawa 1964r.
5. B. Suchodolski, Współczesne problemy wychowania moralnego w: Aktualne zagadnienia oświaty i wychowania. PWN, Warszawa 1959r.
6. Wybrane problemy z podstaw wychowania i pracy partyjno-politycznej w wojsku pod. red. W. Magonia, MON, Warszawa 1984 r.
7. Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych LWP. MON Warszawa 1983r.

ROZDZIAŁ IV

KSZTAŁTOWANIE WARTOŚCI ZDYSCYPLINOWANIA

4. 1. Problemy kształtowania wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowanie

Dyscyplina społeczna, dyscyplina pracy, konieczność samodyscypliny nie jest nowością w życiu społecznym. Nie jest też niczym nowym w odniesieniu do służby wojskowej - stanowiąc przedmiot analiz i rozważań w działaniu służbowym oraz w sferze nauki w literaturze społeczno-politycznej, socjologicznej czy pedagogicznej.

Problematyka, którą można podporządkować temu tematowi, jest w istocie bardzo rozległa i różnorodna. Proces dyscyplinowania żołnierzy ma to do siebie, że przebiega przez wszystkie dziedziny działalności wojskowej. Na poziom zdyscyplinowania wpływają określone sytuacje i warunki, które powstają w całości życia wojskowego, tj. styl dowodzenia, środowisko żołnierskie i aktywność jego poszczególnych grup, funkcjonowanie służb, treści i organizacja szkolenia, działalność kulturalno-oświatowa, oddziaływanie organizacji partyjnych i młodzieżowych, prowadzona praktyka dyscyplinarna oraz doświadczenia i stan świadomości społeczno-politycznej / w tym patriotyczno-obronnej / kolejnych wcielanych roczników żołnierzy.

Zainteresowanie problemami wykracza często poza wojsko, co wynika z jej znaczenia dla sprawnego funkcjonowania państwa. Należy pamiętać, że poziom dyscypliny społecznej bezpośrednio rzutuje na stan dyscypliny wojskowej i odwrotnie. Wojsko obok funkcji obronnej spełnia dodatkowo funkcję społeczno-wychowawczą. Ukształtowane i wpojone w wojsku nawyki zdyscyplinowania funkcjonować mają w pracy i życiu codziennym na odcinku cywilnym. Mówiąc o procesie kształtowania wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowania żołnierzy, warto się zastanowić pod wpływem jakich czynników proces ten się doskonali, jakie sytuacje pedagogiczne należy stwarzać aby wywierać planowy wpływ wychowawczy, czego należy unikać? Czynniki te powinny być przedmiotem cyklicznych przemyśleń prowadzonych pod kątem dostrzegania nowych sytuacji, uwarunkowań

i nowych potrzeb.

Nikt już dzisiaj nie podważa zasadności czynnika świadomości jako zasadniczego składnika dyscypliny wojskowej. Jednak pytanie - na czym polega kształtowanie świadomości żołnierza jako tego podstawowego składnika dyscypliny wojskowej? - jest ciągle aktualne. Odpowiedź nie może być i nie jest prosta, zawiera bowiem w sobie wiele złożonych i trudnych elementów naszej aktualnej rzeczywistości społeczno-politycznej. Od dawna atakuje się werbalne metody oddziaływania na świadomość jako jedno z głównych źródeł słabości naszych oddziaływań. Wiedza, umiejętności, odczucia, doświadczenia i wrażenia emocjonalne stanowią treść tej świadomości i na nie powinna być kierowana aktywność wychowawców. Skoro twierdzimy, że świadomość jest podstawą zdyscyplinowania to zastanówmy się również, o jaką treść tej świadomości chodzi. Podejmowanie tego typu refleksji ma znaczenie praktyczne dla pracy wychowawczej. Głównie pomagają one określać i modyfikować ideał wychowania wojskowego w danym okresie.

Wychowawca wojskowy powinien posiadać umiejętność wyprowadzania z naczelných przesłanek ideologii aktualnego procesu przemian socjalistycznych, stosownych zmian w treściach oddziaływań wychowawczych w wojsku gwarantujących kształtowanie stanu moralno-politycznego rozumianego jako określony poziom wartości ideowo-politycznych, społecznych, moralno-bojowych oraz zdyscyplinowania, których wykładnikiem są postawy i zachowania.

Istotnym instrumentem kształtowania wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowania jest również praktyka dyscyplinowana. Regulamin Dyscyplinarny Sił Zbrojnych PRL ściśle i precyzyjnie określa zasady i tryb udzielania wyróżnień i karania dyscyplinarnego żołnierzy. Pomimo to, występuje szereg odchyżeń w zakresie sprawnego posługiwania się tymi środkami wychowawczymi. Stosuje się je w urpożyczonym zakresie z niepełnym uwzględnieniem skutków motywacyjno-wychowawczych. W praktyce tej ważną kwestią jest zagadnienie jedności praw i obowiązków oraz zasady wzajemności. Nie można domagać się od innych czegoś, czego sami nie respektujemy. Równość praw odpowiadać musi równości obowiązków a uprawnienia zazwyczaj nakładają dodatkowe obowiązki wobec, społeczeństwa, środowiska, ludzi którymi kierujemy. Przejawem tej jedności winno być poczucie obowiązku i wzrost wartości, postaw oraz zachowań zdyscyplinowania.

Problemy kształtowania postaw zdyscyplinowania w wojsku mają ważne i szczególne znaczenie. O ich znaczeniu w armii socjalistycznej współcześnie decydują dwie grupy przyczyn.

Pierwszą - wyznacza charakter armii jej struktura oraz warunki w jakich działa i realizuje zadania obronne.

Drugą - określają związki naszego wojska ze społeczeństwem i ranga szeroko rozumianej dyscypliny w życiu całego społeczeństwa.

Na tle tych ogólnych, podjętych na wstępie problemów pojawia się wiele kwestii węższych, typowych dla wychowawców wojskowych, które poddamy rozważaniom w dalszej części opracowania. Podkreślenia jednak wymaga znaczenie i konieczność jedności moralności i zdyscyplinowania, posłuszeństwa wojskowego i moralnego poczucia obowiązku i odpowiedzialności, postępowania zgodnego z regulaminami wojskowymi i głębokich motywacji ideowych, patriotycznych, obywatelskich, moralnych i żołnierskich.

Kształtowanie postaw i zachowań poprzez upoważnianie znajomości przepisów prawa, regulaminów i zarządzeń oraz sposobów sprawowania władzy jest oczywiste. Zdyscyplinowanie, rozumiane jako świadome akceptowanie i przyjmowanie za własne pewnych rygorów i gotowości realizacji postawionych zadań oraz dyspozycyjność, może być ukształtowana tylko w sprawnie funkcjonującym systemie wychowawczym.

Oddziaływanie tego systemu w zakresie korygowania postaw i zachowań zdyscyplinowania mogą być skierowane na takie wartości jak: przestrzeganie przepisów i regulaminów, wykonywanie rozkazów i zarządzeń oraz posłuszeństwo.

Jednak chcąc dokonać w miarę obiektywnej oceny wartości zdyscyplinowania należy uwzględnić postawy i zachowania stanowiące modelowe kryteria oceny tych postaw w ramach stanu moralno-politycznego.

Podstawowe kryteria oceny postaw i zachowań zdyscyplinowania.

- Stan dyscypliny poszczególnych grup osobowych oddziału, związku taktycznego w świetle ujawnionych przestępstw;

- stan dyscypliny poszczególnych grup osobowych oddziału, związku taktycznego w świetle wypadków nadzwyczajnych związanych ze służbą;

- stan dyscypliny powyższych grup w świetle przewinień dyscyplinarnych;

- stan porządku wojskowego;
- stan przestrzegania zasad praktyki dyscyplinarnej /wyróżnienia, karania, udziału poszczególnych dowódców w tej praktyce/;
- funkcjonowanie nadzoru wyższych przełożonych nad sprawowaniem władzy dyscyplinarnej;
- dobór form i metod profilaktyki dyscyplinarnej, zaangażowanie w niej poszczególnych osób funkcyjnych i uczestnictwo wojskowych organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości;
- działalność instancji i organizacji partyjnych oraz młodzieżowych na odcinku umacniania dyscypliny wojskowej swoich członków i efekty tej działalności oraz wpływ na dyscyplinę pozostałych żołnierzy;
- przestrzeganie zasad planowania, organizacji i kontroli wykonawstwa zadań;
- efekty wpływu dyscypliny na gotowość bojową;
- stan dyscypliny szkoleniowej;
- stan dyscypliny eksploatacyjnej sprzętu i wyposażenia wojskowego;
- stan dyscypliny finansowo-gospodarczej i jej wpływ na ogólną dyscyplinę żołnierzy;
- sprawność organizacyjna i dowodzenia;
- koleżeństwo bojowe;
- wpływ dowódców na stan integracji pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych;
- styl dowodzenia.

Uwzględnianie tych kryteriów w układzie kompleksowej oceny stanu moralno-politycznego i odnośnienie ich do konkretnych pododdziałów, oddziałów czy związków taktycznych może stanowić podstawę do formułowania poprawnych wniosków usprawniających procesy kształtowania wartości postaw i zachowań zdyscyplinowania.

4. 2. Działania oficerów politycznych w zakresie kształtowania wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowanych.

Działalność oficerów politycznych stanowi istotną i integralną część procesu szkolenia i wychowania wojskowego. Jednocześnie procesów szkolenia i wychowania oraz ich wyniki decydują o stanie gotowości bojowej, której ważnym elementem są wartości zdyscyplinowania. Społeczno-polityczne przygotowanie bezpośrednich kadr dowódc-

czych oraz młodzieży odbywającej służbę wojskową do realizacji żołnierskich i obywatelskich obowiązków w toku procesów szkolenia i wychowania jest podporządkowane działalności partyjno-politycznej. Istota, sens oraz wymogi i zadania służby wojskowej, stanowią główną treść tej działalności.

Działalność partyjno-polityczna prowadzona jest przez oficerów politycznych i pod ich ukierunkowaniem przez wszystkich dowódców i wychowawców wojskowych przy wykorzystaniu pomocy organizacyjnej, wiedzy i umiejętności oficerów politycznych oraz bogatego wachlarza form i metod oddziaływania wypracowanych i praktycznie sprawdzonych w 45-letnim okresie rozwoju naszych Sił Zbrojnych. Zdecydowana większość przedsięwzięć partyjno-politycznych w jednostkach, prowadzona jest siłami aktywu w skład którego wchodzi: dowódcy pododdziałów, kierownicy grup szkolenia politycznego, ich pomocnicy, lektorzy, komitet, egzekutywy, sekretarze POP i grupowi partyjni, zarząd, przewodniczący kół i aktywności ZSMP, członkowie rad kultury, sądów honorowych i koleżeńskich itp. Aktyw ten na ogół nie posiada większego doświadczenia, podlega częstej rotacji, ma zróżnicowane możliwości docierania do literatury i dokumentów normatywnych z zakresu metodyki pracy politycznej i wychowawczej. W tej sytuacji zasadnym jest upowszechnianie, inspiracja i pomoc oficerów politycznych.

a/ Oficer polityczny propagatorem aktywnego kształtowania dyscypliny społecznej w warunkach wojska.

Między rzeczywistością a powinnością wyrażaną w kategoriach wzoru osobowego nie muszą zachodzić sprzeczności. Rozważania poniższe mają charakter teoretyczno-postulatywnego ukazania sylwetki oficera politycznego oraz charakterystykę typowych dla tych oficerów cech osobowościowych ujawnianych w praktyce wychowawczej i procesach oddziaływania na kształtowanie wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowania. W aktualnej sytuacji niezbędne staje się projektowanie tych właściwości. Ma to bowiem wielkie znaczenie wychowawcze, jest ważnym czynnikiem kształtowania realnych postaw ludzkich, obywatelskich, żołnierskich.

Jak od dowódców wymaga się także umiejętności wychowawczych oraz prowadzenia oddziaływań partyjno-politycznych, tak od oficerów politycznych coraz bardziej wymaga się umiejętności dowodzenia i wiedzy wojskowej. Jednak podział ról na dowódcze i polityczne

nie jest kwestią formalną, nie można ich spełniać bez określonego przygotowania i wykształconych umiejętności.

Kształtowanie ideaowych postaw oraz wartości i zachowań zdyscyplinowania nie jest sprawą jedynie wąsko pojętej pracy wychowawczej. Jest to sprawa całości kształtu organizacji i praktyki życia w wojsku, świadomego kształtowania systemu życia i działania żołnierzy. Toteż na oficerze politycznym spoczywa odpowiedzialność za pracę wychowawczą oraz konieczność prezentowania postawy działacza społecznego, organizatora i kierownika pracy partyjno-politycznej. Zadania te w praktyce nie sprowadzają się do działalności szkoleniowej i wychowawczej - ale obejmują także wpływ na całość kształtu procesów i organizację życia wojskowego, kształtowanie właściwego klimatu stosunków międzyludzkich, osobiste uczestnictwo w życiu jednostki wojskowej, własne postawy i oddziaływanie przykładem osobistym. Wymagają, pedagogicznej mądrości, rozważli, umiejętności trafiania do ludzi do ich przekonań, uczuć i serc. Wymagają poczucia odpowiedzialności za siebie i innych oraz wzorów do naśladowania.

b/ Oficer polityczny wzorem wychowawcy wojskowego.

Oficerowie polityczni - ich kwalifikacje i postawy wyrażane działaniem w poważnym stopniu wpływają na sprawność działania, gotowość bojową i poziom zdyscyplinowania wojska. Cechą szczególną postaw oficera politycznego jest stosunek do podmiotu wychowania. Jego wiedza i przekonania, jego oceny i stosunek uczuciowy oraz to co chce i jest zdolny zrobić dla kształtowania postaw zdyscyplinowania mają bardzo duże znaczenie. Jeżeli oficer polityczny ma nieprzychylną postawę wobec żołnierzy stwarzających trudności wychowawcze - to w nieprzychylny sposób myśli o nich i uzewnętrznia swój negatywny stosunek w działaniu. Dlatego do pracy w tym korpusie osobowym konieczne jest dobieranie takich oficerów, których wiedza, myślenie i działanie najlepiej będą przydatne ludziom, których mają wychowywać. Oficer polityczny powinien być aktywnym, odpowiedzialnym i dojrzałym działaczem partyjnym w wojsku. Jako działacz partyjny - powinien być przede wszystkim politycznym wychowawcą. Efektywność jego pracy wychowawczej będzie wypadkową wiedzy, kultury, myślenia i działania pedagogicznego.

Wśród postaw wychowawczych oficera politycznego podstawowe znaczenie dla kształtowania zachowań i wartości zdyscyplinowania podwładnych mają postawy określające jego stosunek do środowiska żołnierskiego obejmujące także szeroko rozumiane stosunki między-

ludzkie. Szczególnego znaczenia nabierają tu: pożądaný stosunek przełożonego wobec podwładnego /wobec żołnierzy, grup, organizacji partyjnej i młodzieżowej/, kontaktywność i poezanowanie godności podwładnych.

Oficerowie polityczni przejawiający właściwe postawy wychowawcze, chętnie kontaktują się z podwładnymi, racjonalnie dostrzegają i pomagają w zaspokojeniu ich potrzeb, wykazują wiele cierpliwości i gotowości do przekonywania. Życzliwy stosunek i poezanowanie godności żołnierza jest istotnym warunkiem wychowawczym kształtowania świadomych postaw i zachowań zdyscyplinowania. Wyzwalanie inicjatywy podwładnych, samodzielności, potęgowanie karności wewnętrznej podwładnych, wyzwalanie u żołnierzy pozytywnego stosunku do służby wojskowej - to główne zadania wychowawcze oficerów politycznych. Ocena wartości żołnierza, kształtowanie jego postaw i poglądów służących umacnianiu autorytetu dowódców, zwartości i spójności wojska oraz poezanowania regulaminowych norm współżycia powinna być nacechowana wrażliwością na wszelkie sytuacje mogące wystąpić w warunkach życia i działania wojsk.

Oficer polityczny, to wychowawca, to "inżynier dusz żołnierskich", to działacz polityczny umiejący łączyć potrzeby doskonalenia osobowości z potrzebami wychowania wojskowego i wymogami dyscypliny.

c/ Oficer polityczny inspiratorem i organizatorem oddziaływań partyjno-politycznych umacniających dyscyplinę.

Kształtowanie zdyscyplinowanych postaw żołnierskich stanowi jeden z zasadniczych celów wychowania wojskowego. Jakość dyscypliny jest przedmiotem stałej troski dowódców, oficerów politycznych, organizacji partyjnych i młodzieżowych oraz ogniw społeczno-politycznego oddziaływania.

Inspirując i organizując oddziaływania wyżej wymienionych elementów systemu wychowawczego oddziału umacniając wartości i postawy zdyscyplinowania oficer polityczny na czoło winien wysuwać:

- kształtowanie dyscypliny uświadomionej, wewnętrznej;
- poszukiwanie nowych metod pracy, dostosowanych do osobowości i odcieni oblicza politycznego kolejnych wcieleń młodych żołnierzy;

- przydatność i przystawalność regulaminów i dokumentów normatywnych do warunków realnego życia w środowisku żołnierskim;

- doskonalenie cech osobowości dowódców i ich podwładnych;
- sposoby korzystania z uprawnień i władzy dyscyplinarnej.

Natomiast oceniając dyscyplinę jako podstawowy element stanu moralno-politycznego powinien uwzględnić:

- dyscyplinę realizacji zadań szkoleniowo-wychowawczych, gospodarczych i społecznych;
  - przestrzeganie norm prawa, regulaminów i rozkazów;
  - przestrzeganie zasad sprawowania władzy dyscyplinarnej przez poszczególne szczeble dowodzenia;
  - stan i efekty pracy profilaktycznej w zakresie dyscypliny. Efektem oceny powinno być precyzyjne określenie obszarów zagrożeń ich przyczyny i uwarunkowania. Organizując pracę w zakresie przeciwdziałania negatywnym zjawiskom w dyscyplinie oficer polityczny dąży do:
    - ożywienia oddziaływań wychowawczych organizacji partyjnej, młodzieżowej, sądów honorowych i koleżeńskich, rad środowiskowych i społecznego komitetu przeciwalkoholowego;
    - rozbudzania zainteresowań kulturalnych środowiska i tworzenia możliwości ich zaspokajania oraz warunków aktywnego spędzania czasu wolnego, rozwoju sportu i różnych form rekreacji;
    - wzrostu oddziaływania ruchu przodownictwa i współzawodnictwa na dyscyplinę;
    - zaostrzenia sankcji dyscyplinarnych wobec sprawców wypadków nadzwyczajnych /poważnych przesłanek do ich zaistnienia/ oraz wykroczeń spowodowanych pod wpływem alkoholu;
    - prowadzenia różnych form pracy propagandowo-wyjaśniającej o szkodliwości alkoholu;
    - utrzymywania kontaktów osobistych i listownych z rodzinami żołnierzy;
    - współpracy z władzami terenowymi i garnizonu wojskowego w zakresie utrzymania porządku oraz rozwoju współpracy.
- Ciągłe dążenie do wzbogacania form społecznego oddziaływania na postawy i zachowania zdyscyplinowania podległych żołnierzy, organizacja konkursów, rad dyscyplinarno-wychowawczych, inspiracja instancji partyjnych i młodzieżowych do poszukiwań i inicjatyw wychowawczych na tym odcinku jest i pozostanie jednym z głównych zadań oficera politycznego.

4. 3. Działalność partyjna w kształtowaniu wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowanych.

W systemie obronnym państwa kierowniczą rolę spełnia PZPR. Ona formułuje polityczne założenia doktryny obronnej, określa kształt postaw ideowych społeczeństwa, mobilizuje do wysiłku służącego umacnianiu obronności kraju. Obowiązkiem instancji i organizacji partyjnych w wojsku jest aktywne działanie na rzecz bezpieczeństwa, gotowości obronnej, doskonalenia siły bojowej, dyscypliny oraz jedności wojska ze społeczeństwem.

Kierunkowe dokumenty programowe określające cele i zadania działalności partyjnej w Siłach Zbrojnych zalecają umacnianie stosownymi działaniami wszystkich elementów gotowości bojowej, wyzwalanie społecznej aktywności, inicjatywy i ofiarności. W zakresie oddziaływania kształtującego i warunkującego gotowość bojową, dyscyplinę i porządek wojskowy organizacje partyjne zobowiązane są do:

- umacniania zwartości moralno-politycznej żołnierzy i utrwalania poczucia osobistej odpowiedzialności za sumienne wykonanie zadań w służbie wojskowej;
  - ugruntowywania motywacji zdyscyplinowania;
  - umacniania jednoosobowego dowodzenia;
  - utrwalania świadomości wzorowego wykonywania zadań szkoleniowo-wychowawczych i wzbogacania ruchu przodownictwa i współzawodnictwa;
  - wyzwalania żołnierskiej i obywatelskiej ambicji, aktywności i ofiarności w służbie;
  - wcielania w życie wszystkich racjonalnych wniosków i propozycji organizacji partyjnych i młodzieżowych, ogniw społecznych i indywidualnych żołnierzy służące umacnianiu dyscypliny wojskowej;
  - kształtowania poczucia współodpowiedzialności żołnierzy za gospodarowanie mieniem, politykę kadrową, układ stosunków międzyludzkich.
- Doświadczenia oddziaływania partyjne ważnym jest uwrażliwienie wszystkich członków partii na odpowiedzialność za stan dyscypliny, na zjawiska negatywne oraz operatywne podejmowanie przedsięwzięć profilaktycznych. Obowiązkiem ogniw partyjnych jest wnikanie we wszystkie dziedziny życia wojska przy zastosowaniu różnorodnych form i środków działania partyjnego.

Uwzględniające te prawa i obowiązki instancji i organizacji partyjnych określenie przez dowódców zadań, powinno podejmować wszelkie działania służące doskonaleniu pracy wychowawczej oraz współdziałania z innymi ogniwami w zakresie zwalczania przestępczości, wypadków nadzwyczajnych, naruszeń dyscypliny oraz umacniania porządku wojskowego.

Dokonywanie okresowych analiz efektów działalności, inicjowanie wspólnych posiedzeń w celu rozwiązywania węzłowych problemów wychowawczych, dyscyplinarnych, międzyludzkich i bytowych oraz ocen pracy partyjnej i służbowej swoich członków jest również istotnym elementem działalności partyjnej.

Ukierunkowanie pracy POP, spełnienie właściwej roli poprzez członków PZPR w realizacji zadań wychowawczych i rozkazów przełożonych, oddziaływanie na postawy wszystkich żołnierzy i pracowników wojska inspiracja i pomoc organizacji młodzieżowej oraz innym ogniom społeczno-politycznym może w istotny sposób wpływać na efektywność działania partyjnego kształtującego postawy i wartości zdyscyplinowania. Rozumiejąc konieczność rozwijania pracy nad umacnianiem partii w Siłach Zbrojnych, należy rozwijać działania gwarantujące planowy wzrost szeregów partyjnych.

Prognozowanie i realizacja procesów rozwoju partii w wojsku winna zapewniać równomierne rozmieszczenie sił partii we wszystkich środowiskach i ogniwach organizacyjnych. Jednoczesne doskonalenie pracy nad kształtowaniem pożądaných postaw członków partii i bezpartyjnych, postępowanie członków i kandydatów partii w myśl zasad statutu PZPR, dyscypliny partyjnej, przodownictwa w środowisku, a także dawanie dobrego przykładu ogółowi, stanowi o jakości oddziaływania partyjnego na dyscyplinę.

4. 4. Działalność ogniw społecznych w kształtowaniu wartości postaw i zachowań zdyscyplinowanych.

W procesach kształtowania wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowania wojska duże znaczenie ma jedność działania służbowego i społecznego. Stosunki służbowe nie stanowią wszystkich możliwości oddziaływań wychowawczych w środowisku wojskowym. Czynniki życia i oddziaływania społeczno-politycznego są systematycznie doskonalone i rozwijane także w warunkach Sił Zbrojnych. Poza pracę partyjną można zaliczyć do nich przede wszystkim:

- pracę organizacji młodzieżowych;
- działalność kulturalno-oświatową;
- działalność sądów koleżeńskich i honorowych;
- ruch przodownictwa i współzawodnictwa;
- działalność antyalkoholowa, sportowa, turystyczna itp.

W działalności społecznej, służącej ogółowi i realizowanej zespołowo tkwią duże wartości wychowawcze. Uczy ona dobrowolnego podejmowania zadań, obowiązkowości, kształtuje pożądane postawy, rozwija umiejętności współzycia zespołowego. Są to wartości łączące się bezpośrednio z dyscypliną.

Wykorzystując działalność społeczną do wspierania procesów kształtowania dyscypliny rolę wychowawców powinniśmy sprowadzać do inaspirowania i organizowania tej działalności, kierowania nią i wydobywania z niej maksymalnej ilości pozytywnych elementów wychowawczych wyrażających się między innymi w poziomie i jakości zdyscyplinowania

Dla procesów wychowania wojskowego szczególne znaczenie ma oddziaływanie opinii społeczności żołnierskich, którą stanowią sądy, opinie, przekonania i oceny funkcjonujące w danym środowisku /kadry zawodowej, pododdziałów, załóg, organizacji polit./. Opinia społeczności żołnierskiej spełnia funkcję normatywną i dyscyplinującą, określa bowiem wzory postępowania i zachowań obowiązujące członków danej zbiorowości. Pełni też funkcję kontrolną poprzez uznanie lub dezaprobatę środowiska. Dlatego pozyskanie opinii społeczności żołnierskich dla zadań związanych z kształtowaniem dyscypliny ma istotne znaczenie dla osiągnięcia lepszych wyników. Skuteczność oddziaływania społecznego na kształtowanie postaw, wartości i zachowań zdyscyplinowania uzależniona jest od jednomyślności tej opinii. Uwzględniając fakt, iż pełne osiągnięcie jednomyślności we wszystkich sprawach jest trudne, orientacja dowódcy w ewentualnych sprzecznościach, różnicach treści i sile oddziaływania opinii sprzyjających kształtowaniu wartości zdyscyplinowania jest jego podstawowym obowiązkiem. Pozostawienie spraw oddziaływań społecznych i ich opinii żywiołowemu rozwojowi może zaprzepaścić wychowawczą szansę wykorzystania tych opinii dla kształtowania dyscypliny.

a/ Oddziaływanie organizacji młodzieżowej na dyscyplinę.

Duży udział w procesach kształtowania zdyscyplinowanych postaw żołnierzy ma również organizacja młodzieżowa. Zasady działania ZSMP w wojsku stawiają pracę na rzecz kształtowania dyscypliny żołnierskiej jako jedno z naczelnych zadań organizacji. Efektem tej zasady

są dążenia do organizowania¹ zespołenie zwartych i zdyscyplinowanych grup i zespołów żołnierskich, gwarantujących uzyskanie wysokich wyników w szkoleniu, służbie, gotowości bojowej pododdziałów i oddziałów.

Głównymi kierunkami oddziaływania młodzieżowego w zakresie kształtowania zdyscyplinowanych postaw żołnierzy służby zasadniczej są:

Po pierwsze - upowzechnianie kultury prawnej poprzez:

- pogłębianie znajomości norm prawnych i regulaminów;
- doskonalenie zasad współżycia żołnierskiego;
- humanizowanie stosunków międzyludzkich;
- młodzieżowe poradnictwo prawne;
- upowzechnianie pozytywnych doświadczeń współpracy z dowódcami;
- przeciwdziałanie przesłankom sprzyjającym powstawaniu wypadków nadzwyczajnych;
- organizacja różnorodnych form młodzieżowego ruchu trzeźwości;
- programowa współpraca z przedstawicielami MO, prokuratury i WSW.

Po drugie - tworzenie klimatu powszechnego potępienia zjawisk negatywnych, przeciwdziałając lekceważeniu obowiązków, łamaniu praw i zasad regulaminowych, ujawnianiu i bezwzględny piętnowaniu groźnych przewinień dyscyplinarnych, brakowi koleżeństwa, w szczególności zaś nadużywaniu alkoholu, przestępczości i wypadkom nadzwyczajnym.

Po trzecie - prognozowanie i upowzechnianie przodownictwa w dyscyplinie poprzez swoiste formy aktywizacji członków do ubiegania się o miana: przodującego koła, najlepszego żołnierza miesiąca, kwartału, roku, popularyzację wzorów żołnierskiego zdyscyplinowania w ramach "Wieczorów żołnierskiej sławy", koncertów życzeń, rozwijanie działalności przeciwalkoholowej oraz szeroki udział w organizacji życia kulturalno-oświatowego, sportowego i turystycznego pododdziałów.

Po czwarte - umacnianie rangi kół ZSMP jako siły napędowej kształtowania zwartych zdyscyplinowanych zespołów żołnierskich poprzez omawianie problematyki dyscypliny członków na zebraniach i posiedzeniach, konsekwentne rozliczanie członków z realizacji poleceń i uzyskiwanych efektów, inicjatywy resocjalizacyjne, ścisłą

współpracę z dowódcami, POP oraz organami porządkowymi garnizonu. Przedsięwzięcia te właściwie realizowane, tworzą siłę sprawczą praktyki codziennych oddziaływań wychowawczych zespołów żołnierskich skupionych w organizacji młodzieżowej.

b/ Działalność kulturalno-oświatowa a zdyscyplinowanie.

Zdyscyplinowanie, jako przestrzeganie obowiązujących norm jest dowodem kultury. W tym znaczeniu kultura, stanowiąca ogół wartości kształtujących postawy i działania ludzkie, tworzy wzory pożądane z wojskowego punktu widzenia. Bez ogólnej podbudowy kulturalnej, trudno jest kształtować wymagany stosunek do obowiązków, pracy, służby do harmonijnego współżycia i dyscypliny. Zdaniem profesora Jana Szczepańskiego - spadkowi wymagań i dyscypliny towarzyszy obniżenie moralności i kultury. Zależność ta jest znamienna. Mamy ambicje być wojskiem kulturalnym. Wobec kadry zawodowej jest to wymóg niezbędny, decydujący o tym, czy wychowywani przez nas żołnierze będą ludźmi o dużej kulturze osobistej. Wśród cech wyróżniających takich ludzi trzeba wymienić stosunek do swych obowiązków, do otoczenia, zdyscyplinowanie, uprzejmość, takt, stosunek do mienia, techniki i przyrody.

W działalności kulturalno-oświatowej kształtowanie zgodnie z Programem Rozwoju Kultury w Siłach Zbrojnych takich wartości jak:

- poczucia godności, honoru i poszanowania obowiązujących norm;
  - umiejętności świadomego współkształtowania atmosfery współżycia i służby;
  - zdyscyplinowania i solidności wykonawstwa zadań;
  - skromności i życzliwości wobec innych;
  - potrzeby rozwoju zainteresowań i potrzeb kulturalnych;
  - aktywnego uczestnictwa w różnych formach życia kulturalnego środowiska;
  - racjonalnego wypoczynku i aktywnego organizowania form spędzania czasu wolnego;
  - troski o wygląd zewnętrzny i prezencję;
  - dbałości o porządek w miejscach pracy, służby i odpoczynku;
- to działania zmierzające do świadomego kształtowania postaw i zachowań zdyscyplinowanych poprzez działalność kulturalną.

Ukształtowanie kultury w środowisku wojskowym, które dotychczas dowodzenie i współzycia, a więc z jednej strony troski przełożonego o podwładnych, uważnego traktowania ich spraw, wzajemnego szacunku, życzliwości i solidarności, poczucia odpowiedzialności, ścisłego, rzetelnego wykonywania rozkazów warunkuje także jakość stosunków międzyludzkich. Można przyjąć, że ocenę stosunków międzyludzkich w wojsku można przeprowadzić prościej przez pryzmat wymogów kultury dowodzenia i współzycia. One bowiem są wykładnikiem atmosfery służby i pracy, stopnia integracji i samopoczucia członków danej zbiorowości.

Budowanie autorytetu tylko na władzy dyscyplinarnej, ościłość i służbowa szorstkość - to przyczyny prowadzące do naruszeń w układzie stosunków między ludźmi. Atmosfera życia służbowego, życzliwość i sympatia nie mogą jednak zastępować dobrej organizacji, skrupulatnego egzekwowania obowiązków, czy sprzyjać pobłażliwości. Właściwy klimat stosunków międzyludzkich w układzie dowódca - podwładni jest nieodzownym czynnikiem wszelkich działań wychowawczych, a ich poprawne kształtowanie traktowane jest priorytetowo wśród celów pracy wychowawczej i wspierającej ją działalności kulturalno-oświatowej.

c/ Wychowawcze oddziaływanie sądów honorowych i koleżeńskich.

Sądy honorowe i koleżeńskie spełniają poważną rolę wychowawczą i profilaktyczną w procesach kształtowania wartości zdyscyplinowania w środowisku wojskowym. Sądy te, mając charakter społeczny stanowią ważną formę zespołowego oddziaływania w procesie wychowania żołnierzy. Są one pomocnikami dowódców w pracy profilaktycznej i dlatego ponoszą również odpowiedzialność za stan dyscypliny wojskowej.

Praca wychowawcza i profilaktyczna prowadzona przez sądy honorowe i koleżeńskie zalega się na szybkiej reakcji i formułowaniu trafnych orzeczeń, na sprawnym przeprowadzeniu rozmów ostrzegawczych i wychowawczych ze sprawcami naruszeń dyscypliny oraz zasad honoru, godności i koleżeństwa żołnierskiego. Znajomość środowiska i aktualnego stanu dyscypliny pozwala im wkroczać z urzędu we wszystkie sprawy niewłaściwego postępowania, służące zarówno interesom wojska, dowódców, jak i interesom danego kolektywu żołnierskiego.

Podstawowymi zadaniami powierzonymi sądom są:

- ochrona honoru i godności żołnierskiej;
- współuczestnictwo w kształtowaniu moralno-politycznego oblicza i postaw żołnierzy;
- umacnianie właściwych zasad współżycia społecznego ;
- społeczne wspieranie procesu wychowania.

Istotnym dla kształtowania wartości zdyscyplinowania przez instytucje sądów, są zadania społeczno-wychowawcze do których należy pomoc dowództwu w umacnianiu dyscypliny osobistej żołnierzy naruszających zasady dyscypliny wojskowej, oddziaływanie zmierzające do zdyscyplinowania ogółu żołnierzy danego środowiska /jednostki/, kształtowanie poczucia sumienności w wykonywaniu zadań i obowiązków służbowych oraz wyrabianie należytej troski o mienie wojskowe i społeczne. Na podkreślenie również zasługuje wychowawcze znaczenie rozprawy sądu odbywającej się publicznie w obecności całego kolektynu żołnierskiego, zarówno w odniesieniu do obwinionego jak i ze względu na wpływ dotyczący wszystkich osób obecnych na sali rozpraw. Wychowawcze oddziaływanie sądów nie kończy się na przeprowadzeniu rozprawy, lecz trwa dalej po jej zakończeniu w czasie realizacji wymierzonych środków wychowawczych, jak również środka dyscyplinarnego tj. wpisu o ukaraniu dyscyplinarnym na wniosek sądu. Wychowawcze funkcje sądów pozostają w ścisłym związku z unormowaniami regulaminów wojskowych co warunkuje wzajemne wpływy między postępowaniem społeczno honorowym czy koleżeńskim i dyscyplinarnym. Działalność sądów cieszy się dużym zainteresowaniem społeczności żołnierskiej. Sądy odgrywają coraz większą rolę w wychowaniu żołnierzy oraz kształtowaniu wartości zdyscyplinowania. Należy przypuszczać, że zakres wpływu owej działalności na postawy, zachowania i kształtowania właściwej dyscypliny wojskowej będzie się w dalszym ciągu rozszerzać.

d/ Inne formy oddziaływań społecznych na dyscyplinę .

Oddziaływanie wychowawcze może dać oczekiwane efekty jedynie przy udziale i pod wpływem całego środowiska. Stąd w praktyce dyscyplinowania w warunkach wojska nadaje się tak wysoką rangę społecznym formom tego oddziaływania. Doświadczenie wskazuje, że angażowanie czynników społecznych, jedność działania służbowego i społecznego jest najbardziej korzystna i skuteczna dla kształtowania wartości zdyscyplinowania. Trzeba widzieć związek określonego

stanu dyscypliny z trybem działania czynników społecznych. W działaniu tym szczególną uwagę dowódca powinien zwracać na tworzenie i podtrzymywanie klimatu społecznego potępiania żołnierzy nadużywających alkoholu.

Alkoholizm jest plagą społeczną. Nadużywanie alkoholu jest podłożem groźnych przestępstw takich jak gwałty, kradzieże, rozboje, pobicia. Pijaństwo jest źródłem częstych naruszeń porządku publicznego i groźnych w skutkach wypadków komunikacyjnych i podczas pracy. Niebezpiecznym zjawiskiem jest wzrost alkoholizmu młodzieży, co nabiera szczególnego znaczenia dla wychowawców wojskowych. O nadużywaniu alkoholu przez żołnierzy bowiem nie można mówić w oderwaniu od ogólnej sytuacji w społeczeństwie. Mimo, że jego przejawy w wojsku są znacznie mniejsze, pijaństwo żołnierzy stanowi jednak jedno z istotnych źródeł zagrożeń dyscypliny, przewinień i przestępczości. W wojsku od wielu lat funkcjonuje odpowiednio zorganizowany system zapobiegania przejawom nadużywania alkoholu, oparty o "Program wychowania w trzeźwości i przeciwdziałania alkoholizmowi". Dokument ten precyzuje kierunki i formy działań przeciwalkoholowych dla wszystkich służbowych i społecznych ogniw istniejących w wojsku.

Zorganizowany proces wychowania żołnierzy w trzeźwości rozpoczyna się przede wszystkim na szczeblu pododdziału i oddziału. Dowódcy oraz czynniki społeczne /Społeczne Komitety Przeciwalkoholowe, Komisje Wychowania Zdrowotnego, koła Towarzystwa Trzeźwości Transportowców/, są tymi ogniwami, które są bezpośrednio zobligowane do programowania, organizowania i prowadzenia działalności przeciwalkoholowej. Istotną rolę przypada tu czynnikom społecznym. Niezwykle ważnymi ogniwami głęboko zaangażowanymi w procesy wychowania żołnierzy i krzewieniu ruchu trzeźwości są Społeczne Komitety Przeciwalkoholowe oraz koła Towarzystwa Trzeźwości Transportowców. Do podstawowych zadań tych ogniw należy:

- wyjaśnianie żołnierzom skutków nadużywania alkoholu dla zdrowia, życia rodzinnego i stosunków międzyludzkich w środowisku wojskowym;

- propagowanie trzeźwości jako niezbędnego warunku dyscypliny, obowiązkowości i kultury;

- kształtowanie atmosfery społecznej dezaprobaty wobec żołnierzy wykazujących skłonności do nadużywania alkoholu;

- kształtowanie właściwych postaw bezwzględności zachowania trzeźwości w czasie wykonywania obowiązków służbowych;
- przygotowanie żołnierzy do aktywnego uczestniczenia w ogólnospołecznym ruchu trzeźwości.

W polu zainteresowanie dowódców powinien być również Młodzieżowy Ruch Trzeźwości działający w wojsku pod auspicjami ZSMP. Znaczenie roli egidów honorowych i koleżeńskich oraz opinii społeczności żołnierskich poszczególnych grup środowiskowych ukazano wcześniej. Konieczność przykładu osobistego kadry zawodowej w tym względzie nie wymaga uzasadnień i opiewanego rozwinięcia.

Cierpliwe i systematyczne badania przyczyn trudności wychowawczych i nadużywania alkoholu, konsekwentne ich usuwanie, świadomość możliwości ograniczania zakresu oraz ciężaru gatunkowego przypadków tego tak niezwykle szkodliwego zjawiska przez racjonalne kumulowanie oddziaływań wychowawczych, kulturalno-oświatowych, profilaktycznych, dyscyplinujących oraz represyjnych siłami dowódców, organizacji politycznych i aktywu społecznego środowisk wojskowych może wpłynąć na wzrost wartości zdyscyplinowania.

4. 5. Ingerencyjna rola dowódców w kształtowaniu wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowanych.

Znaczenie stanu moralno-politycznego jego podetawowego składnika gotowości bojowej i zadanie jego kształtowania jako zasadniczy obowiązek dowódców jest problemem oczywistym. Należy odnosić go do tych wartości ideowo-politycznych: społecznych żołnierzy, które powinny charakteryzować ich postawy i zachowania podczas realizacji zadań zarówno w czasie pokoju, jak i w okresie wojny. Postawy te są wzajemnie powiązane ze sobą. Między postawami a zachowaniami występują jednak dość często niezgodności. Warunkuje je sytuacja i presja środowiska.

Elementy strukturalne stanu moralno-politycznego oraz zachowania żołnierzy wskazują, że wszystkie ważne cechy wynikające z tych elementów ogniskują się w zdyscyplinowaniu żołnierzy. Dowódcy uznając dyscyplinę jako składnik stanu moralno-politycznego powinni uwzględniać konieczność harmonijnego łączenia wykonywania zadań, przestrzegania norm prawa i regulaminów wojskowych, przestrzegania zasad sprawowania władzy dyscyplinarnej oraz pracy profilaktyczno-wychowawczej.

Dostrzegając dominującą rolę świadomości w procesie kształtowania postaw zdyscyplinowanych u żołnierzy, nie możemy jednak mówić o jej wyłączności. Zdyscyplinowanie było i jest związane z podporządkowaniem się przepisom i rozkazom dowódców, a więc wartościom narzucanym. W działaniu dowódczym oprócz świadomości - jako czynnika głównego nie można rezygnować z pewnych form przymusu, traktując problemy dyscyplinowania żołnierzy jako cel wychowania i dyscyplinę jako środek wychowania.

Całokształt działalności wychowawczej w wojsku kierowanej i organizowanej przez dowódców zmierza również do ukształtowania wśród żołnierzy wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowania. O skuteczności tego działania decyduje umiejętność wprowadzania do procesu wychowawczego możliwości wyboru oraz inspiracji i optymalnego wykorzystania aktywności społecznej zespołów żołnierskich. O uzyskaniu określonego poziomu zdyscyplinowania decydują także uwarunkowania polityczne, społeczno-ekonomiczne ale i w dużej mierze czynniki typu osobowościowego dowódców. Mechanizm psychospołecznego kształtowania dyscypliny w wojsku obejmuje takie elementy jak:

- wyraźnie określony wzór osobowy żołnierza;
- akceptację tego wzoru przez przełożonych i podwładnych;
- styl pracy wychowawczej dowódcy;
- oddziaływania wychowawcze różnych zespołów żołnierskich.

Te podstawowe elementy, wskazują na silne zależności wychowania w dyscyplinie od wzajemnego stosunku dowódcy i żołnierza. Obowiązkiem dowódców jest harmonizowanie wszystkich czynników wychowawczych oraz kształtowanie kultury współzycia między przełożonymi i podwładnymi. W procesie interakcji między przełożonym a podwładnym, ujawniają się bowiem wszystkie te cechy osobowe, które są źródłem zdyscyplinowania. Stosunki interpersonalne rozsądny dowódca powinien wzmacniać emocjonalnie uczuciami wzajemnej sympatii, koleżeństwa i przyjaźni.

Duże znaczenie dla oddziaływań dyscyplinujących ma autorytet przełożonego, a także wyzwalamie wartości osobowościowych podwładnego takich jak: inicjatywa, samodzielność, dyscyplina wewnętrzna - oraz elastyczny styl dowodzenia.

W procesie kształtowania przez dowódców wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowania wskazane jest również aby dowódcy odznaczyli się umiejętnością elastycznego oddziaływania wychowawczego. Dowódca

właściwie kształtujący postawy zdyscyplinowania powinien umiejętnie przechodzić od stylu demokratycznego do autokratycznego. Umiejętne kierowanie procesem wychowawczym świadczy o zdolnościach dowódcy do podejmowania wielu rozwiązań i tworzenia określonych sytuacji wychowawczych wpływających dyscyplinująco na żołnierzy.

Bardzo ważnym instrumentem oddziaływania wychowawczego dowódcy na żołnierzy w duchu poszanowania przepisów, regulaminów i rozkazów przełożonych jest praktyka dyscyplinarna.

- Sterowanie procesami wyróżnienia i karania przez przełożonych wszystkich szczebli dowodzenia ;

- preferowanie bodźców motywacji, przykładu i zachęty przed karami ;

- tworzenia możliwości pełnego wykorzystania i doskonalenia wiedzy pedagogicznej w elastycznej praktyce dyscyplinarnej ;

- optymalne wykorzystywanie czynników społecznych ;

- kultura sprawowania władzy i praktyki dyscyplinarnej ;
to elementarne wskazówki do właściwie przemyślanej i stosowanej przez dowódców praktyki dyscyplinarnej.

Proces kształtowania postawy zdyscyplinowania ma charakter dynamiczny. Jego istota - polega na wywoływaniu i utrwalaniu przez dowódców określonych nawyków i motywacji, budzeniu wrażliwości na sytuacje wymagające zdyscyplinowanego działania, uczeniu właściwych reakcji na nakazy i zakazy oraz na wdrażaniu do myślenia i oceniania sytuacji i zadań kategoriami potrzeb służbowych. Efektem tego procesu i oddziaływań dowódcy powinna być ukształtowana, utrwalona choć elastyczna struktura poznawczo-uczuciowa i dążeniowa wyznaczająca zachowanie się żołnierza wobec wymogów regulaminowych, przełożonych, kolegów, podwładnych, samego siebie, wykonywanych obowiązków i szeroko rozumianego środowiska wojskowego.

Reasumując - rola dowódców polega na kształtowaniu osobowości dobrze i aktywnie przystosowanej do środowiska wojskowego, wychowawczej interwencji w przypadkach łamania dyscypliny przez cały okres służby, doprowadzenia do całkowitej akceptacji celów, metod, środków i organizacji procesów dyscyplinowania, to jest pełnej integracji środowiska wojskowego oddziału.

Tylko łączna realizacja funkcji wdrożeniowej, korektywnej i integratywnej przez środowisko żołnierskie oraz wielostronna aktywizacja wszystkich procesów wychowawczych pod kierunkiem dowódcy umożliwia kształtowanie odpowiednich wartości, postaw i zachowań zdyscyplinowanych.

4. 6. Analiza dyscypliny i wykorzystanie wniosków do dalszej działalności w tym zakresie.

Ważną i skuteczną formę oddziaływania i profilaktyki służącą kształtowaniu wartości zdyscyplinowania są okresowe analizy i oceny dyscypliny na wszystkich szczeblach struktur organizacyjnych wojska. Dlatego też działania zmierzające do doskonalenia, metodyki przeprowadzenia analiz i ocen stanu dyscypliny, ma istotne znaczenie dla procesów jej kształtowania.

Uwzględnianie współzależności poszczególnych kategorii dyscypliny określenie kryteriów jakościowych jej oceny, prognozowanie obzarów zagrożonych, wyznaczanie kierunków oddziaływań profilaktyczno-wychowawczych umożliwiające doskonalenie tej metodyki.

Zarys modelowy metody przygotowywania i przeprowadzania okresowych analiz i ocen dyscypliny zaproponowano w poradniku wydanym przez Główny Zarząd Polityczny Wojska Polskiego. Nie ogranicza to jednak możliwości elastycznego modyfikowania tej metody i jej wzbogacania poprzez uwzględnianie zmiennych uwarunkowań społeczno-politycznych, potrzeb i specyfiki poszczególnych elementów struktur organizacyjnych wojska oraz występujących środowiskowo obzarów zagrożeń. W doskonaleniu metodyki przygotowywania i prowadzenia okresowych analiz i ocen stanu dyscypliny ważnym momentem jest formułowanie celu w którym należałoby uwzględnić dążenia do określenia sposobów:

- wymiernych i porównywalnych, pozytywnych i negatywnych tendencji w postawach i zachowaniach poszczególnych żołnierzy, grup, pododdziałów i oddziałów mające wpływ na realizację zadań służbowych oraz współodpowiedzialność za ich dobre wykonanie;
- ustalenia źródeł i przyczyn powstawania negatywnych zjawisk w dyscyplinie, przestępczości, wypadków nadzwyczajnych oraz przewinień dyscyplinarnych szczególnie groźnych dla dyscypliny wojskowej /dezercji, samowolnych oddaleń, czynnej napaści na przełożonych itp.;
- uwrażliwiania wszystkich żołnierzy na zjawiska i zachowania szkodliwe społecznie;
- wypracowania wniosków i zadań ukierunkowujących pracę profilaktyczno-wychowawczą dowódców, oficerów politycznych organizacji i ogniw społeczno-politycznego oddziaływania ;
- rozwijania umiejętności zespołów dowódczo-sztabowych precyzyjnego oceniania i analizy dyscypliny w ścisłym związku z kształtem stosunków międzyludzkich;

- możliwości upowazecznienia pozytywnych wzorców i efektywnych doświadczeń kształtowania i umacniania dyscypliny w określonych grupach środowiskowych i elementach struktur organizacyjnych.

Istotą merytorycznego i organizacyjnego przygotowania analizy i oceny dyscypliny jest nadanie jej maksymalnego waloru wychowawczego. Obliguje to do objęcia zakresem przedmiotowym postaw i zachowań wyrażających stosunek wszystkich żołnierzy do obowiązków procesów szkolenia i wychowania, sprawności organizacyjnej dowodzenia, jakości realizacyjnej zadań służbowych, pracy gospodarczo-produkcyjnej, przestrzegania regulaminów i zasad współżycia społecznego. Ważnym także jest osobisty udział dowódców oraz aktywne uczestnictwo przedstawicieli czynników społeczno-politycznych oraz zespołów żołnierskich w procesie jej przygotowania i przeprowadzenia. Właściwe opracowanie i przygotowanie danych jako podstawa obiektywnej oceny i punkt wyjścia do analizy oparte o oceny przełożonych, organów kontrolujących, osobiste rozpoznanie dowódców, wyniki szkoleniowe, postawy i aktywność kadry zawodowej, stopień realizacji zadań, układ stosunków międzyludzkich i stan nastrojów oraz wnioski z poprzedniej analizy i stopień ich realizacji w profilaktyce wpływają na jej wartości wychowawcze. Przedstawienie faktycznego stanu dyscyplinowania, ukazanie przyczyn i uwarunkowań kształtujących go, wytworzenie atmosfery dezaprobaty wobec niewłaściwych postaw żołnierzy i właściwe kierowanie przebiegiem, staranne przygotowanie zadań oraz konsekwencja rozliczenia z nich osób funkcyjnych mają decydujący wpływ na walor wychowawczy analizy. Umiejętne oddziaływanie emocjonalno-motywacyjne, podziękowanie za wysiłek i pracę, uhonorowanie najlepszych, wytknięcie błędów i pokazanie jednostek obniżających wyniki pracy innych, stanowią niezbędne i ważne uzupełnienie tego wpływu.

Sposób opracowania najważniejszych problemów oraz wniosków i zadań do dalszej pracy warunkują skuteczność planowanej działalności profilaktyczno-wychowawczej oraz podejmowania i ciągłego doskonalenia dyscyplinującego oddziaływania na żołnierzy. Wnioski wynikające z analizy i oceny dyscypliny dowódca powinien poddać konsultacji z przełożonymi poszczególnych szczebli oraz organizacją partyjną i czynnikami społecznego oddziaływania a następnie zapewnienie sprawnej ich realizacji w działaniu służbowym i partyjno-politycznym, poprzez odpowiednie oddziaływania kontrolne.

Formułowanie i realizacja wniosków zapewniających autentyczność przywódczą dowódców, oddziaływanie przykładem osobistym, budzących ambicje zawodowe, kształtujących kulturę praktyki dyscyplinarnej, wrażliwość na nastroje i stosunki międzyludzkie, wykorzystanie czynnika psychologicznego, rozbudzanie sfer motywacyjnych, wzrost aktywności nadzoru i kontroli wydaje się jedynie słuszną metodą umacniania i kształtowania dyscypliny.

B I B L I O G R A F I A

1. A. Brzeziński, M. Cięciera . Przeciwdziałanie alkoholizmowi i wychowanie w trzeźwości, Warszawa 1983r.
2. A. Gucycha. Struktura i dynamika procesu wychowawczego, Warszawa 1979r.
3. Z. Kosysz, W. Magoń, B. Nowakowski, Podstawy wychowania wojskowego, Warszawa 1976 r.
4. Wychowanie w Ludowym Wojsku Polskim, Warszawa 1978 r.
5. Z. Kosysz, W. Magoń, Wychowanie wojskowe, Warszawa 1981 r.
6. S. Kwiatkowski , O kulturze dowodzenia, Warszawa 1976 r.
7. Z. Kosysz, O osobowości oficera wychowawcy, Warszawa 1972 r.
8. Kształtowanie osobowości oficera politycznego Wojska Polskiego, WAP, Warszawa 1975 r.
9. Z. Uliasz, Wybrane problemy organizacji i kierowania pracą partyjno-polityczną w działaniach bojowych, Warszawa 1985 r.
10. Zeszyty naukowe WAP nr 77 . Oficer polityczny działacz, wychowawca organizator, Warszawa 1973 r.
11. Zeszyty naukowe WAP nr 86. Kształtowanie dyscypliny wojskowej, Warszawa 1976 r.

Dokumenty normatywne

- Instrukcja KC PZPR o zadaniach, kompetencjach i strukturze organów partyjno-politycznych oraz organizacji partyjnych Sił Zbrojnych PRL, Warszawa 1982 r.
- Instrukcja o przodownictwie i współzawodnictwie w Siłach Zbrojnych PRL, Warszawa 1982 r.
- Program wychowania w trzeźwości i przeciwdziałania nadużywaniu alkoholu w środowisku wojskowym, Warszawa 1984 r.
- Program rozwoju kultury w Siłach Zbrojnych PRL, Warszawa 1977 r.
- Regulamin dyscyplinarny Sił Zbrojnych PRL, Warszawa 1977r.
- Statut sądów honorowych z komentarzem, Warszawa 1974 r.
- Statut sądów koleżeńskich z objaśnieniami, Warszawa 1985 r.
- Wytyczne Szefa GZP WP nr 8 z dnia 23.10.1978r. w sprawie okresowych ocen stanu dyscypliny w oddziałach i pododdziałach.
- Zarządzenie MON nr 33 z dnia 25.07.1981r. w sprawie zmian w działalności organizacji i instytucji społecznych w Siłach Zbrojnych PRL /Dz. Rozk. MON poz. 48/.
- Zasady działania ZSMP w Siłach Zbrojnych PRL, Warszawa 1982 r.

- Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych, Warszawa 1983r.
- Zbiór przesłanek sprzyjających powstawaniu najczęściej występujących w wojsku wypadków nadzwyczajnych, Warszawa 1981 r.

Poradniki

- Poradnik praktyki dyscyplinarnej dowódcy pododdziału, Warszawa 1978r.
- Poradnik w sprawie okresowych analiz i ocen dyscypliny w pododdziale i oddziale, Warszawa 1978 r.
- Psychologiczno-socjologiczne wskazówki do pracy dowódców pododdziałów z trudnymi żołnierzami, Warszawa 1981 r.
- Poradnik dla rad środowiskowych, Warszawa 1984 r.
- Poradnik przewodniczącego ZSMP, Warszawa 1984 r.
- Poradnik I Sekretarza podstawowej organizacji partyjnej, Warszawa 1985 r.
- Poradnik dla dowódcy pododdziału " O wychowaniu żołnierzy w trzeźwości", Warszawa 1984 r.
- Poradnik w sprawie kształtowania właściwych stosunków międzyludzkich wśród żołnierzy zasadniczej służby wojskowej w pododdziale, Warszawa 1987 r.

R O Z D Z I A Ł V

KSZTAŁTOWANIE WARTOŚCI MORALNO-BOJOWYCH

Mimo wzrostu tendencji odprężeniowych w świecie charakterystycznych dla drugiej połowy lat osiemdziesiątych/rozmowy przywód. ZSRR i USA, likwidacja rakiet średniego i bliższego zasięgu/, wiele symptomów wskazuje na to, że hegemonistyczne dążenia głównych państw imperialistycznych do panowania nad światem nie zostały zaniechane. Utrzymanie przez USA tych dążeń oraz dyscyplinowanie sojuszników wokół własnej linii w polityce zagranicznej to - niestety - realna perspektywa polityczno-militarna najbliższych lat.

Jest to rzeczywistość złowroga nie tylko dla państw Układu Warszawskiego lecz i dla całej ludzkości. Mieści się w niej bowiem prognoza permanentnego zagrożenia pokoju światowego rysująca się w przewidywaniu działań bieżących amerykańskiej administracji podejmowanych w klimacie owych tendencji, perspektywa kataklizmu nuklearnego. godzących

Do posunięć szczególnie w pokój światowy i powodujących wzrost zagrożenia militarnego państw socjalistycznych zaliczyć należy przede wszystkim możliwość dalszego dążenia Stanów Zjednoczonych do uzyskania roli pierwszego mocarstwa poprzez osłabienie międzynarodowej pozycji ZSRR i państw Układu Warszawskiego. Taką kwalifikację oceny przypisać należy także działaniom USA na rzecz zmiany porządku politycznego i ładu terytorialnego ustanowionego w Europie po II wojnie światowej. Ten sam wymiar mają wreszcie ingerencje USA - w ramach globalnej polityki - siłami azybkiego reagowania na tzw. pozastatutowym obszarze odpowiedzialności NATO oraz eskalacja konfrontacji w różnych obszarach międzynarodowej działalności politycznej, dyplomatycznej, militarnej i gospodarczej.^{1/}

5.1. Ogólna charakterystyka współczesnej wojny.

Ponieważ działania USA naruszające parytet wzajemnego bezpieczeństwa spotkają się każdorazowo z wymuszonymi kontrposunięciami państw socjalistycznych, nieuchronność zaostrzenia sytuacji międzynarodowej z niebezpieczeństwem wybuchu konfliktu zbrojnego włącznie

^{1/} Zob. Polityka Stanów Zjednoczonych Ameryki wobec Polski w świetle faktów i dokumentów /1980-1983/, Warszawa 1984 r., s.5-6.

w kontekście przedstawionej perspektywy jest wciąż realna.

Zasadne jest zatem pytanie o charakter ewentualnej wojny, o miejsce żołnierza /człowieka/ na współczesnym polu walki i przygotowania go do skutecznych działań bojowych. Pytania takie stawiane są dzisiaj po obu stronach bloków polityczno-militarnych, zarówno w Układzie Warszawskim jak i w NATO.

Panuje zgodność co tego, iż ewentualna wojna będzie sterciem przeciwstawnych systemów społeczno-ekonomicznych. Stanie się ona także konfrontacją potencjałów wojenno-gospodarczych, bezkompromisowym konfliktem racji ideowo-politycznych i moralnych walczących stron. Charakterystycznymi cechami takiej wojny będzie ponadto obustronne użycie niszczących środków walki o niespotykanej dotąd skali, ogromne nasycenie działań bojowych super nowoczesnymi, porównywalnymi z bronią masowego rażenia /BMR/ środkami precyzyjnego rażenia, udoskonalone systemy dowodzenia, wielka dynamika działań przy stałe zmieniających się sytuacjach oraz wyjątkowym znaczeniu czynnika czasu i szybkości, stałe zagrożenie zaplecza i konieczność jego ciągłej - czynnej i biernej - obrony.

Przewiduje się, iż współczesna wojna poprzedzona zostanie intensywnym przygotowaniem psychologicznym zaś wojna psychologiczna z szerokim zastosowaniem państwowych środków oficjalnej propagandy /radio, telewizja, poligrafia/ i etatowych struktur aparatu propagandy wojskowej /sprzęt elektroakustyczny, radiostacje różnej mocy oraz materiały ulotne/towarzystwo będzie wszystkim działaniom bojowym prowadzonym zwłaszcza na lądzie.

Należy przy tym przyjąć za pewnik, że na współczesnym polu walki wystąpią ze znaczną siłą czynniki sterujące^{2/} żołnierzy a zaburzenia psychiczne wśród walczących wojsk mogą w skrajnych przypadkach mieć charakter masowy i powodować straty psychiczne^{3/}.

W świetle doświadczeń II wojny światowej z dużym prawdopodobieństwem można przykładowo przewidzieć, że w ewentualnej wojnie zjawiska zaburzeń psychicznych prowadzące wprost do obniżenia zdolności bojowej pojedynczych ludzi, grup żołnierzy, a nawet pododdziałów czy oddziałów znacznie się powiększą. Oprócz bowiem tych czynników stresujących żołnierzy, które charakterystyczne były w tym okresie,

2/ Stres - skrajnie silny rodzaj przeżyć i doznań psychicznych występujących w walce zbrojnej.

3/ Straty psychiczne-liczebność żołnierzy wycofanych z walczących oddziałów z objawami nerwic wojennych i skierowanych do szpitali.

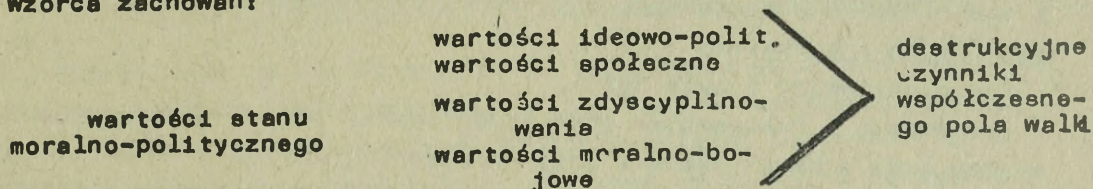
mogą wystąpić także inne i oddziaływać na wojska z dużą intensywnością i przez dłuższy czas, zaś użycie broni masowego rażenia / w tym środków chemicznych, broni biologicznej i neutronowej, systemów rozpoznawczo-uderzeniowych, broni inteligentnych i kosmicznych środków walki/ wymiary negatywnych skutków moralno-psychicznych niewątpliwie spotęguje, zwielokrotni.

W innych zatem kategoriach oceniać należy takie zjawiska jak lęk przed śmiercią lub okaleczeniem, czy szkodliwe dla organizmu ludzkiego następstwa działania na polu walki w stanach maksymalnego napięcia emocjonalnego i fizycznego wysiłku, skrajnego wyczerpania, stałego deficytu potrzeb biologicznych zwłaszcza snu, odpoczynku, pragnienia. Inaczej również widzieć należy moralno-psychiczne aspekty wykonywania przez żołnierzy zadań trudnych - np. w ramach operacyjnych grup manewrowych, oddziałów wydzielonych oraz działania desantów powietrznych i morskich, przełamania silnej obrony nieprzyjaciela, forewowania przeszkód wodnych, walki w okrążeniu itp. Liczyć się przy tym trzeba z negatywną w skutkach możliwością zobaczenia przez żołnierzy wielkiej ilości zabitych i rannych śmierci i cierpienia ludności cywilnej, ogromnych zniszczeń w substancji dóbr materialnych państwa oraz stałego występowania wśród żołnierskich szeregów troski o los i życie najbliższych pozostawionych w macierzystych garnizonach. Nie bez znaczenia będzie tu wreszcie kwestia rozwoju sytuacji polityczno-militarnej w świecie, radość przy świadomości zwycięstw państwa bądź koalicji w ramach której walczy żołnierz lub przygnębienie z goryczy porażek ponoszonych przez to państwo /koalicję/.

Trudnym zadaniom wynikającym z działań bojowych na współczesnym polu walki podołać będą mogli tylko ludzie o wysokich motywacjach ideowo-politycznych i społecznych oraz odpowiednim przygotowaniu do wojny pod względem wartości moralno-bojowych, żołnierze dobrze dowodzeni, wystarczająco i na czas zaopatrywań w środki walki, pewni siły sojuszy militarnych, świadomi moralnego wsparcia udziału w wojnie przez własne społeczeństwo itp.

Tylko tacy żołnierze teoretycznie zachowają wolę walki w toku działań bojowych, nie ulegną presji oddziaływań propagandowo-psychologicznych przeciwnika, nie załamają się pod wpływem destrukcyjnych czynników współczesnej wojny, potrafią odtworzyć zdolność bojową nawet w krytycznych sytuacjach.

Innymi słowy działać będą według następującego, pożądanego wzorca zachowań:

Doświadczenia II wojny światowej przekonująco dowodzą, że takie wzorce zachowań są możliwe do osiągnięcia. Uosabiało je wielu żołnierzy wojsk walczących na wszystkich frontach tej wojny, w tym także polskich żołnierzy. Ich patriotyczne motywacje walki, poczucie odpowiedzialności za zadania, obowiązkowości czy nienawiść do hitlerowców inspirowały bohaterstwo, odwagę i poświęcenie, dawały siłę moralną, pomagały opanować uczucie strachu, pokonać zmęczenie i trudy wojny^{4/}. Nie bez znaczenia był tu czynnik wiary we własne siły, pewność wynikająca z umiejętności walki i zachowania się na polu działań bojowych, mistrzostwo żołnierskie.

Ogół tych wartości obiektywnie powinno się osiągnąć w czasie pokoju, m.in. przez intensywne, zbliżone maksymalnie do realiów współczesnego pola walki szkolenia garnizonowe i poligonowe wojsk. Taki jest generalnie sens ich szkolenia w czasie pokoju, zaś zdolność umiejętnego, skutecznego działania ogółu żołnierzy w warunkach wojny stanowi główny wyznacznik gotowości sił zbrojnych do wypełniania swej podstawowej zewnętrznej funkcji.

Realizacja programów garnizonowego i poligonowego szkolenia wojsk w okresie pokoju powinna być ukierunkowana na kształtowanie takich zwłaszcza wartości moralno-bojowych jak:

- ofiarność i pełne zaangażowanie żołnierzy w wykonywaniu zadań bojowych wynikające z patriotycznych motywacji i akceptowania przesłanek udziału państwa w wojnie;
- gotowość prowadzenia walki aż do odniesienia ostatecznego zwycięstwa;
- przekonanie o możliwości pokonania nieprzyjaciela.

4/ Zob. M. Wańkowicz, *Wojna i pióro*, Warszawa 1980r., s.141-153.

- zaufanie do walorów taktyczno-technicznych, niezawodności i skuteczności w kontekście mistrzowskiego władania i posługiwania się bronią i sprzętem;
- ofensywność i wola walki;
- odwaga i bohaterstwo oraz akceptowanie tezy o nieuchronności ofiary krwi a nawet życia w imię nadrzędnych racji;
- zaufanie do dowódców, rozumienie ich intencji rozkazodawczych oraz aktywność, samodzielność i inicjatywa przy wykonywaniu rozkazów bojowych;
- odporność na wpływ destrukcyjnych czynników współczesnego pola walki oraz umiejętność skutecznego działania w najbardziej trudnych sytuacjach w warunkach zagrożenia;
- poczucie wysokiej osobistej odpowiedzialności za powodzenie w walce, żołnierskie współdziałanie i wzajemną koleżeńską pomoc w chwilach potrzeby;
- niepodatność na treści propagandy nieprzyjaciela uprawianej przy pomocy różnych technik i stosowanej różnymi metodami;
- przestrzeganie zasad maskowania i tajemnicy wojskowej^{5/}.

Zadania te będą możliwe do wykonania przy spełnianiu kilku przynajmniej warunków. Do zasadniczych zaliczyć należy przede wszystkim intelektualną i psychiczną gotowość żołnierzy do akceptacji samej idei i celowości szkolenia oraz sensowności indywidualnego wysiłku psychofizycznego /czynnik motywacyjności/, organizacyjną i merytoryczną jakość szkolenia, w tym możliwość pełnej realizacji programu w warunkach poligonowych bez drastycznych ograniczeń limitów, norm zużycia itp. /czynnik obiektywności/ a także poziom umiejętności fachowych kadry dowódczej wszystkich szczebli organizacyjnych prowadzącej szkolenie /czynnik subiektywności/.

Ponieważ aspekt motywacyjnych wartości służby wojskowej rozpatrzony został w rozdziale II niniejszego studium zaś sprawy obiektywnych uwarunkowań procesów pokojowego szkolenia wojsk wykraczają poza obszar zainteresowań i kompetencji autorów opracowania, przeto jako przedmiot rozważań potraktowano kształtowanie walorów moralno-bojowych żołnierzy w kontekście wcześniej wymienionych celów i zadań szczegółowych.

5/ Por. Tymczasowe zasady organizacji i prowadzenie pracy partyjno-politycznej na szczeblu operacyjnym w warunkach bojowych. Warszawa 1987r., s.8.

5.2. Kształtowanie wiedzy i nawyków żołnierzy w świetle wymagań współczesnego pola walki i założeń doktrynalnych.

Główne zadania Sił Zbrojnych PRL w zakresie szkolenia realizuje przede wszystkim kadra zawodowa wojska w myśl rozkazów ministra Obrony Narodowej, stosownie do ewolucji założeń doktrynalnych w wymiarze narodowym i koalicyjnym. Ponieważ na naradzie Doradczego Komitetu Politycznego w Berlinie w 1985r. przyjęta została, jako obowiązująca w państwach Układu Wareszawskiego, doktryna obronna, fakt ten stanowi niejako interpretację treści tych zadań. Są to zadania dotyczące głównie organizacji i prowadzenia obrony w oparciu o wszechstronnie rozbudowany teren /obszar/ własnego państwa.

Założona doktrynalnie priorytetowość tego rodzaju działań bojowych nie wyklucza wszakże możliwości wykonywania w ewentualnej wojnie przeciwuderzeń i kontrataków, a więc zwrotów zaczepnych, których celem będzie rozbicie i w rezultacie pokonanie agresora. Z koalicyjnej i narodowej doktryny obronnej wynika ponadto prawdopodobieństwo prowadzenia przeciwdesantowej obrony Wybrzeża Bałtyku, oraz organizowania osłony przegrupowujących się przez obszar Poleki wojsk sojuszniczych.

Zadania szkoleniowe precyzowane na dany okres szkolenia nie muszą mieć, zwłaszcza na niższym szczeblu dowodzenia, takiego szerokiego kontekstu politycznego i doktrynalnych uzasadnień. Niemniej podstawowa wiedza ogółu żołnierzy o charakterze doktryny wojennej państwa i jej praktycznych konsekwencjach jest niezbędna. Z niej bowiem można wyprowadzać podstawowe prawdy o pokojowych intencjach władz polityczno-wojskowych i o ich faktycznych pragnieniach zapobieżeniu wojnie. Z ogólnej znajomości doktryny stanowiącej w pewien sposób wykładnię polityki zagranicznej państwa łatwiej także uzasadniać tezę - jako ideowo-polityczną przesłankę szkolenia pokojowego wojsk - iż zadaniem Sił Zbrojnych PRL, podobnie zresztą jak i innych armii sojuszniczych, jest wyłącznie obrona Ojczyzny i nienaruszalności jej granic. Formy tego szkolenia, zwłaszcza zaś akcentowanie w nich wszystkich form działań obronnych w poszczególnych etapach realizacji programu / od szkolenia stopnia podstawowego do ćwiczeń zgrywających na szczeblu taktycznym i ćwiczeń koalicyjnych / mogą być tej wykładni interpretacją.

Zatem idzie głównie o to, żeby w toku realizacji procesu wychowawczego prowadzonego w wojsku potwierdzać - w oparciu o fakty

z rzeczywistości - pokojowe zamiary własnego państwa oraz politykę przyjaźni i stosunków dobrego sąsiedztwa z innymi państwami o odmiennych rozwiązaniach ustrojowych. Idzie wszakże, i o to, żeby na podstawie tej samej rzeczywistości, m.in. rozbudowy potencjałów militarnych przez główne państwa NATO, a w konsekwencji utrzymującego się zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa Polski uzasadniać konieczność intensywnego szkolenia bojowego wojsk zgodnie z wymaganiami współczesnego pola walki i założeniami doktryny wojennej. Jest to jeden z ważnych warunków kształtowania gotowości żołnierzy do zmagania z nieprzyjacielem.

Ową gotowość występowania w roli obrońcy granic kraju ojczyzny należy rozpatrywać w kontekście wiedzy żołnierzy o charakterystycznych cechach współczesnej wojny i tworzonych na tym gruncie ich wyobrażeniach o rażących czynnikach współczesnych środków walki oraz o skali wymagań psychofizycznych których nośnikiem będzie pole działań bojowych. Wydaje się ponadto, że żołnierz końca XX wieku powinien wiedzieć jak najwięcej o nieprzyjacielem - o jego sprzęcie bojowym, umiejętnościach posługiwania się nowoczesną techniką, przewidywanej determinacji walki, stosunku do naszych wojsk, wsparciu moralnym własnego społeczeństwa, orientacji politycznej sojuszników itp.

Powinien mieć przekonanie, że nawet w warunkach zastosowania na współczesnym polu walki wysokoprecyzyjnych środków walki o dużej sile niszczenia zaistnieją okoliczności zapewniające możliwość obrony przed tymi rodzajami broni i szanse przetrwania. Powinien także mieć pewność, że w warunkach wojny z reguły kształtuje się względna równowaga w uzbrojeniu najnowszej generacji walczących stron, co można odnieść do obecnego układu bloków polityczno-militarnych. Powinna go wreszcie cechować wiara w siłę, potęgę i wezechstronne możliwości własnej techniki bojowej, a zwłaszcza w możliwości i skuteczności działań osłonowych wojsk sojuszniczych, w umiejętności fachowo-wojskowych własnych dowódców i przełożonych.

Akceptowanie przez ogół żołnierzy takiej formuły oceny i interpretacji potencjałów militarnych w warunkach ewentualnej wojny to znacząca przesłanka wykluczająca prawdopodobieństwo powstawania kompleksów niższości wobec uzbrojenia przeciwnika, atmosfery beznadziejności i niewiary w możliwość przeżycia wojny. Z drugiej strony

dogłębna wiedza o charakterze i cechach współczesnej wojny oraz o sile militarnej potencjalnego przeciwnika powinna zapobiegać niebezpieczeństwu niedoceniań nieszczęśliwych skutków nowoczesnych broni czy psychofizycznych wymagań pola walki, co jest prawdopodobne w środowisku dowódców niższych szczebli dowodzenia - obiektywnie niedoświadczonych zawodowo i życiowo.

Zatem odpowiednio wysoki poziom wiedzy kadry zawodowej a także żołnierzy zasadniczej służby wojskowej o współczesnym polu walki i prawdopodobnym przeciwniku to korzystny warunek realizacji programów szkolenia wojsk w okresie pokoju i uzyskiwania w procesie szkolenia oczekiwanych rezultatów.

Owe rezultaty to przede wszystkim umiejętność skutecznego wykonywania zadań w pozorowanych warunkach działań bojowych, przy zastosowaniu symulowanych środków rażenia. To nabyte w toku szkolenia nawyki^{6/}, czyli dyspozycje /skłonności/ do sprawnego, szybkiego i niejako mechanicznego wykonywania funkcji żołnierza niezależnie od warunków atmosferycznych, pór roku czy dnia, terenu i innych niesprzyjających okoliczności, a zwłaszcza wyobraźni oddziaływania nieprzyjaciela wyposażonego w nowoczesne rodzaje sprzętu i uzbrojenia.

Kształtując nawyki i odpowiednio je kierując, należy uwzględnić m.in. stopniowanie trudności oraz wzrost wymagań szkoleniowych stosownie do czasu pełnienia służby przez żołnierzy oraz rezultatów uzyskanych przez nich we wcześniejszych okresach szkolenia. Mimo nieuniknionej umowności ćwiczeń, usprawiedliwionej względami bezpieczeństwa ćwiczących, zajęcia w terenie - także taktyczne - należy nasycić środkami imitacji pola walki wzbogacając przez to szkolenie o elementy zaekoczenia, dynamizmu, a ponadto pewnego niebezpieczeństwa i ryzyka. Zajęcia /ćwiczenia/ poligonowe powinny ponadto zawierać sytuacje wymagające od uczestników przejawiania aktywności oraz samodzielności postępowania w tym także i samodzielności podejmowania decyzji w warunkach pozorowanych zagrożeń. Muszą się w nich wreszcie znaleźć sytuacje podkreślające konieczność działania zespołowego oraz spełniające rolę czynnika integrującego żołnierskie zespoły i umacniającego koleżeństwo, w tym także z żołnierzami armii sojuszniczych.

6/ Nawyk - por. Słownik języka polskiego, t. II, Warszawa 1979r, s. 306.

Kształtowanie nawyków odnosić należy w znacznym stopniu i zakresie do nauki o własnej broni w celu pełnego wykorzystania jej wszystkich możliwości bojowych, utrzymywania broni w stałej gotowości do użycia i sprawnego posługiwania się na polu walki. Uwaga ta dotyczy także sprzętu bojowego, który dla obsługujących go żołnierzy /załóg, obsług/ nie powinien stanowić żadnych tajemnic w warunkach eksploatacji. Pozytywną rolę w obu przypadkach mogą spełniać inicjatywy zmierzające do uzyskiwania przez kadrę i żołnierzy służby zasadniczej miana klasowego specjalistycz oraz rozwój przodownictwa o tytuły i odznaki /np. "Wzorowego Kierowcy" czy "Wzorowego Żołnierza"/ oraz współzawodnictwa zespołowego, prowadzących do mistrzostwa bojowego^{7/}.

Cechę charakterystyczną ćwiczeń poligonowych umacniających wartości moralno-bojowe i kształtujących nawyki powinno być ich zintegrowanie i kompleksowość, rozumiane jako połączenie szkolenia taktycznego z ogniowym i technicznym, wzbogacanego ponadto o okoliczności oddziaływania na sferę psychofizyczną wojsk. Do ważnych elementów takich ćwiczeń można zaliczyć np. kwestie szybkości rozbudowy terenu pod względem inżynieryjnym i umiejętności maskowania wykonanych stanowisk, skuteczności /celności/ ognia prowadzonego z posiadanej broni na różnych odległościach do pozorowanego nieprzyjaciela, problematykę współdziałania, zmiany stanowisk ogniowych, zaopatrywania pododdziałów /oddziałów, ZT/ pierwszorzutowych w środki walki, żywność i medykamenty, kontrataków i przeciwuderzeń.

Wartości poznawcze uzyskane w toku szkolenia i ćwiczeń powinno się utrwalac w świadomości żołnierzy innymi formami oddziaływania, w tym pokazami ćwiczeń, zajęć i strzelań, projekcją filmów szkoleniowych i fabularnych o tematyce batalistycznej, czytelnictwem literatury wspomnieniowej w ramach realizacji programu, "Żołnierskiej Wszechnicy Kultury", organizacją spotkań z kombatantami II wojny światowej, prowadzeniem konkureń wojskowo-praktycznych /np. na temat szybkości rozkładania i składania broni, uruchomienia wozu bojowego/. itp.

Najbardziej interesujące oraz efektywne formy i metody kształtowania wartości moralno-bojowych żołnierzy w okresie szkolenia

^{7/} Zob. Instrukcja o przodownictwie i współzawodnictwie w SZ PRL. Waresawa 1974r. s. 9-16.

garnizonowego i poligonowego należy upowszechniać w formie uogólnionych doświadczeń na szczeblu związku taktycznego, okręgu wojskowego, rodzaju wojsk czy służb, a nawet w skali całego wojska. Jest to zresztą powszechna praktyka, jako jedna z przesłanek umocnienia gotowości Sił Zbrojnych PRL.

5.3. Kształtowanie odporności psychicznej żołnierzy na negatywne czynniki i zjawiska współczesnego pola walki.

Przedstawiając na początku tego rozdziału wizję ewentualnej wojny światowej uzasadniono, iż współczesne działania bojowe stwarzają szereg okoliczności i warunków w znaczny sposób obciążające psychikę żołnierzy. Choć są one generalnie znane, mimo to w środowisku kadry zawodowej wojska wywołują różne kontrowersje. Skrajnie często przeciwstawne poglądy i opinie powstają na tle dyskusji co do ewentualnej skali obciążeń psychicznych, a zwłaszcza ich skutków rozpatrywanych z punktu widzenia zadań wykonywanych przez wojska na polu walki.

Autorzy tych poglądów z jednej strony skłonni są, aż do przesady, eksponować potrzebę troski o żołnierza w warunkach działań bojowych. Inni natomiast twierdzą, iż zajmowanie się w wojsku problematyką psychiczną i psychiatryczną prowadzi wprost do rozmiękania "twardych charakterów"^{8/}.

Próby nieoficjalnego forsowania określonych racji, koncepcji i rozwiązań oraz stosowania ich w praktyce dotyczą zresztą i samej istoty czynnika psychicznego w warunkach współczesnej wojny. Funkcjonuje np. swoista teoria, której treść sprowadza się do następującej konkluzji: wpływ warunków przyszłej wojny na psychikę ludzi będzie tak ogromny, że prognozowanie zachowań żołnierzy w tych warunkach nawet przy znajomości psychologii, psychiatrii i pokrewnych dziedzin nauki, nie może być obiektywnie pełne. Że dopiero wojna uporządkuje problematykę i podesunie rozwiązania korygujące, samistnie określi kierunki działań w sferze kształtowania /umacniania/ wartości moralno-bojowych wojsk, narzuci postępowanie przełożonych.

^{8/} Zob. Z. Rydzyński. Podstawowe zadania w zakresie utrzymania wysokiego standardu zdrowia psychicznego na ewentualnym polu walki, w: Psychologiczne i psychopatologiczne problemy współczesnego pola walki, Warszawa 1979r., s.165.

Obiegowo funkcjonuje wreszcie inny pogląd . Opowiadający się za nim skłonni są spierać się, że o rezultatach współczesnej wojny zadecydują przede wszystkim systemy nowoczesnych super broni i broń jądrowa użyta wszakże w skali ograniczonej. Zatem rozstrzygnięcia w takiej wojnie zapadną w stosunkowo krótkim czasie zaś czynnik ludzki, w tym wartości moralno-bojowe żołnierzy, nie będą odgrywać istotnego znaczenia.

Wszystkie poglądy kwestionujące rolę właściwości psychofizycznych żołnierzy są w świetle przedstawionej wcześniej wizji współczesnej wojny bezasadne. Są ponadto sprzeczne z oficjalną, cytowaną już w opracowaniu wykładnią dokumentów normatywnych. Nie uwzględniają one przede wszystkim faktu normalności człowieka - potencjalnego żołnierza, który przed wcieleniem do wojska funkcjonuje w określonym środowisku oraz podlega tym samym prawom społecznym i psychologicznym co inni obywatele państwa, i którego stosunek do idei służby wojskowej a tym bardziej do wojny może być zróżnicowany; człowieka, który w warunkach pracy cywilnej nawet w części nie doznaje takich obciążeń psychofizycznych jakich nośnikiem jest służba wojskowa , zwłaszcza zaś pole działań bojowych.

Poglądy sceptyków odrzucają ponadto doświadczenia wojen minionych, w tym głównie wojny światowej. A są to doświadczenia interesujące i pouczające . Przykładowo zaburzenia psychiczne o różnej skali i zasięgu pojawiały się wśród żołnierzy niemal wszystkich armii świata uczestniczących w wojnach. W początkach XIX wieku znane już były w armii francuskiej i tam analizowane, wskutek czego Francuzi po raz pierwszy w historii wojskowości /konkretnie w roku 1838/ powołali wojskowe oddziały psychiatryczne . W wojnie rosyjsko-japońskiej /1904-1905/ zjawisko częstego występowania wśród żołnierzy stanów lękowych sygnalizowali rosyjscy lekarze wojskowi, uczestnicy wojny. W latach następnych, wskutek m.in. narastającej technizacji wojsk, postępujących zmian w strukturze organizacyjnej nowoczesnych armii oraz zwiększania się ilości czynników stresujących żołnierza , zaburzenia psychiczne występowały wśród żołnierzy już w skali masowej. Charakterystyczne są pod tym względem zwłaszcza dane statystyczne dotyczące chorób psychicznych w obu koalicjach zbrojnych uczestniczących w I wojnie światowej, zakres działań profilaktycznych podejmowanych w latach 1942-45 wśród wojsk Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych AP w celu przeciwdziałania zjawisku

i minimalizowaniu jego skutków, a także doświadczenia amerykańskich służb psychiatrycznych i dowództw wyniesione z konfliktu i agresji USA w Wietnamie.^{9/}

Prognozując zatem wartości moralno-bojowe wojsk na współczesnym polu walki należy przede wszystkim uwzględnić zespół tych czynników stresujących żołnierzy, które charakterystyczne były dla II wojny światowej. Wszakże już dziś z dużym prawdopodobieństwem można przewidzieć, że w ewentualnej wojnie współczesnej czynniki destrukcyjne wystąpią ze znaczniejszą intensywnością, w niespotykanej dotąd skali. Przepuszczalnie będą mogły pojawić się nawet w pododdziałach /oddziałach ZT/, o wysokim poziomie wartości ideowo-politycznych lecz niezadawalającym stopniu przygotowania do walki pod względem psychofizycznym, wśród żołnierzy o przekrojowo niskim progu wydolności psychofizycznej^{10/}. W tej formule oceny sprawa odpowiedniego kształtowania odporności psychicznej żołnierzy na negatywne czynniki i zjawiska współczesnego pola walki nabiera pierwszorzędного znaczenia

Owo przygotowanie powinno być poprzedzone staranną selekcją poborowych powoływanych do odbycia zasadniczej służby wojskowej. Za istotę tej selekcji należy uznać trafność określenia predyspozycji psychicznych kandydatów na żołnierzy i kierowanie ich do tego rodzaju wojsk lub stanowisk /oczywiście, nie zawsze jest to możliwe/ funkcyjnych, gdzie z racji owych predyspozycji teoretycznie mogą najlepiej pełnić służbę wojskową. Należy zauważyć, że właściwy dobór do zadań jest często swoistą gwarancją zapobiegania naruszeniom dyscypliny żołnierskiej, przestępczości, w wypadkach nadzwyczajnym i innym patologiom trapiącym w różnych rozmiarach żołnierskie środowisko.

Ochrona zdrowia psychicznego żołnierzy w toku służby wojskowej to kolejny etap przygotowania wojsk do działań na współczesnym polu walki. Obowiązek ochrony spoczywa na dowódcach odpowiadających za właściwą organizację służby i całokształt życia podwładnych. Sprawowanie nadzoru nad stanem sprawności psychicznej to także zadania wojskowej służby zdrowia - głównie psychiatrów, a także psychologów zatrudnionych w Garnizonowych Poradniach Higieny Psychicznej^{11/}.

9/ Zob. Z. Rydzyński, Zdrowie psychiczne w Siłach Zbrojnych, Warszawa 1975r. s. 16-23 oraz M. Wańkiewicz, Wojna i pióro, Warszawa 1980r. s. 110-114.

10/ Próg wydolności psychofizycznej - to indywidualna zdolność do sprawnego działania w sytuacjach trudnych, stanach zagrożenia.

11/ Zob. Z. Rydzyński, op. cit., s. 165.

Są zatem obiektywnie sprzyjające warunki po temu, żeby w czasie pokojowego szkolenia przygotowania psychologiczne wojsk w perspektywie ewentualnej wojny realizować skutecznie. Jest przy tym oczywiste, że owe przygotowania nie są czynnościami autonomicznymi, wyodrębnionymi z procesu szkolenia wojsk, lecz są tego procesu integralną częścią.

Praktycznie wszystkie przedmioty szkolenia, zwłaszcza bojowego, /poligonowego/, powinny być wykorzystywane do kształtowania kondycji psychofizycznej żołnierzy w myśl wcześniej ustalonych zasad i założonych celów. Za szczególnie przydatne należy uznać szkolenie taktyczne i taktyczno-specjalistyczne w rodzajach wojsk poprzedzone zajęciami teoretycznymi, pokazami, filmami itp., charakteryzującymi współczesne pole walki.

Przy stosowaniu w szkoleniu zasady stopniowania trudności, w każdym zajęciach powinno się programowo zakładać pokonanie określonych obciążeń psychicznych i fizycznych wynikających z narzuconych norm czasowych i odległościowych, warunków atmosferycznych /zima, upały, deszcze/, terenowych i innych utrudnień /wydłużanie czasu wysiłku i skracanie czasu odpoczynku, zmiany terminów spożywania posiłków/ itp. Wplatanie w tematykę ćwiczeń takich elementów szczegółowych jak pokonywanie pozorowanych stref pożarów i zniszczeń oraz zapór inżynierskich, oswajanie żołnierzy z czołgami i uczenie ich walki z bronią pancerną na krótkich dystansach, długotrwałe przebywanie w środkach ochrony przed skażeniami, prowadzenie natarcia w bezpośredniej odległości za wybuchami pocisków artyleryjskich - to przesłanki wyrabiania odwagi, hartu, wytrzymałości, umiejętności oceny niebezpieczeństwa i innych cech tak potrzebnych na współczesnym polu walki.

Znaczne możliwości kształtowania odporności psychicznej na stresy przewidywanej wojny stwarzają także zajęcia z planowanym forsowaniem czołgów po dnie, bądź pokonywaniem różnymi sposobami przeszkód wodnych, działania nocne z szerokim zastosowaniem symulowanych efektów wizualnych /ogień/ i akustycznych /wybuchy, detonacje, praca silników czołgowych, jęki rannych i wołania o pomoc itp./ natarcia połączone ze strzelaniem amunicją bojową, bombardowanie lotnicze i inne.

Pochodną wartością wymiunionych zajęć /ćwiczeń/ powinna być znajomość przez żołnierzy sposobów ochrony własnej przed środkami rażenia nieprzyjaciela, poznanie i stosowanie praktyczne form obrony aktywnej i pasywnej. Do tych wartości zaliczyć należy również możliwe do osiągnięcia umiejętności rozpoznawania i zwalczania wykrytych celów, maskowania radiowego i radiotechnicznego, ochrony przed obserwacją wzrokową, uruchamiania pozornych obiektów, pozycji i działań, skutecznego uchylania się przed uderzeniem przeciwnika manewrem sił i środków, wykorzystania ochronnych właściwości terenu itp.

5.4. Reguły moralno-psychologicznego przygotowania żołnierzy do działań na współczesnym polu walki.

Kształtowanie wartości moralno-bojowych żołnierzy w świetle wymagań ewentualnej wojny to proces długi i trudny. Jego słabością jest m.in. wprowadzanie do ćwiczeń odpowiednich progów bezpieczeństwa, stosowanie różnych ograniczeń narzucanych względami natury ekonomicznej, znaczna umowność pozorowanego pola walki, niemożliwość pełnej weryfikacji uzyskanych w toku szkolenia wartości. Są to wszakże słabości obiektywne, zaś zbliżone problemy mają dziś do rozwiązania wszystkie bez mała armie współczesne - nawet te, których wojska były bądź są angażowane w zbrojne konflikty regionalne.

Przeto tym większego znaczenia nabierają obecnie sprawy efektywności przygotowania wojsk do walki pod względem moralno-bojowym mimo tych ograniczeń i obiektywnych trudności. A jest to przecież możliwe. Pod warunkiem jednak, że uzyska się wysoki poziom umiejętności merytorycznych i organizacyjnych kadry dowódczej wszystkich szczebli, zaś w toku procesu przygotowania wykorzystana się dorobek naukowy psychologii, psychiatrii i nauk pokrewnych oraz doświadczenia wojen minionych. Ważnym warunkiem skuteczności działań jest także postępowanie /działanie/ zgodnie z wypracowanymi regułami^{12/} przez naukę i sprawdzonymi przez wojska, które zawarte są m.in. w treściach dokumentów normatywnych, instrukcjach i wytycznych kierownictwa MON i GZP WP oraz w publicystyce wojskowej.

12/ Reguła - zasada, prawidło postępowania, przepis. Zob. Słownik języka polskiego, t. III, Warszawa 1981r, s. 36.

Kilka tych reguł zostało już wymienionych i opisanych. Szereżej analizie poddano przede wszystkim walory ideowo-polityczne, a wybór uzasadniać może ich znaczenie jako wartości wyjściowej /reguła ideowości/ w kształtowaniu pozytywnego stosunku obywateli do idei służby wojskowej i wszystkich zadań, do których wykonania przysposabiają się siły zbrojne państwa. Ideowość, rozumiana także jako głęboki patriotyzm, manifestowana w wymiarze indywidualnym i zespołowym niejako wprost i bezpośrednio zapewnić może czynne uczestnictwo żołnierzy we wszystkich formach szkolenia politycznego i bojowego /reguła aktywności/. Może także powodować ich zwiększone zainteresowanie problematyką walki zbrojnej, przyczyniać się do osiągnięcia przez najbardziej aktywne jednostki ludzkie mistrzostwa bojowego, wpływać mobilizująco na żołnierskie środowisko.

Obowiązkiem dowódców wszystkich szczebli odpowiedzialnych służbowo za realizację procesu, szkolenia politycznego i bojowego oraz za jego rezultaty jest tak go organizować, żeby ideowość i aktywność żołnierska mogły się materializować, żeby zapewnić ludziom stosowne warunki spełnienia intelektualnej i psychologicznej gotowości do wysiłku; na miarę wymogów współczesnego pola walki. Tu także niezbędne są określone reguły postępowania.

Ich znajomość jest w środowisku wojskowym dość powszechna. Stosuje się je również szeroko w praktyce szkoleniowo-wychowawczej. Nie ma więc potrzeby szerszego omawiania tych spraw raz jeszcze. Wymienimy je tylko przypominając, że idzie tu o przestrzeganie takich reguł jak związku teorii z praktyką i systemowości szkolenia, reguły bezpośredniości i przyswajalności /receptywności/, reguła trwałości wiedzy i umiejętności, zespołowości i indywidualizacji oraz obiektywności i realizmu.^{13/}

x

x

x

Perepektywy fizycznych i moralno-psychicznych skutków działań wojsk w warunkach współczesnej wojny określają już dziś przedsięwzięcia ogólne, konkretne obowiązki i szczegółowe zadania w tym względzie dowódców, sztabów, oficerów politycznych. Są to przede

---

13/ Zob. W. Szczerba, *Pedagogika wojskowa*, Warszawa 1966r., s. 453.

wszystkim zadania kształtowania żołnierskich umiejętności niezbędnych na polu działań bojowych. Są to także zadania w zakresie kierowania procesem tworzenia wartości moralno-bojowych podwładnych, podnoszenia ich wydolności psychofizycznej przez m.in. organizowanie szkolenia bojowego w warunkach maksymalnie trudnych, zbliżonych do realiów ewentualnej wojny. Są to obowiązki poznawania broni nieprzyjaciela, zasad jej użycia i niszczycielskich skutków, znajomości czynników stresujących pola działań bojowych. To wreszcie zadania, których rezultatem winna być umiejętność wypracowywania i podejmowania przez dowódców i sztaby optymalnych rozwiązań w procesie decyzyjnym oraz wykorzystywania w działaniach charakterystyki terenu, właściwości ochronnych sprzętu i techniki bojowej, uderzeń odwetowych własnymi środkami walki.

Realizowanie przedstawionych powinności i wypełnianie służbowych obowiązków podporządkowuje się zawsze nadrzędnemu celowi, które wojsko wykonuje w warunkach wojny. Cel ten - zwycięstwo na polu walki, powinien być wykonany możliwie najmniejszym nakładem sił i środków, kosztem najmniejszej ofiary żołnierskiej krwi. Jest to jedno z podstawowych, choć niepisanych zasad dowodzenia w warunkach działań bojowych. Bagatelizowanie takiego przesłania w czasie pokoju prowadzi zawsze do tragicznych następstw w czasie wojny.

B I B L I O G R A F I A

1. Kształtowanie odporności psychologicznej żołnierzy na stosowanie nowych środków walki przez nieprzyjaciela . Materiały z konferencji naukowej. Warszawa 1987r.
2. Psychologiczne i psychopatologiczne problemy współczesnego pola walki. Praca zbiorowa. Warszawa 1979r .
3. Z. Rydzyński, Zdrowie psychiczne w SZ PRL, Warszawa 1975r.
4. W. Szczerba, Pedagogika wojskowa, Warszawa 1966r.
5. Tymczasowe zasady organizacji i prowadzenia pracy partyjno-politycznej na szczeblu operacyjnym w warunkach bojowych, Warszawa 1987r
6. M. Wańkowicz, Wojna i pióro. Warszawa 1980r.
7. Zasady organizacji i prowadzenia pracy partyjno-politycznej na szczeblu taktycznym w warunkach bojowych, Warszawa 1976r.

R O Z D Z I A Ł VI

KSZTAŁTOWANIE NASTROJÓW I ICH WPŁYW NA STAN MORALNO-POLITYCZNY

W działalności partyjno-politycznej zmierza się do osiągnięcia możliwie wysokiego stanu moralno-politycznego żołnierzy, pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych itd. Pamiętać jednak należy o dwóch sprawach. Po pierwsze: pojęcie stanu moralno-politycznego pododdziału, oddziału itd. jest formułą umowną. Stan moralno-polityczny, jego poszczególne wartości są właściwe tylko i wyłącznie jednostce ludzkiej. To ona akceptuje ideały socjalizmu, jest patriotyczna, zdyscyplinowana, posiada umiejętności i chęci walki itd. O poziomie stanu moralno-politycznego pododdziału orzekać możemy w przybliżeniu na podstawie znajomości żołnierzy, ich postaw i zachowań. Z jeszcze większym uogólnieniem i mniejszym przybliżeniem orzekamy o stanie moralno-politycznym oddziałów, związków taktycznych itd. Po drugie: stan moralno polityczny nie jest wielkością stałą, raz na zawsze osiągniętą. Jego poziom ulega stałym wahaniom, rzec można, iż jest w ciągłym stanie powstawania, to też nigdy nie powinna ustawać działalność zmierzająca do kształtowania go. Orzekanie o poziomie stanu moralno-politycznego może odnosić się więc do pewnego, stosunkowo niedługiego przedziału czasu. Tym niemniej przy względnie stabilnych warunkach kształtowania stanu moralno-politycznego możemy mówić o jego względnej trwałości na określonym poziomie.

Na poziom stanu moralno-politycznego wywierają wpływ różnorodne czynniki. Przykładowo wymienić można: w czasie pokoju:

- stan stosunków społeczno-politycznych, a przede wszystkim atrakcyjność ustroju socjalistycznego;

- sytuacja społeczno-ekonomiczna kraju;

- stan oświaty i wychowania;

a w czasie wojny oprócz wyżej wymienionych także:

- sytuacja polityczno-militarna;

- sytuacja i położenie wojsk;

- rodzaj działań bojowych;

- stan uzbrojenia i zabezpieczenia oraz zaopatrzenia wojsk.

Istotnym czynnikiem wpływającym na stan moralno-polityczny są także nastroje żołnierzy. Charakterem tego wpływu zajmiemy się w sposób bardziej szczegółowy.

6.1. Istota nastrojów.

Pojęcie stanu moralno-politycznego wiąże się nierozzerwalnie z nastrojami, które na poziom jego wartości wywierają istotny wpływ nadając mu określone zabarwienie emocjonalne.

Teza ta jest truizmem i nie wymaga uzasadnienia. Tym niemniej spotykane definicje nastrojów w żaden sposób tezy tej nie podtrzymują. Wydaje się więc, że należy podjąć próbę sformułowania takiej definicji nastrojów, która wyrazi ich oczywisty związek ze stanem moralno-politycznym oraz wykaże ich wpływ na poszczególne jego wartości.

Konstatację tę potwierdza definicja zamieszczona w opracowaniu Wojskowej Akademii Politycznej gdzie stwierdza się: " W praktyce pracy partyjno-politycznej w wojsku używa się również terminu - nastroje -. Oznacza on opinie, poglądy, zainteresowania żołnierzy, związane z określonymi faktami, zjawiskami społecznymi w kraju, za granicą oraz w życiu wojska. Termin ten oznacza jednocześnie stany psychiczne żołnierzy związane z ich samopoczuciem. Można więc mówić o nastrojach podniosłych, nastrojach ofiarności, zapału, aprobaty itp., ale również o nastrojach zniechęcenia, dezaprobaty, defetyzmu, obawy itp."^{1/}

W tej sytuacji dążąc do sformułowania pełniejszej definicji należy nie tylko uwzględnić sens pojęcia nastrojów, ale także wykazać ich rzeczywisty związek ze stanem moralno-politycznym.

W tym aspekcie przez n a s t r o j e rozumieć należy stany psychiczne ludzi w sferze ideowo-politycznej, społecznej, zdyscyplinowania i moralno-bojowej jako reakcje emocjonalne lub motywacyjne na różnorodne zjawiska i wydarzenia zachodzące na arenie międzynarodowej, w kraju, regionie, na terenie wojska, macierzystej jednostki, pododdziału, grupy społecznej i w życiu osobistym żołnierza.

Z tego punktu widzenia czynnikami warunkującymi uzewnętrznianie się nastrojów są między innymi:

1. Właściwości osobowe ludzi, a w szczególności:
  - stosunek do życia i obowiązków społecznych;
  - stałe i doraźne potrzeby;
  - namiętności ;
  - fantazja;

1/ Praca partyjno-polityczna w Ludowym Wojsku Polskim. Podstawowe zagadnienia. WAP, Warszawa 1980 r. s.203. Zob. Także Poradnik w sprawie poznawania i kształtowania nastrojów w wojsku. Warszawa luty 1979 r. oraz Zarządzenie GZP WP nr 1 z 11.I.1979 r. w sprawie poznawania i analizowania nastrojów oraz informowania o nich w wojsku. Warszawa 1978 r.

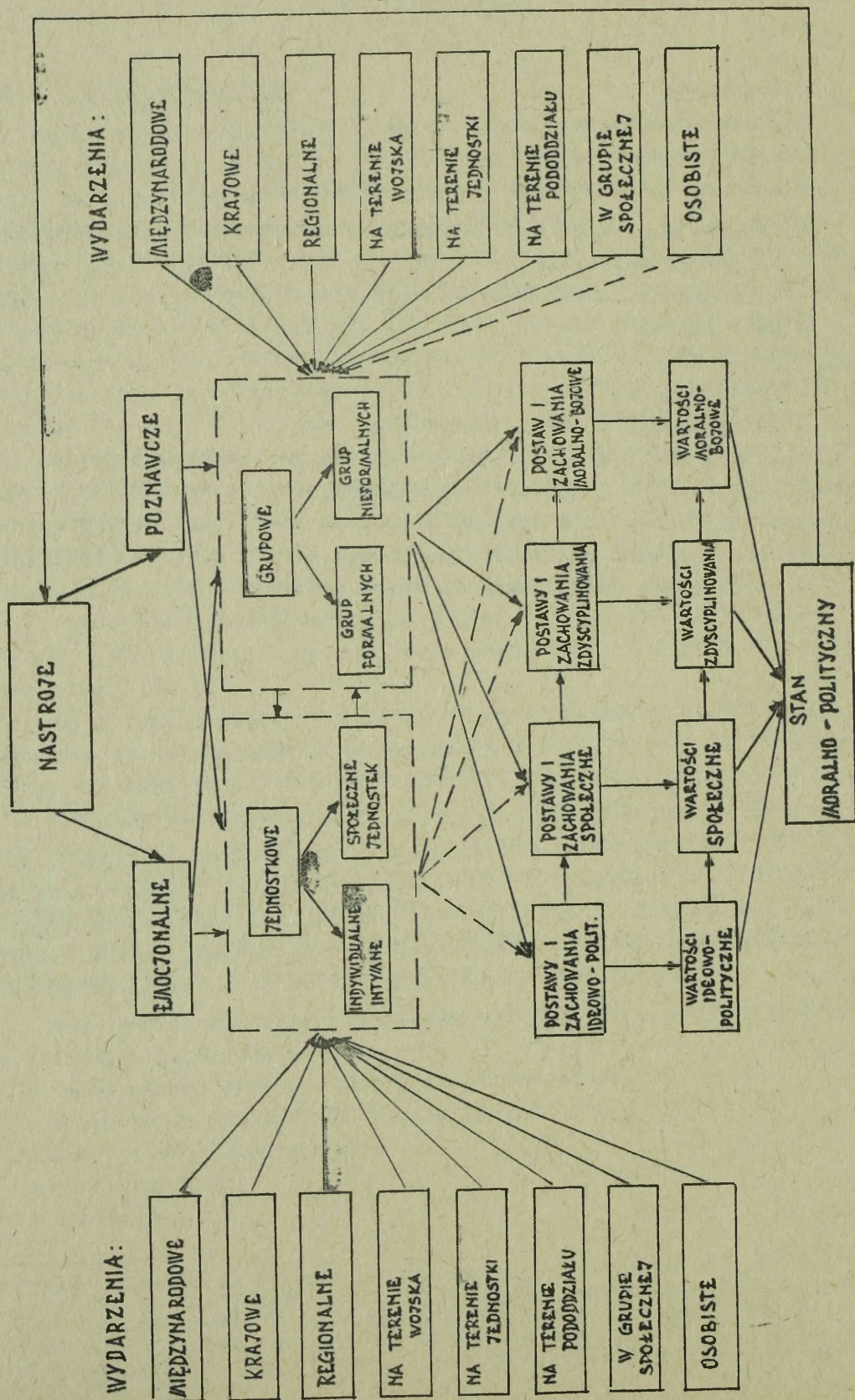
- tradycje;
- przyzwyczajenia;
- doświadczenia życiowe;
- siła emocji wywołanych przez wydarzenia.

2. Poziom poszczególnych wartości stanu moralno-politycznego,
a przede wszystkim :

- świadomości ideowo-politycznej;
- patriotyzmu ;
- koleżeństwa;
- zdyscyplinowania;
- umiejętności i chęci walki.

Dokładna analiza definicji i wyżej wymienionych elementów prowadzi do wniosku, że nastroje z jednej strony dynamizują stan moralno-polityczny, a z drugiej strony ukształtowany na wysokim poziomie stan moralno-polityczny warunkuje siłę i dynamikę nastrojów.

Schematycznie przedstawić to można następująco:

Nastroje rozpatrywać można jako jednostkowe lub grupowe. Jednostkowe nastroje można wyróżnić w dwóch aspektach: jako ściśle indywidualne intymne nastroje charakterystyczne dla danej jednostki ludzkiej, jej stanów psychicznych i form przeżywania oraz jako powstałe na tle wydarzeń nastroje społeczne jednostek o typowej formie reagowania właściwej dla ich osobowości, poglądów itp. Nastroje grupowe obejmujące oddziały, lub poszczególne grupy i kręgi środowiskowe ujawniają się gdy wydarzenia dotyczą większości lub wpływowych, znaczących członków społeczności.

Nastroje charakteryzują się następującymi cechami:

- treścią przedmiotową oznaczającą, że mają one zawsze swój określony obiekt /przedmiot/ którego dotyczą /określone wartości stanu moralno-politycznego/;

- kierunkiem i siłą, co oznacza, że wobec określonego obiektu /wartości ideowo-politycznych, wartości społecznych, wartości zdyscyplinowania, wartości moralno-bojowych /mogą być pozytywne lub negatywne/ kierunek/ o pewnym stopniu tej pozytywności lub negatywności /siła/;

- tłem czyli przyczynę sprawczą ich występowania;

- dynamizmem, który zależy od wrażliwości ludzi. Przeważnie są spontaniczne, niespodziewane - nawet wybuchowe, zmienne i na ogół nietrwałe;

- elastycznością czyli podatnością na oddziaływania zewnętrzne, możliwością /stopniem tej możliwości/ ich kształtowania.

Emocjonalność nastrojów oznacza, że wyróżnione wydarzenia wywołują określone stany uczuciowe /obawy, strachu, oburzenia, radości, zadowolenia itp./ ludzi, które mogą stanowić bodziec wywołujący ich określone postawy i zachowania; pozytywne lub negatywne z punktu widzenia poszczególnych wartości stanu moralno-politycznego.

Nastroje o charakterze poznawczym charakteryzują się dążeniem do poznania źródeł i przyczyn określonych zjawisk. Ten charakter nastrojów nie wywiera większego wpływu na poszczególne wartości stanu moralno-politycznego, chyba, że zbadane źródła wydarzeń wywołują określone emocje.

Nastroje jednostkowe posiadają stosunkowo niewielki wpływ na poszczególne wartości stanu moralno-politycznego. Jeżeli jednak przeżywane są przez jednostki wpływowe lub znaczące w grupie ich nastroje mogą się upowszechnić szczególnie gdy są to społeczne

nastroje jednostek. Nastroje indywidualne - intymne takiej tendencji upowszechniania z reguły nie wykazują. Z tego względu na przedstawionym wyżej rysunku wpływ nastrojów jednostkowych na stan moralno-polityczny uwidocznił się linią przerywaną.

Jednakże, z pewnego punktu widzenia, nastroje jednostkowe, a szczególnie te intymne mogą stanowić przesłankę groźnych i tragicznych następstw. Na ich tle mogą wystąpić bowiem akty samobójcze, samowolne oddalenia żołnierzy czy dezercje. Stanowią one najczęściej tło wypadków nadzwyczajnych powstałych z przyczyn poza służbowych. Dlatego też lekceważenie tego rodzaju nastrojów jest wysoce niewskazane, a ich jednostkowy, często intymny charakter stanowi o trudnościach ich ujawniania i przeciwdziałania. Tkwi tu także wskazówka co do tego jak głęboka musi być znajomość podwładnych, by przełożony mógł obserwować, wykrywać i przeciwdziałać każdemu wahaniom w nastrojach swoich podwładnych.

Nastroje grupowe mogą dotyczyć grup formalnych /drużyn, plutonów, kompanii, batalionów, pułków itp./ lub grup nieformalnych /szeregowców, pierwszego rocznika, drugiego rocznika służby, podoficerów, podoficerów zawodowych, chorążych, oficerów młodszych, oficerów starszych itp./. Nastroje te, powstałe na tle wyodrębnionych wydarzeń wywierają decydujący, dynamizujący wpływ na poszczególne wartości stanu moralno-politycznego, same z kolei, a przede wszystkim ich siła dynamizmu i elastyczności zależne są od poziomu tych wartości. Stwierdzić należy przy tym, że najbardziej dynamizująco na stan moralno-polityczny wpływają grupowe nastroje o charakterze emocjonalnym.

Nastroje grupowe mają zawsze charakter społeczny^{2/} nie tylko ze względu na to, iż dotyczą określonej grupy, ale przede wszystkim dlatego, że odnoszą się do różnorodnych zjawisk o społecznej treści przedmiotowej, że występują na takim tle.

Tło czyli przyczynę sprawczą występowania nastrojów stanowią zawsze wydarzenia występujące na arenie: międzynarodowej, krajowej, wojska, jednostki, pododdziału, grupy społecznej lub wydarzenie w życiu osobistym. Charakter owych wydarzeń może być bardzo różny /polityczny, militarny, społeczny, kulturalny, ekonomiczny, warunków bytowych, stosunków międzyludzkich itp./ musi być jednak znaczą-

---

2/ Zob. Lesław Wojtasik. Kto i co kształtuje nastroje społeczne. Wojsko Ludowe nr 7, 1985 r., s.27-31

cy, dotyczący pośrednio lub bezpośrednio grupy lub poszczególnych osób.

Charakterystyczne przy tym jest to, że określone wydarzenie u pewnych osób lub grup może wywołać silne nastroje emocjonalno-motywacyjne, u innych może powodować nastroje o znacznie mniejszej sile, a u jeszcze innych może przejść bez echa, wręcz niezauważone. To samo dotyczy kierunku. To znaczy, że określone wydarzenie u jednych osób i grup może wywołać nastroje pozytywne, u innych negatywne w stosunku do obiektu, którego dotyczą. Na tym tle pomiędzy przeciwstawnymi grupami może dojść nawet do konfliktu.

Obrazem takiej sytuacji może być na przykład podwyżka cen skupu płodów rolnych, która u żołnierzy pochodzenia chłopskiego wywoła nastroje pozytywne w związku z poprawą warunków kontraktacji i życia na wsi, u żołnierzy pochodzenia robotniczego może wywołać nastroje negatywne w przewidywaniu podwyżek cen żywności, a u żołnierzy z rodzin szczególnie wysoko sytuowanych może przejść bez echa. Ponadto między żołnierzami pochodzenia robotniczego i chłopskiego mogą zaistnieć na tym tle sytuacje kontrowersyjne, a nawet konfliktowe.

Równie charakterystycznym jest to, że określone wydarzenie wywołujące nastroje wpływające dynamizująco na poszczególne wartości stanu moralno-politycznego nie zawsze w jednakowy sposób będzie je kształtować. Może więc zdarzyć się tak, że wydarzenie wywołujące pozytywne nastroje podnoszące wartości ideowo-polityczne, społeczne i zdyscyplinowania, może jednocześnie obniżać wartości moralno-bojowe. Kombinacji tego zróżnicowanego oddziaływania może być wiele.

Jako przykład takiego zróżnicowanego oddziaływania można wymienić chociażby rozpętywany przez imperializm wyścig zbrojeń. Informacje na ten temat mogą wywoływać nastroje silnie pozytywnie oddziałujące na wartości ideowo-polityczne - wzmacniając postawy akceptacji socjalizmu, pokojowej polityki partii i państwa itd., na wartości społeczne, a przede wszystkim na wzrost uczuć patriotycznych, na wartości zdyscyplinowania, a jednocześnie mogą negatywnie oddziaływać na wartości moralno-bojowe wywołując stany stressowe, w szczególności w odniesieniu do zaufania do własnej broni, techniki bojowej i ich możliwości.

Z tych względów badanie i analizowanie nastrojów musi być odnoszone do zróżnicowanych grup społecznych /formalnych i nieformalnych/ oraz do poszczególnych, wyróżnionych wartości stanu moral-

no-politycznego i to nie tylko do tych globalnych /ideowo-politycznych, społecznych, zdyscyplinowania, moralno-bojowych/, ale także do szczegółowych składających się i charakteryzujących te globalne. Dopiero takie rozpoznanie pozwoli obiektywnie ocenić charakter wydarzeń i powstałych na ich tle nastrojów oraz zakres i stopień ich wpływu na poszczególne wartości i stan moralno-polityczny jako taki.

6.2. Poznanie nastrojów.

Proces poznawania nastrojów, ze względu na ich wpływ na stan moralno-polityczny, winien przebiegać w sposób ciągły, permanentny.

Przebieg procesu poznawania nastrojów zależy od szczebla dowodzenia. Na szczeblach najniższych /pluton, kompania, batalion a nawet pułk/ proces ten będzie miał głównie charakter *b e z p o ś r e d n i*, na szczeblach wyższych charakter głównie *p o ś r e d n i*, w oparciu przede wszystkim, o system informacji /meldunków/ płynących z niższych szczebli dowodzenia.

W procesie poznawania nastrojów należy kierować się ustalonymi już zasadami^{3/}.

1. Zasada ściślego łączenia procesu poznawania nastrojów z ich kształtowaniem. Poznawanie nastrojów nie jest bowiem celem samym w sobie. Łączyć się ono powinno z jednoczesną oceną ich wpływu na wyróżnione wartości stanu moralno-politycznego oraz wzmocnieniem tego oddziaływania, w przypadku nastrojów pozytywnych lub jego osłabianiem czy wręcz niwelacją, w przypadku nastrojów negatywnych. Na wyższych szczeblach dowodzenia zasada ta wymaga z jednej strony operatywnej informacji wyjaśniającej sytuację, która wywołała określone nastroje, celem wzmocnienia lub osłabienia jej oddziaływania / w zależności od charakteru nastrojów/. Z drugiej zaś strony pozwala na ustalenie kierunków działania ideowo-wychowawczego w przypadku gdy nastroje mają charakter powszechny.

2. Zasada operatywności, która wynika z istoty i właściwości nastrojów, a zwłaszcza z ich dynamicznego charakteru, nagłości pojawienia się, wybuchowości. Stąd poznanie dorywcze, niesystema-

^{3/} Zob. Poradnik w sprawie poznawania i kształtowania nastrojów w wojsku /wybrane problemy / MON, Warszawa 1970 r. s.24-28

tycznie, nieoperatywne grozić może tym, że nastroje ludzi mogą utrwalać się i przekształcać, w określone postawy i zachowania. Zjawisko to może być groźne w przypadku nastrojów negatywnych a powrót do stanu wyjściowego nastręczał będzie wielu zabiegów i trudności.

3. Zasada wnikliwości polegająca na tym by dążyć nie tylko do stwierdzenia faktu występowania określonych nastrojów, ale także do rozpoznania przyczyn ich występowania oraz charakteru i zakresu wpływu na poszczególne wartości stanu moralno-politycznego. Rozpoznanie wymaga także miejsca i zasięgu występowania danych nastrojów oraz ich tendencje rozwojowe. Bez takiego rozeznania niemożliwe byłaby realizacja zasady pierwszej - łączenia poznawania z jednoczesnym kształtowaniem. Na wyższych szczeblach dowodzenia brak wnikliwości informacji o nastrojach odbijać się będzie na właściwościach ustalania głównych kierunków działalności ideowo-wychowawczej.

4. Zasada korzystania ze wszystkich możliwych źródeł informacji. W zależności od szczebla dowodzenia, poczynając od najniższego ku najwyższemu co raz bardziej odrywamy się od bezpośrednich źródeł informacji. Dlatego też oprócz informacji płynących od samych zainteresowanych zmuszeni jesteśmy korzystać z informacji aktywu, meldunków, dokumentów itp. Poleganie w takim przypadku na jednym tylko źródle informacji może okazać się zawodne. W związku z tym zachodzi konieczność potwierdzenia informacji z wykorzystaniem innych w tym także poza wojskowych /władz partyjnych i administracyjnych, MO itp./ źródeł informacji.

5. Zasada obiektywności i rzetelności informacji. Chodzi tu głównie o to by meldunki o nastrojach przedstawiane przełożonym zawierały prawdziwy obraz stanu faktycznego. "Jest to zasadniczy warunek ich przydatności w procesie dowodzenia oraz kierowania pracą partyjno-polityczną. Zapewnienie przestrzegania tej zasady należy rozpatrywać w kategoriach etyczno-moralnych oraz odpowiedniego przeciwdziałania zjawisku tzw. projekcji. Polega ono na tym, iż usposobienie każdej osoby funkcyjnej uczestniczącej w procesie poznawania i kształtowania nastrojów może subiektywnie rzutować na analizę i ocenę nastrojów podwładnych. Człowiek bowiem na ogół skłonny jest przyjmować do wiadomości i utrwalać w pamięci to, co zgodne jest z jego sposobem myślenia, odpowiada jego opiniom bądź

życzeniom. Możemy mieć także do czynienia z uleganiem negatywnym w wymowie informacjom jednostkowym, co może rodzić tendencje do przesadnej i jednostronnej interpretacji zgromadzonego materiału informacyjnego"^{4/}

6.3. Analiza , ocena i kształtowanie nastrojów.

Stosowne zarządzenie^{5/} zaleca by na każdym szczeblu dowodzenia dokonywać analizy i oceny nastrojów w odstępie dwutygodniowym w celu wypracowania wniosków i decyzji w zakresie kształtowania pożądanych zachowań ludzkich.

Wynika stąd niedwuznacznie, że niezależnie od bieżącego permanentnego poznania nastrojów należy co dwa tygodnie dokonywać ich analizy i oceny celem wprowadzenia niezbędnych korekt do miesięcznych planów pracy partyjno-politycznej oraz ustalenia zasadniczych kierunków i niezbędnych form i metod jej działalności zmierzających do kształtowania pożądanych zachowań i postaw ludzkich w sferze poszczególnych wartości stanu moralno-politycznego.

Analiza i ocena nastrojów prowadzona jest więc w celu podjęcia stosownych decyzji dotyczących ich kształtowania, a co za tym idzie odpowiedniego wpływania na stan moralno-polityczny i jego poszczególne wartości.

Z tego względu warto by było uświadomić sobie przebieg procesu decydowania ze szczególnym uwzględnieniem decyzji dotyczących kształtowania nastrojów i stanu moralno-politycznego. Z pewnym uproszczeniem schemat procesu decydowania można przedstawić następująco:

Uświadomienie sobie konieczności podjęcia decyzji	1. Zbieranie informacji. 2. Agregacja informacji. 3. Przetwarzanie informacji. 4. Formułowanie wariantów działania.	<u>KRYTERIUM</u> Wybór jednego z możliwych wariantów działania	<u>DZIAŁANIE</u>
WSTĘPNA FAZA DECYDOWANIA	FAZA PRZYGOTOWAWCZA	FAZA WŁAŚCIWA	

4/ Tamże, s. 28

5/ Zarządzenie Szefa Głównego Zarządu Politycznego WP nr 1 z dnia 11 stycznia 1978r. w sprawie poznania i analizowania nastrojów oraz informowania o nich w wojsku. GZP, Warszawa 1978r.

Uświadomienie konieczności podjęcia decyzji w przypadku problematyki analizy i oceny nastrojów wystąpi we wstępnej fazie rozpoznania, to znaczy wówczas gdy dowódca pododdziału /oddziału/ jego zastępca do spraw politycznych lub inne osoby w wyniku jeżeli tak można powiedzieć, rutynowych czynności służbowych /rozmów, obserwacji, uczestnictwa w zebraniu, naradzie itp. /stwierdzą fakt występowania jakichś /wyróżnionych/ nastrojów. Wówczas następuje przejście do fazy przygotowawczej procesu decydowania. W fazie tej najważniejszymi czynnościami będzie zbieranie, agregacja i przetwarzanie informacji.

Zbieranie, agregacja i przetwarzanie informacji choć wyróżniane i wyodrębnione jako oddzielne czynności wystąpią niemal jednocześnie i łącznie. Zbieranie informacji, jako czynność zasadnicza, polega na wykorzystaniu wszystkich możliwych i dostępnych jej źródeł^{6/}, celem uzyskania danych dotyczących tego, jakich grup osobowych nastroje dotyczą, jakie są formy ich uzewnętrzniania się, na jakim tle występują i jaka jest ich dynamika.

Agregacja informacji polega na takim ich pogrupowaniu by z góry móc orzekać za jakim rodzajem rozwiązania poszczególne grupy informacji przemawiają /np. sprzeczną czy niesprzeczną zmianą nastrojów/.

Przetwarzanie informacji to przede wszystkim / w przypadku badania nastrojów/ orzeczenie na jakie wartości stanu moralno-politycznego nastroje wywierają wpływ i charakter tego wpływu /pozytywny, negatywny/. Jak dynamizuje się pod wpływem określonych nastrojów stan moralno-polityczny jako całość.

Formułowanie wariantów działania polegać będzie głównie na uświadomieniu sobie odpowiedniego wachlarza metod wychowawczych, przy pomocy których można wpływać na podwładnych powodując określoną zmianę nastrojów. Wyróżnia się tutaj dwojakiemu rodzaju możliwość: niesprzecznę zmiany nastrojów i sprzecznę ich zmiany.

Niesprzeczną zmianę nastrojów polega na zwiększeniu ich siły przy zachowaniu pierwotnego kierunku. Oznacza to pogłębianie, nasilanie pozytywnych oddziaływań nastrojów na te wartości stanu moralno-politycznego, na które dotychczas wpływają one pozytywnie

---

6/ Zob. Poradnik w sprawie ... op.cit. s.29-33

bądź negatywnych ustosunkowań do zjawiska, które nastroje wywołały jeżeli zjawisko na takie ustosunkowanie zasługuje.

Sprzeczna zmiana nastrojów polega na zmianie ich kierunku, to jest na przekształceniu ich negatywnego oddziaływania na wyróżnione wartości stanu moralno-politycznego lub pozytywnego ustosunkowania do zjawiska, które nastroje wywołało, jeżeli zjawisko na takie ustosunkowanie nie zasługuje.

Charakterystyczne jest, iż przekształcenie nastrojów jest niekiedy wręcz niemożliwe bez autentycznej zmiany ich przedmiotu. Zachodzi wówczas nieodzowna potrzeba usunięcia przyczyny, która je zrodziła.

Przy formułowaniu wariantów działania należy brać pod uwagę proponowane przez pedagogikę metody wychowania, a w szczególności metody wychowania:

- umysłowego;
- przez pracę;
- przez sztukę;
- przez sport i rekreację;
- przez kolektyw.

Na szczególne podkreślenie zasługują tu funkcje społeczne światopoglądu, który jest stałym stymulatorem stanu moralno-politycznego i nastrojów.

1. Poznawcza - dająca określony obraz świata, społeczeństwa i człowieka oraz mniej lub bardziej naukowo jego objaśnienie.
2. Ideologiczna - kształtująca określone postawy wobec społeczeństwa i oczekujących człowieka zadań, stanowiąca czynnik integrujący zbiorowość.
3. Psychologiczna - służąca człowiekowi pomocą w jego codziennym życiu udzielając odpowiedzi na rodzące się pytania, tłumaczące sens życia, stanowiąca oparcie w trudnych chwilach.
4. Akcyjologiczna - pomagająca w wartościowaniu zjawisk i procesów życia społecznego, w ocenie zachowań ludzi i siebie samego.
5. Regulacyjna -/zachowań/ - jest czynnikiem kontrolującym działanie człowieka, inspirującym podejmowanie czynów społecznych zgodnych z przekonaniami i powstrzymującym od czynów z nimi sprzecznych.

W wychowaniu umysłowym szczególna rola przypada metodom przekonywania, a przede wszystkim procesowi nauczania, w tym szczególnie szkoleniu politycznemu żołnierzy.

Formułując warianty działania uwzględniać należy także inne grupy metod wychowania pozwalające na doraźne reagowanie odpowiednio do sytuacji. Wyróżnić tu trzeba:

Metody wpływu osobistego, a w nich

- wysuwanie sugestii;
- perswazja;
- przykład osobisty: przełożonych i starszych;
- wyrażanie aprobaty i dezaprobaty.

Metody wpływu sytuacyjnego:

- nagradzanie wychowawcze;
- karanie wychowawcze;
- instruowanie;
- organizowanie doświadczeń wychowanka;
- wywoływanie antycypacji następstw zachowań;
- przydzielanie funkcji i ról społecznych;
- ćwiczenie.

Metody organizowania środowiska społecznego wychowanków, a

w tym:

- wzmaganie oddziaływania na te grupy społeczne do których wychowanek należy, w celu podniesienia ich wychowawczego oddziaływania;
- zabiegi: zmierzające do wyłączenia wychowanka z uczestnictwa w jednych i wprowadzenie go do innych grup społecznych wychowawczowartościowych;
- tworzenie zespołów wychowawczych;
- przekształcanie zespołu wychowanków w autentyczne środowisko wychowawcze.

Metody samowychowania, a w nich:

- uświadamianie wychowankom celów wychowania;
- przyswajanie wychowankom techniki pracy nad sobą;
- stymulowanie wychowanka do realizacji programu pracy.

Tak więc pedagogika ^{7/} służy tu wydatną pomocą pozwalając korzystać z całego wachlarza metod oddziaływania. Nie tylko jednak pedagogika

---

7/ Zob. Pedagogika - podręcznik akademicki. PWN, Warszawa 1974 r. s. 241 i dalsze.

ale także teoria dowodzenia, propagandy, socjotechnika itp. pomagają określać formy i metody oddziaływania na człowieka w procesie kształtowania jego postaw, przekonań i nastrojów.

Nie ulega jednak wątpliwości, że w procesie tym uruchamiany jest wojskowy system wychowania, w skład którego wchodzi:

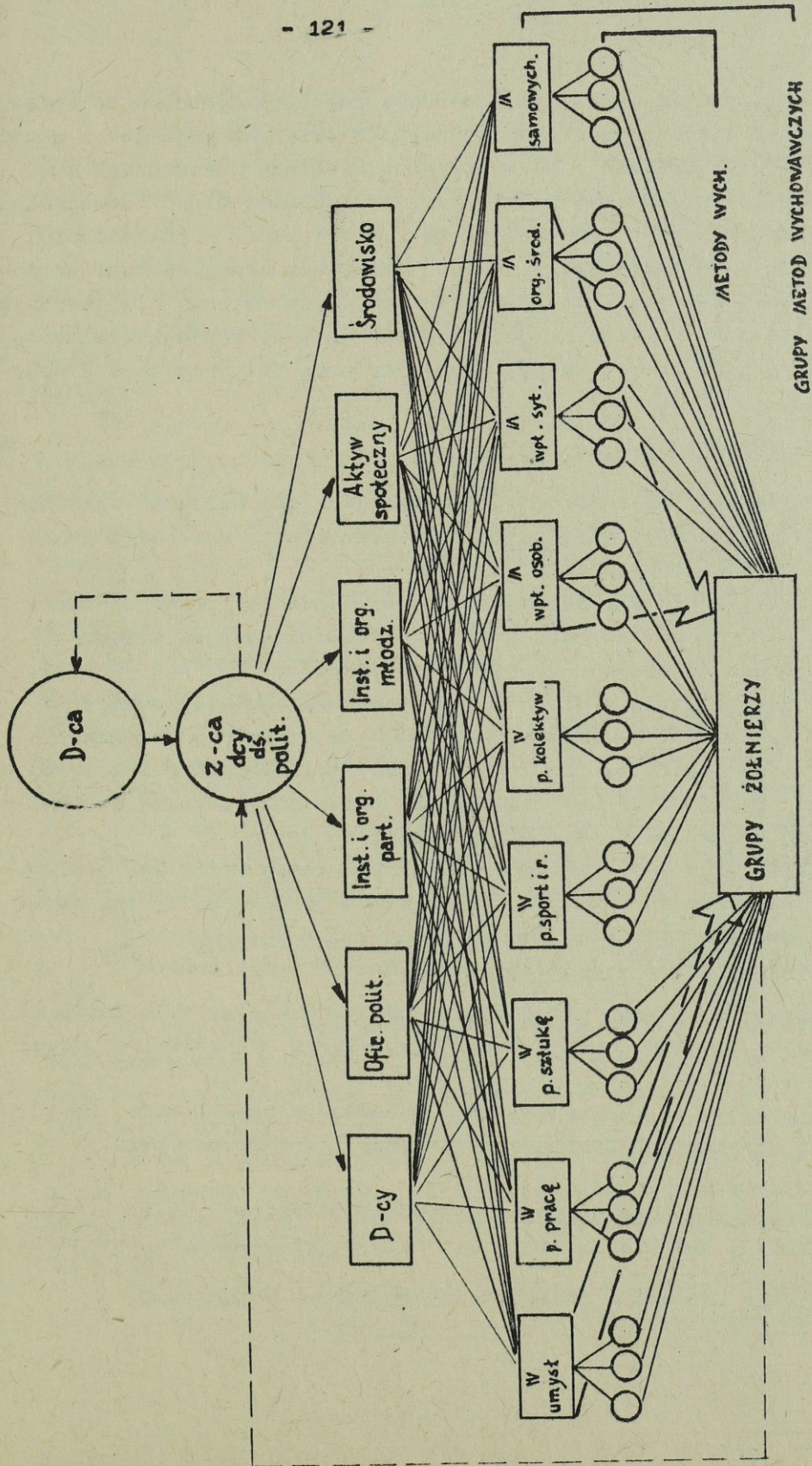
- dowódcy wszystkich szczebli;
- oficerowie polityczni;
- instancje i organizacje partyjne;
- instancje i organizacje młodzieżowe;
- aktywny społeczny /innych organizacji, wytypowani agitatorzy /itp./.
- szeroko pojęte środowisko.

Uruchomiany system wychowawczy mając do dyspozycji określony wachlarz metod powinien wykorzystać przede wszystkim te z nich, które w danej sytuacji zapewnią pożądane zmiany w nastrojach i postawach ludzi. W ten sposób wchodzimy w fazę właściwą decydowania.

Faza właściwa procesu decydowania to etap, w którym w oparciu o ustalone kryterium dokonuje się wyboru jednego z możliwych i uświadomionych wariantów działania. W tym etapie najistotniejszą rolę odgrywa kryterium decyzji. Charakterystyczną cechą kryterium decyzyjnego jest jego wewnętrzna sprzeczność determinująca wybór wariantu działania.

W przypadku decyzji dotyczących kształtowania nastrojów, kryterium takie może, przykładowo, otrzymać następujące postacie: "dokonać niesprzecznej zmiany nastrojów w odniesieniu do wartości ideowo-politycznych społecznych i zdyscyplinowania przy co najmniej zachowaniu stanu nastrojów w odniesieniu do wartości moralno-bojowych " albo "dokonać sprzecznej zmiany nastrojów w stosunku do wszystkich wartości stanu moralno-politycznego a, jednocześnie zmienić pozytywny stosunek do zjawiska, które je wywołało itp.

Tak sformułowane kryterium decyzji pozwoli, w zależności od szczebla dowodzenia, wybrać metody działania albo przynajmniej określić jego kierunki. Schematycznie proces ten można przedstawić następująco:

Rys. nr 6

Oznacza to, że decydenci /dowódcy, zastępcy dowódców do spraw politycznych/ kierując systemem wychowania ukierunkowują go na grupy metod - kierunki działań / na wyższych szczeblach dowodzenia/ lub na poszczególne metody wychowania /na niskich szczeblach dowodzenia - np. kompania/ preferując głównie te z nich, które w odniesieniu do nastrojów mogą przynieść szybki, doraźny rezultat, co jest szczególnie ważne w warunkach działań bojowych. Inne metody, nie gwarantujące rezultatu natychmiastowego stosowane są w systemie kształtowania stanu moralno-politycznego, który - o czym już była mowa - wpływa stymulująco na nastroje.

6.4. Meldowanie o nastrojach .

Głównym źródłem informacji o nastrojach dla wyższych szczebli dowodzenia są meldunki. Dlatego też " w systemie informowania o nastrojach w wojsku obowiązują meldunki:

a/ dwutygodniowe - składane /co dwa tygodnie/ przez dowódców pododdziałów oraz od szczebla batalionu /równorzędnego/ w zwyż przez zastępców dowódców do spraw politycznych ;

b/ uzupełniające - dotyczące nowych, szczególnie istotnych nastrojów powstałych po złożeniu meldunku za okres dwóch tygodni - składane niezwłocznie po ich stwierdzeniu /telefonicznie lub telegraficznie/ przez zastępców dowódców do spraw politycznych szefowi nadrzędnego organu partyjno-politycznego;

c/ specjalne - przekazywane w razie wydania przez szefa GZP " odrębnego zarządzenia w związku ze szczególnie ważnymi wydarzeniami społeczno-politycznymi i wojskowymi;

d/ wyjaśniające - składane na polecenie przełożonych"^{8/}.

Ze względu na wagę podejmowanych decyzji w oparciu o meldunki o nastrojach, winny one spełniać szereg warunków, a przede wszystkim być:

- aktualne, to znaczy zawierać informacje najświeższe, dane o bieżących nastrojach poszczególnych grup i kręgów środowiskowych wojska;

- obiektywne, prawdziwe i wiarygodne odnoszące się do rzeczywistych reakcji ludzkich uzewnętrznianych w deklarowanych postawach

^{8/} Zarządzenie Szefa GZP WP nr 1 z 11.01.1978r. op.cit.s.13

i rzeczywistych zachowaniach;

- kompletne, to znaczy zawierać nie tylko dane odnośnie postaw i zachowań, ich źródeł, kierunku i siły, czy tendencjach rozwojowych, ale także dane dotyczące tego jakie, wyróżnione wartości stanu moralno-politycznego nastroje dynamizują;

- dokładne i ścisłe to znaczy odzwierciedlające nie tylko tło powstania nastrojów, ale także ich wpływ na poszczególne, wyróżnione wartości stanu moralno-politycznego, powinny także prezentować zwięzłe podjęte czynności zmierzające do właściwego kształtowania nastrojów - ich sprzecznej lub niesprzecznej zmiany.

W oparciu o napływające meldunki o nastrojach na wyższych szczeblach dowodzenia i kierowania pracą partyjno-polityczną podejmowane są dwojakiego rodzaju decyzje. Po pierwsze decyzje dotyczące kierunków działalności partyjno-politycznej zmierzającej do kształtowania pożądanego nastrojów, kształtowania wysokiego stanu moralno-politycznego, a przede wszystkim do niwelowania negatywnego wpływu nastrojów na poszczególne wartości i stan moralno-polityczny. Po drugie decyzje odnoszące się do pomocy udzielanej poszczególnym oddziałom i związkom taktycznym w zakresie likwidacji nastrojów negatywnie wpływających na stan moralno-polityczny. Pomoc taka może przybrać postać usunięcia źródła negatywnych nastrojów, jeżeli to pozostaje w mocy danego szczebla kierowania, lub skierowania pracownika czy grupy pracowników danej instancji /szczebla/ celem bezpośredniej pracy z ludźmi, czy wreszcie spowodowania wyjaśnienia zaistniałej sytuacji w środkach masowego przekazu.

6.5. Zadania dowódców i oficerów sztabu w zakresie kształtowania nastrojów.

Ze względu na omówiony wyżej wpływ nastrojów na stan moralno-polityczny oraz w związku z koniecznością łączenia procesu ich poznawania z kształtowaniem rysują się określone zadania dowódców i oficerów sztabu.

Zadania dowódców niższych szczebli /kompania, batalion/ są w tym przypadku oczywiste. Na tych szczeblach rozpoznanie i ujawnianie nastrojów występuje zazwyczaj najwcześniej i tu następuje najszybsza reakcja na nie.

W odniesieniu do dowódców wyższych szczebli i osób funkcyjnych w sztabach sprawa rozpatrywana być może w sposób dwojaki .

Po pierwsze: do tych osób docierają najczęściej meldunki o nastrojach w tych przypadkach, gdy ich przekształcenie wymaga zmiany sytuacji, która je wywołała, a zmiana ta zależna jest od ich decyzji lub wyższych przełożonych. Wówczas działanie tych osób jest oczywiste. Mogą one dokonać usunięcia przedmiotu nastrojów negatywnych zapobiegając ich rozprzestrzenianiu się, utrwalaniu i wchodzeniu w fazę ostrą, lub nie podejmą takiej decyzji z pełnym poczuciem ryzyka, ale za to muszą sami, lub poprzez swoich podwładnych podjąć próbę uzasadnienia albo przynajmniej wyjaśnienia okoliczności zaistniałej sytuacji.

Po drugie: osoby te zgodnie z zakresem swoich obowiązków podejmują kontrolę w podległych pododdziałach, oddziałach i związkach taktycznych, uczestniczą w ćwiczeniach, odprawach, naradach i zebraniach. W toku wykonywanych czynności stykają się z kadrą i żołnierzami, mają okazję zapoznać się z ich poglądami, postawami i nastrojami. Byłoby dziwne gdyby tylko zarejestrowali występujące nastroje i złożyli o tym meldunek zastępcy dowódcy do spraw politycznych. W praktyce musi i rzeczywiście występuje konkretne działanie zmierzające do zmiany sytuacji, wzmocnienia nastrojów pozytywnych i przynajmniej niwelacji nastrojów negatywnych. Innego działania nie można sobie wyobrazić.

Jeżeli zaakceptujemy takie rozumowanie, to nie ma mowy o jakichś specjalnych zadaniach, które należałoby formułować czy formalizować.

Przyjąć należy pogląd, że osoby zajmujące określone stanowiska dowódcze i funkcyjne w wyższych sztabach posiadają pełne zrozumienie istoty stanu moralno-politycznego, wpływu nastrojów na jego poziom oraz niebezpieczeństw wiążących się z utrzymywaniem się przez dłuższy czas negatywnych nastrojów żołnierzy.

B I B L I O G R A F I A

1. Pedagogika. Podręcznik akademicki. PWN, Warszawa 1974 r.
2. Poradnik w sprawie poznania i kształtowania nastrojów w wojsku. /wybrane problemy /, MON, Warszawa 1979 r.
3. Praca partyjno-polityczna w Ludowym Wojsku Polskim - podstawowe zagadnienia. WAP, Warszawa 1980 r.
4. Wojtasik K. Kto i co kształtuje nastroje społeczne, Wojsko Ludowe nr 7, 1985r.
5. Zarządzenie Szefa Głównego Zarządu Politycznego WP nr 1 z dnia 11 stycznia 1978r. w sprawie poznawania i analizowania nastrojów oraz informowania o nich w wojsku ,GZP WP, Warszawa 1978r.

R O Z D Z I A Ł VII

SZKOLENIE DOSKONALĄCE KADRY SIŁ ZBROJNYCH PRL W ZAKRESIE

WIEDZY SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ

W rozdziale II niniejszego studium napisano, iż kształtowanie wartości ideowo-politycznych ogółu mas żołnierskich jest jednym z głównych celów pracy partyjno-politycznej prowadzonej w siłach zbrojnych, podstawowym obowiązkiem służbowym dowódców wszystkich szczebli /równorzędnych/ i organów politycznych, statutową powinnością instancji i organizacji partyjnych oraz zarządów i kół ZSMP działających w wojsku.

Uzasadniono znaczenie działalności służbowej, organizacyjnej i społecznej w sferze świadomości dla procesów umacniania wszystkich wartości stanu moralno-politycznego, zwłaszcza zaś nadrzędnego składnika jego struktury, mianowicie wartości ideowo-politycznych. Wykazano, że większość zadań w tym zakresie realizuje kadra zawodowa, przede wszystkim oficerska, co wymaga najlepszego przygotowania jej do wypełniania tych odpowiedzialnych, trudnych obowiązków.

Nie ulega wątpliwości, iż skala tych trudności wynika dziś głównie z faktu, iż proces kształtowania wartości ideowo-politycznych ogółu żołnierzy nie odbywa się w próżni ideologicznej, ekonomicznej, polityczno-militarnej czy historycznej, i że jego rezultaty są mocno zdeterminowane rzeczywistością społeczno-polityczną Polski rysującą się na tle sytuacji międzynarodowej, realnością i atrakcyjnością perspektywy, ku której kraj nasz zmierza.

7.1. Jakość kadry zawodowej sił zbrojnych podstawą skuteczności procesu kształtowania wartości stanu moralno-politycznego

Podstawowym wykładnikiem pracy nad kształtowaniem i umacnianiem stanu moralno-politycznego w wojsku są postawy i zachowania żołnierzy. Idzie wszakże o postawy pożądane, zwłaszcza z punktu widzenia zewnętrznej i wewnętrznej funkcji sił zbrojnych.

Owe postawy, wymierne przykładowo pełnym poparciem przez ogół mas żołnierskich decyzji bądź działań partii i rządu, odrzuceniem dywersyjnych treści propagandowo-psychologicznych przeciwnika, wzorowym koleżeństwem, przestrzeganiem przepisów i regulaminów oraz wykonywaniem rozkazów, zaangażowaniem w toku szkolenia bojowego czy troską o sprzęt wojskowy, powinni uosabiać wszyscy żołnierze. Wymóg ten odnieść należy wszakże przede wszystkim do kadry zawodowej sił zbrojnych.

Ambicją żołnierzy zawodowych powinna być systematyczna praca nad kształtowaniem swojej osobowości, dążenie do utożsamiania się z wzorcowym modelem postaw i zachowań. Tylko bowiem osiągnięcie doskonałości gwarantuje realizację założonych celów, skuteczności działania w okresie pokoju, a w walce - zwycięstwo^{1/}. Są dwie drogi prowadzące w tym właśnie kierunku: samodoskonalenie kadry zawodowej zgodnie z wymogami dokumentów normatywnych /regulaminy, zasady etyki/ oraz efektywne wykorzystanie czasu służby dla pogłębiania wiedzy ogólnej i doskonalenia żołnierskich kwalifikacji. Uwaga ta odnosi się do wszystkich obszarów wiedzy, w tym także do interesującej nas wiedzy społeczno-politycznej.

7.2. Organizacja szkolenia politycznego żołnierzy zawodowych

Uczestniczenie w szkoleniu politycznym należy do obowiązków służbowych kadry zawodowej, aczkolwiek zgodnie z wykładnią prezentowaną wyżej, zainteresowanie tym rodzajem szkolenia powinno wynikać z uświadamianych potrzeb oficerów, chorążych i podoficerów. Obowiązek uczestnictwa w formach szkolenia politycznego nie dotyczy kierowników grup szkolenia politycznego żołnierzy zasadniczej służby wojskowej. Od uczestnictwa w szkoleniu zwalniani są także żołnierze zawodowi studiujący na Wieczorowym Uniwersytecie Marksizmu-Leninizmu lub na studiach specjalistycznych, a także ci oficerowie, chorążowie i podoficerowie zawodowi, którzy prowadzą szkolenie ideowo-polityczne w innych formach organizacyjnych, studiują zaocznie w akademiach wojskowych bądź cywilnych szkołach wyższych o kierunku humanistycznym.

1/ Zob.: Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych LWP, Warszawa 1983 r., s. 55-56.

Przy realizacji programu szkolenia kadry ważne są metody pracy. Postuluje się metody aktywizujące jak seminaria i dyskusje problemowe, samokształcenie czy konferencje ideowo-teoretyczne. Wybór metody przez prowadzącego powinien być zawsze warunkowany poziomem wiedzy tematycznej i ogólnej uczestników szkolenia, możliwościami przyswojenia przez nich treści tematu, stopniem przygotowania do samodzielnego podejmowania określonych problemów w toku dyskusji. Ideałem jest szkolenie aktywizujące grupę, inspirujące jej członków do samodzielnej pracy, sprzyjające wypowiedaniu własnych sądów i formułowaniu osobistych, nawet kontrowersyjnych opinii i ocen w stosunku do konkretnych treści.

Program szkolenia politycznego kadry /zazwyczaj dwuletni/ rozpisany jest z reguły w 4 blokach tematycznych podzielonych na cykle. Przeważnie jest to:

- blok tematyczny o aktualnych zadaniach budownictwa socjalistycznego w kraju;
- blok tematów światopoglądowych;
- blok dotyczący problemów umacniania bezpieczeństwa i obronności Polski;
- blok o tematyce międzynarodowej.^{2/}

Realizując program, można go uzupełniać - w ramach godzin rezerwowych - o tematy stanowiące przedmiot szczególnego zainteresowania uczestników szkolenia. Można także wprowadzać do programu tematy o szczególnej doniosłości międzynarodowej bądź ważne w wymiarze krajowym. Decyzje w tej sprawie podejmuje - w myśl swoich kompetencji - właściwy szef wydziału politycznego /równorzędny/.

a/ Szkolenie polityczne oficerów w jednostkach wojskowych^{3/} prowadzi się raz w miesiącu, w wymiarze czasowym - miesięcznym i rocznym - określanym przez GZP WP. Realizując obowiązujący program dzieli się oficerów na grupy szkoleniowe po 30-35 osób. Jeżeli zatem stan osobowy oficerów jednostki przekracza tę wielkość, należy zorganizować kolejną /kolejne/ grupy szkoleniowe.

b/ Szkolenie aparatu partyjno-politycznego jednostki wojskowej organizują właściwe organa partyjno polityczne. Celem szkolenia jest wzbogacanie wiedzy społeczno-politycznej kadry oficerów

2/ Zob.: Programy szkolenia politycznego żołnierzy zawodowych, absolwentów uczelni cywilnych oraz elewów, szeregowych i podoficerów zasadniczej służby wojskowej na lata 1987-88, W-a 1986.

3/ Po pojęciu "jednostka wojskowa" rozumiemy szczebel oddziału /pułku i równorzędnego/.

politycznych, kształtowanie ich osobowości, ułatwianie realizacji bieżących zadań ideowo-wychowawczych wojska oraz prowadzenia pracy partyjno-politycznej i kierowania nią na danym stanowisku służbowym.

Przedstawione cele osiąga się przez organizację stosownych form szkolenia teoretyczno-metodycznego i specjalistycznego, m.in.:

- szkolenie teoretyczno-metodyczne, które w odniesieniu do oficerów pionu partyjno-politycznego jednostki wojskowej prowadzi się w wymiarze określonym w stosownych wytycznych szefa GZP WP^{5/}

- szkolenie oficerów politycznych oddziałów i związków taktycznych organizowane raz w roku w ramach krótkoterminowych /2-3 dni/ kursów w układzie funkcjonalnym /oddzielnie dla oficerów pionu organizacyjnego, propagandy, partyjnego itp./ przez zarządy OW /RSZ/^{6/}.

Za przygotowanie programów szkolenia odpowiedzialni są szefowie organów partyjno-politycznych, które szkolenie organizują. Podstawę prac planistycznych nad programami stanowią zawsze ramowe ustalenia GZP WP.

Z oficerami nie posiadającymi wystarczającego doświadczenia w organizowaniu i prowadzeniu pracy ideowo-wychowawczej i dostatecznego przygotowania teoretycznego, należy prowadzić dodatkowe szkolenie ideowo-teoretyczne i metodyczne.

c/ Szkolenie polityczne chorążych prowadzi się na ogół raz w miesiącu, w wymiarze godzin /miesięcznym i rocznym/ ustalonym przez GZP WP^{7/}. W sytuacji, kiedy w jednostce wojskowej liczba chorążych jest mniejsza niż 10 osób, włącza się ich - w zależności od poziomu wiedzy ogólnej - do innych grup szkolenia kadry. Wyróżniających się erudycją ogólną chorążych powinno się kierować do grup szkolenia oficerów, natomiast chorążych słabiej orientujących się w problemach społeczno-politycznych szkolić należy w grupach podoficerów zawodowych. Ponadto najlepiej /jeżeli jest ich 10/ mogą szkolić się według programu obowiązującego oficerów.

5/ Jest to w zasadzie 12 szkoleń w roku organizowanych raz w miesiącu po 7 godz. dziennie.

6/ Zob.: Wytyczne szefa GZP WP nr 4 z dnia 24.06.1982 r. w sprawie działalności szkoleniowo-propagandowej i agitacyjnej w SZ PRL. Warszawa, s. 14-16.

7/ Zgodnie z cytowanymi "Wytycznymi..." wymiar ten wynosi 72 godz. rocznie /6 godz. miesięcznie/.

d/ Najwięcej godzin na szkolenie polityczne kadry wydziela się w grupie osobowej podoficerów zawodowych. Ma to swoje uzasadnienie. Ta bowiem grupa środowiskowa kadry posiada obiektywnie najniższy poziom wiedzy społeczno-politycznej, co może jej w sposób istotny utrudniać prowadzenie pracy polityczno-wychowawczej z żołnierzami. W jednostkach wojskowych podoficerów zawodowych należy zatem szkolić systematycznie, w grupach organizowanych na zasadach podanych wcześniej.^{8/} Jeżeli w jednostce podoficerów jest mniej niż 10, lub jeżeli warunki lokalne bądź specyfika służby uniemożliwiają prowadzenie odrębnego szkolenia politycznego tej grupy osobowej, organizuje się grupy szkoleniowe łączone, składające się z podoficerów zawodowych kilku jednostek. Odnosną decyzję w przedmiotowej sprawie, obejmującą także wyznaczenie jednostki odpowiedzialnej za organizację szkolenia, podejmuje szef organu partyjno-politycznego nadrzędnego szczebla dowodzenia.

Analogicznie jak w grupie osobowej chorążych, najlepszych pod względem wiedzy społeczno-politycznej podoficerów można przydzielać, na zasadzie swoistego wyróżnienia, do wyższej grupy szkolenia politycznego kadry, mianowicie do grupy chorążych. Jeżeli wyróżniających się jest więcej niż 10, powstaje wówczas możliwość organizowania z nich odrębnej grupy szkoleniowej i prowadzenia zajęć o wyższym stopniu trudności .

7.3. Szkolenie partyjne - forma doskonalenia wiedzy społeczno-politycznej kadry

7.3.1. Założenia ogólne i formy szkolenia partyjnego^{9/}

W realizacji ogólnych zadań kształtowania stanu moralno-politycznego kadry, zwłaszcza zaś jej wartości ideowo-politycznych, ważne miejsce zajmuje szkolenie partyjne. Ma ono na celu przede wszystkim stałe wzbogacanie i pogłębianie wiedzy marksistowsko-leninowskiej oraz przybliżanie bieżących zadań i programowych założeń partii. W program szkolenia partyjnego włączone są wszelkie tematy z innych dyscyplin naukowych, mianowicie filozofii i socjologii, najnowszej historii powszechnej i historii Polski, ekonomii czy teorii państwa i prawa.

^{8/}Zajęcia z podoficerami odbywają się raz w tygodniu przez 2 godz. co stanowi 104 godz. w wymiarze rocznym. Skład grupy 30-35 osób.

^{9/}Zob. :Wytyczne ..., s.33-40.

Zawierając określone wartości poznawcze i prakseologiczne, szkolenie partyjne może być - po spełnieniu wymagań atrakcyjności zajęć - wartościowym źródłem uzupełniania i poszerzania wiedzy ogólnej uczestników. Powszechny zatem udział kadry zawodowej w formach tego szkolenia traktować można nie tylko jako powinność partyjną lecz także jako szczególny obowiązek służbowy.

Najwyższą formą szkolenia partyjnego w wojsku w której może uczestniczyć kadra zawodowa są Wieczorowe Uniwersytety Marksizmu Leninizmu. Organizowane są od szczebla związku taktycznego wwyż, lub przez Ośrodki Kształcenia Ideologicznego OW /RSZ/, przy czym studia mogą w nich podjąć żołnierze zawodowi spełniający warunki kwalifikacyjne. Istnieje możliwość wyboru kierunku studiów stosownie do intelektualnych i poznawczych potrzeb zainteresowanych a także wyboru trybu studiów - stacjonarnego bądź - z uwagi na obowiązki służbowe - zaocznego.^{10/}

Kadra zawodowa nie posiadająca pełnego wyższego wykształcenia cywilnego lub wojskowego powinna - oprócz samokształcenia i udziału w szkoleniu politycznym - zaspokajać osobiste zapotrzebowanie na wiedzę społeczno-polityczną i podnosić kwalifikacje wychowawcze. W ramach funkcjonującego w siłach zbrojnych systemu szkolenia partyjnego możliwość taką dają głównie Studium Podstaw Marksizmu Leninizmu, które można organizować praktycznie w każdej jednostce wojskowej bądź na terenie danego garnizonu.

7.3.2. Poskonalenie kwalifikacji ogólnych kadry w ramach studiów specjalistycznych

Służba narodowi, spełnianie zadań ważnych, stawia zawód wojskowy w rzędzie tych, których wykonywanie wymaga wysokich kwalifikacji w równym stopniu fachowych co i pedagogicznych.

Złożoność i odpowiedzialność tych zadań, zwłaszcza szkoleniowo-wychowawczych, realizowanych przez kadrę zawodową, uzasadnia zatem potrzebę ustawicznego pogłębiania przez nią nie tylko wiedzy wojskowej i społeczno-politycznej, ale także ogólnej, w tym zwłaszcza z zakresu dyscyplin humanistycznych.

Z oczywistości tej tezy, z faktu akceptowania jej przez środowisko kadry zawodowej, wynikać powinny konsekwencje praktyczne - stała dążność oficerów, chorążych i podoficerów zawodowych do

10/ Zob.: Regulamin Wieczorowych Uniwersytetów Marksizmu-Leninizmu, Warszawa 1979r.

intelektualnego z nimi kontaktu, do poznawania wypracowanych przez te dyscypliny zasad, metod, prawd, prawidłowości itp. Podnoszenie kwalifikacji i umiejętności wychowawczych kadry to obeczar szczególnego zainteresowania przełożonych, którzy ponadto swoim w tym względzie postępowaniem powinni uosabiać wzór do naśladowania.

Siły zbrojne posiadają wystarczające warunki organizacyjne oraz stosowną bazę, żeby owym aspiracjom kadry wychodzić na przeciw. W ramach tych możliwości, związki taktyczne bądź jednostki wojskowe mogą powoływać i uruchamiać - każdorazowo za zgodą szefa Zarządu Politycznego OW /RSZ/ - kilka rodzajów studium specjalistycznego.

Tak np. studium na wydziale teorii i praktyki propagandy organizuje się w celu podwyższania kwalifikacji etatowych pracowników i społecznego aktywu pionu propagandowego. Kadra dowódcza, oficerowie aparatu partyjno-politycznego, pracownicy sztabów i żołnierze zawodowi wchodzący w skład sędów honorowych mają możliwość poznania prawnych aspektów służby wojskowej w ramach studium problemów prawnych i profilaktyki. Z myślą o kadrze z zainteresowaniami taktyczno-operacyjnymi i doktrynalnymi może być powoływane studium z wydziałem socjalistycznej doktryny obronnej, natomiast dla potrzeb ogółu żołnierzy zawodowych pracujących bezpośrednio z żołnierzami zasadniczej służby wojskowej organizuje się wydział pedagogiczno-psychologiczny studium. Zajęcia na wymienionych studium odbywają się przez 9-miesiący pod dydaktycznym nadzorem ośrodków kształcenia ideologicznego OW /RSZ/.

Specyficznymi cechami wyróżnia się studium dla dowódców pułków - tak z uwagi na skład osobowy uczestników /młodzi stażem dowódcy pułków oraz kandydaci na to stanowisko służbowe/ jak i ze względu na czas trwania studium /18 miesięcy/. Jako jedno ze źródeł pogłębiania wiedzy ogólnej, zwłaszcza zaś humanistycznej, studium ma za główne zadanie pomóc grupie osobowej dowódców pułków w skutecznym pełnieniu odpowiedzialnych zadań wychowawczych. Celem studium jest odpowiednie przygotowanie do tych zadań oficerów przewidzianych do objęcia stanowisk dowódców pułków. Organizacją studium i prowadzeniem zajęć ze słuchaczami zajmują się ośrodki kształcenia ideologicznego, w uzasadnionych zaś przypadkach poszczególne zajęcia programowe mogą być prowadzone w wytypowanych jednostkach wojskowych.

Kadra sił zbrojnych pełniąca służbę na stanowiskach związanych z działalnością kulturalno-oświatową, swoje kwalifikacje zawodowe może doskonalić w ośrodkach dydaktycznych Państwowego Zaocznego Studium Kultury i Oświaty Dorosłych. Uczestnikami studium mogą być także żołnierze zawodowi interesujący się problematyką kultury i oświaty dorosłych ze względów pozaprofesjonalnych. Zajęcia na studium organizowane są w ramach 2 letniego programu tematycznego. Po zakończeniu zajęć słuchacze składają egzamin końcowy i otrzymują dyplomy uznawane w ocenach kadrowych jako podwyższanie kwalifikacji.

7.3.3. Działalność lektorska formą pogłębiania wiedzy społeczno-politycznej i umiejętności wychowawczych kadry

Szczególną formą pogłębiania wiedzy społeczno-politycznej i doskonalenia przez kadre, w tym przypadku wyłącznie oficerską, umiejętności wychowawczych, jest jej udział w działalności lektorskiej/tzw. lektorat młodzieżowy nie jest w tych rozważaniach brany pod uwagę/. Działalności tej nie można prowadzić skutecznie bez ustawicznego i wazehetronnego poznawania węzłowych zagadnień polityki partii, bez doskonałej orientacji w problemach społeczno-politycznych współczesnego świata, bez rozumienia obiektywnych i subiektywnych uwarunkowań rozwoju gospodarczego kraju, bez znawstwa założeń narodowej i koalicyjnej obronności, bez określonych predyspozycji osobowościowych.

Lektorzy, stanowiący z reguły społeczny aktyw partyjno-polityczny, generalnie odpowiadają stawianym im wysokim wymaganiom. Dlatego m.in., że korzystają z prawa pierwszeństwa dostępu do materiałów informacyjnych i mają bezpośredni kontakt z kompetentnymi pracownikami frontu ideologicznego centralnego szczebla. Wyróżnić się wszakże muszą darem przekonywania i operowaniem trafną słowną argumentacją, a ich wystąpienia mają mieć walor agitacyjności.

Ze względu na przedstawione zalety, które mogą być spożytkowane z powodzeniem właśnie na gruncie wojska, działalnością lektorską powinno być zainteresowane szerokie grono kadry oficerskiej zwłaszcza posiadającej wyższe stopnie wojskowe. Z tych samych po-

wodów prace zespołów lektorskich w jednostkach wojskowych / związkach taktycznych/, przede wszystkim z uwagi na warunki, sprawność organizacyjną i efektywność działalności lektorskiej, nie może być obojętna właściwym dowódcóm i szefom organów partyjno-politycznych,

7. 4. Doskonalenie kadry w ramach funkcjonującego w siłach
-----
zbrojnych obiegu informacji

W celu skutecznej realizacji przez kadre sił zbrojnych odpowiedzialnych zadań wychowawczych ukierunkowanych na kształtowanie wartości stanu moralno-politycznego żołnierzy, niezbędny jest jej możliwie największy zasób bieżących wiadomości ze świata i kraju - politycznych, gospodarczych, społecznych, militarnych, a nawet z historii, kultury i innych dziedzin wiedzy. Niewątpliwie przydatne mogą tu być i informacje z wojska i regionu, z obszaru gospodarki narodowej z którą przed służbą wojskową związana była zawodowo większość podwładnych danego szczebla dowodzenia oraz z obszaru terytorialnego, na którym żołnierze mieszkali przed powołaniem do wojska.

Wiele tych informacji mieć może istotny wpływ na nastroje wojskowego środowiska, które z kolei łączy przecież rzeczywisty związek ze stanem moralno-politycznym. Nie można zatem kształtować nastrojów nie znając źródeł i przyczyn ich powstawania.

Z tej dyrektywy wychowawczej wynika jednoznacznie obowiązek śledzenia przez kadre zawodową wydarzeń społeczno-politycznych, gospodarczych, militarnych itp. mających miejsce w świecie, kraju, regionie, siłach zbrojnych. Niezbędna jej jest umiejętność interpretowania tych wydarzeń i komentowania innych na ten temat informacji docierających do żołnierskiego środowiska nieoficjalnymi kanałami, uprzedzania owych informacji stosowną działalnością propagandową. Nieodzowna jest wreszcie odwaga intelektualna w podejmowaniu spraw trudnych, ukazywania ich w kontekście różnych uwarunkowań i dialektycznych związków.

Doskonalenie samej kadry, zwłaszcza oficerskiej, w celu spełnienia postulowanych wymogów, w dążeniu do utożsamiania się z przedstawionym wzorcem modelowym a nawet osięgania miana erudyty w zakresie wiedzy społeczno-politycznej, gospodarczej, militarnej itp. odbywać się może wielopłaszczyznowo.

Ponadto moralnym obowiązkiem kadry zawodowej powinno być w miarę skrupulatne studiowanie oficjalnych dokumentów i materiałów informacyjnych wydawanych przez KC PZPR, Rząd PRL, GZP WP i inne instytucje frontu ideologicznego, pisemnych bądź telegraficznych informacji problemowych opracowywanych i upowszechnianych centralnie bądź przez zarządy polityczne OW /RSZ/. W celu zapewnienia łatwości dostępu zainteresowanym, dokumenty i materiały informacyjne przesyłane zgodnie z rozdzielnikiem do jednostki wojskowej należy gromadzić w stosownym miejscu i ewidencjonować problemowo oraz popularyzować ich treść w środowisku kadry.

x
x x

W świetle prezentowanych opinii i ocen potrzeba stałego doskonalenia wiedzy społeczno-politycznej kadry zawodowej, głównie zaś oficerskiej, wydaje się oczywista. To ona przecież określa w głównej mierze jakość sił zbrojnych. Wszakże, aby wojsko mogło sprostać rosnącym zadaniom wynikającym zarówno z funkcji zewnętrznej jak i rozszerzającej się funkcji wewnętrznej, niezbędny jest dalszy jakościowy rozwój kadry. Jest to warunek podstawowy pomyślnej realizacji zadań bieżących sił zbrojnych oraz tych, które będą realizowane w przyszłości.

B I B L I O G R A F I A

1. Program szkolenia politycznego żołnierzy zawodowych absolwentów uczelni cywilnych oraz elewów, szeregowych i podoficerów zasadniczej służby wojskowej na lata 1987-1988, Warszawa 1986 r.
2. Regulamin Wieczorowych Uniwersytetów Markcizmu-Leninizmu, Warszawa 1979 r.
3. Wybrane problemy organizacji i kierowania pracą partyjno-polityczną w działaniach bojowych, Praca zbiorowa, Cz. II, Wyd. ASG WP, Warszawa 1986 r.
4. Wytyczne Szefa GZP WP nr 4 z 1982 r. w sprawie działalności szkoleniowo-propagandowej i agitacyjnej w SZ PRL, Warszawa 1982 r.
5. Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych LWP, Warszawa 1983 r.

Z A K O Ń C Z E N I E

Mimo tendencji odprężeniowych w świecie, tak charakterystycznych dla drugiej połowy lat 80-tych /dialog przywódców ZSRR i USA, likwidacja rakiet średniego i bliższego zasięgu, postęp w rokowaniach rozbrojeniowych prowadzonych w Wiedniu/, wiele faktów i zjawisk mających miejsce i występujących w głównych państwach kapitalistycznych wskazuje, że nie zostały tam całkowicie zaniechane działania zagrażające pokojowi światowemu.

Są to także zagrożenia dla państw socjalistycznej wspólnoty, zatem także dla państwa polskiego. Mają one podwójny wymiar. Występuje mianowicie zagrożenie zewnętrzne w sferze militarnej, którego najbardziej niebezpiecznym przejawem jest potencjał rakietowo-jądrowy państw NATO oraz pozaorężne zagrożenie zewnętrzne, będące rezultatem prowadzenia przez te państwa intensywnej walki propagandowej, ukierunkowanej m.in. na nasz kraj.

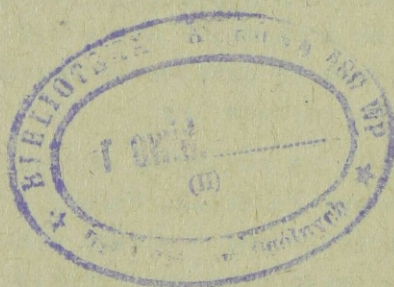
Konsekwencje tych zagrożeń są rozległe. Wynika z nich przede wszystkim konieczność aktywnego rozdziału Polski w ogólnoświatowych przedsięwzięciach zapobiegających ewentualnemu wybuchowi konfliktu zbrojnego, z równocześnie utrzymywania wystarczającego poziomu zdolności obronnej państwa i gotowości bojowej jego sił zbrojnych.

W tych kategoriach oceny rysuje się rola i znaczenie pracy partyjno-politycznej prowadzonej w Wojsku Polskim w czasie pokoju, która przyczynia się z jednej strony do realizacji obronnych zadań, z drugiej zaś społeczno-wychowawczych funkcji Sił Zbrojnych PRL.

Zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania, w jakich owe zadania i funkcje są wykonywane stawiają przed szeroko rozumianą działalnością wychowawczą prowadzoną w wojsku jakościowo wyższe zadania. Ukierunkowana na wszystkie wartości stanu moralno-politycznego, ideowo-wychowawczą, społeczną, zdyscyplinowaną i moralno-bojową musi być prowadzona systematycznie, ofensywnie i skutecznie z uwzględnieniem wszystkich przesłanek i ograniczeń ideologicznych, politycznych, kulturowych a zwłaszcza ekonomicznych współczesnego życia.

W opracowaniu wykazano znaczenie kształtowania owych wartości, priorytetowość czynnika świadomościowego dla efektywności procesów tworzenia wzorcowych, pożądanych postaw i zachowań mas żołnierskich.

Są one bowiem jednym z głównych warunków sprawnego funkcjonowania Sił Zbrojnych w czasie pokoju i efektywnego ich przygotowania do wypełnienia nadrzędnych zadań okresu wojny.

1380

Druk ASG WP WKP/N-XXIV-93 zam.nr 176 z dn.7.02.89r